POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVOM

HR

HRVATSKA REVIJA

6

MCMXXXII

Za godinu 1931 izdala je „Matica Hrvatska“

kao redovno izdanje ovih sedam knjiga:

1 **Artur Gavazzi:** Sjeverna Evropa, Švedska, Finska, Kuola i Svalbard. I. knjiga Zemljopisa Evrope, što ga izrađuju FILIP LUKAS i dr. ARTUR GAVAZZI. Ilustrirano.

2 **August Šenoa:** Seljačka buna, prigodom 50-godišnjice smrti, sa ilustracijama VI. Kirina.

3 **Wladislaw St. Reymont:** Seljaci, II. Zima, preveo Julije Benešić.

4 **Šemsudin Sarajlić:** Iz bosanske romantike, novele.

5 **Marko Perojević:** Petar Kružić, kapetan i knez grada Klisa, s ilustracijama.

6 **Alija Nametak:** Bajram žrtava, novele.

7 **Hrvatsko kolo XII,** s ilustracijama.

Cijena cijelom izdanju za članove prinosnike Dinara 170·—, za članove zakladnike po starom Din. 140·—, po novom Din. 40·— Pobliže u popisu knjiga.

Za godinu 1931 izdala je „Matica Hrvatska“

kao izvanredna izdanja ove knjige:

1 **Mihovil Mandić:** Vezirski grad Travnik nekoć i sada, s ilustracijama, član. Din. 30·—, knjiž. 40·—

2 **Safvetbeg Bašagić:** Znameniti Hrvati Bosanci i Hercegovci u turskoj carevini, član. Din. 30·—, knjiž. 40·—.

3 **Pecija Petrović:** Priče, član. Din. 30·—, knjiž. Din. 40·—.

HRVATSKA REVIJA

GODIŠTE PETO

1932

UREDNIK: DR. BLAŽ JURIŠIĆ
UMJETNIČKI UREDIO: VLADIMIR KIRIN

ZAGREB MCMXXXII

TISAK ZAKLADE TISKARE „NARODNIH NOVINA" U ZAGREBU

S A D R Ž A J

PRVOGA POLUGODIŠTA »HRVATSKE REVIJE« 1932.

E S E J I

ANDRIĆ NIKOLA DR., O značenju Šenoina kazališnog rada, 15.
BABIĆ LJUBO, Camille Corot, 387.
BADALIĆ JOSIP, Jevgenij N. Čirikov u hrvatskoj književnosti, 319.
BOGDANOV V., O Krležinu umjetničkom stvaranju, 40, 107, 177.
GAVAZZI MILOVAN, Starohrvatska umjetnost i njezini problemi, 81.
LIVADIĆ B., Šenoa i »Seljačka buna«, 10. — Goethe, 209.
LUKAS F., Hrvatski duh kod Šenoe, 1. — Smjernice i elementi u razvoju hrvatskoga naroda, 345.
MARAKOVIĆ LJUBOMIR, Šenoina baština, 6. — M. Nehajev, 281.
NAZOR VLADIMIR, Equus quagga ili nešto o mojoj metrici, 145. — Ave, o Rima!, 372.
NEHAJEV M., Umjetnost stoljeća, 286.
RAČIĆ ĐURO, Glose uz ekonomsku krizu, 119.
ŠEGVIĆ KERUBIN, Je li Petar Preradović bio pjesnik, 57.

N O V E L E I D R A M E

CESAREC A., Doživljaji i smrt mudraca Kratesa, 234.
ČENGIĆ HUSNIJA, 27. noć Ramazana, 93.
KOLAR SLAVKO, Šljiva, 297.
KRLEŽA MIROSLAV, Čekanje, 361.
MIHALIĆ SJEPAN, Mladost Klobučarkine Ljube, 168.
PAVEŠIĆ FRANJO, Čežnja, 188.
PERKOVIĆ LUKA, Slave slobodu, 29.

P J E S M E

BEGOVIĆ BOŽENA, Na mansardi, 91. — Mart, 92.
DELORKO OLINKO, Jesen, 56. — Pod prozorom, 385. — Strepnja, 385. — Motiv o trpnji, 386. — Vjetar, 386.
DEVČIĆ STJEPAN, Sanatorijska zabit: Djevojka na Röntgenu, 295; Odlazak, 295; Samoća bivanja, 296; Povratak pred jesen, 296.
GOETHE, v. Nazor, v. Nehajev.
HEINE, v. Nazor.
KORNER JERONIM, Jedne proljetne noći u voćnjaku, 187. — Čežnja proljeća, 187.
MAJER VJEKOSLAV, Jesen u blizini grada, 56.
MATIJAŠEVIĆ MARIJAN, Rastanak, 176. — Pismo majci, 176. — Možeš li pojmit, 176.
NAZOR VLADIMIR, Iz Heineovih pjesama: Tannhäuser, 22; Vitez Svetog Duha, 25; Pastirski štap, 26; Uspavanka stare Indijanke Kake, 26; Grenadiri, 27; Vukovi, 28. — Iz Goetheova »Fausta«: Prolog u nebu, 221; Kralj u Tuli, 225; Gretina molitva pred slikom Mater dolorosa, 226.
NEHAJEV M., Iz Goetheova »Fausta«: Posveta, 218; Predigra u kazalištu, 220; Prvi dio tragedije. Noć 223; Martin vrt, 228.
SIMEON RIKARD, Jutro u malom gradu, 117. — Cvijet u mrtvačnici, 118.
ŠIMIĆ STANISLAV, Slike jeseni i krčme, 104. — Fragment iz pisma materi III, 104. — Dama putuje u kupalište, 104. — Izvještaj o stanju ostavljenog, 105. — Slike jeseni, 105. — Balada o ranoj ljubavi, 106. — Ne vjerujem ni u šta, 106.
TRONTL STJEPKO, Grad, 370. — Prigušena pjesma, 370. — Pod jabukom, 371. — Sveti dan, 371.
UJEVIĆ TIN, Pobratimstvo lica u svemiru, 167. — Pogledi u praskozorja, 359.

F E U I L L E T O N

BABIĆ LJUBO, Likovna kronika, 334.
BATUŠIĆ SLAVKO DR., Posljednje manifestacije naših arhitekata, 331.
BERKOVIĆ JOSIP, Izdanja Tiskovne zadruge u Ljubljani za 1931. godinu, 401.
BUČAR FRANJO DR., Književne nagrade nordijskih nakladnika, 143.
CVIJIĆ K. ANTONIJA, Ferdo Quiquerez, 67.
DEVČIĆ STJEPAN, Iz strane literature, 140.
D. M., Hrvatski narodni kalendar »Napredak« za god. 1932., 131. — Izdanja Radićeve Slavenske knjižare, 399.
DUJMOVIĆ ZLATKO, Rukopis šenoine »Seljačke bune«, 75.
ESIH IVAN DR., Nova istraživanja o starim hrvatskim piscima, 130. — Statistika evropskih jezika, 207. — Tomaš Čapek i Hrvati, 343.

FROL IVO, Čakavska lirika, 71; 202. — Kako se nekoć pisalo, 343.
GEORGIJEVIĆ KREŠIMIR, Alija Nametak: Bajram žrtava, 268.
HERGEŠIĆ IVO DR., Francuska kronika, 133.
IVAKIĆ BRANIMIR DR., Osvrt na koncerte, 74; 136; 279; 341; 406. — Slikar patetičkih kretnja, 193.
JONKE LJUDEVIT, Stjepan Mihalić: Novele, 395.
JURINJAK JANKO, Jedna zaboravljena pjesma Augusta Šenoe, 274.
JURIŠIĆ BLAŽ DR., Talijanska kritika Budakovih novela, 79. — Izdanje cjelokupnih djela Vjenceslava Novaka, 80. — Mate Ujević: Hrvatska književnost, 337. — O g. Milanu Ćurčinu, 407. — Obrana g. Mate Ujevića, 408.
KRNIC IVAN, O lirici Dobriše Cesarića, 68.
LENDIĆ IVO, Pjesme Jeronima Kornera, 338.
LIVADIĆ BRANIMIR DR., Kazalište, 67; 126; 198; 265; 336; 394.
LUKAS FILIP, Rađanje naroda pred poviješću, 139. — O načelnoj i naučnoj dosljednosti, 275.
M. A., Biblioteka savremenih pisaca, 137.
NAGY JOSIP DR., Studija o staroj hrvatskoj zadužbini, 397.
NAMETAK ALIJA, Dvije monografije o Husein kapetanu Gradaščeviću, 396.
OLESNICKI A., Naše orijentalno blago, 193.
PAVEŠIĆ FRANJO, Ljudi na ostrvu, 129.
PUCEK FEDOR, Jedna pristrana antologija, 277.
ŠEGVIĆ KERUBIN, O podrijetlu Hrvata, 400.
ŠIMČIK ANTE, Konji naopako potkovani, 205. — Bašagićevi »Hrvati Bošnjaci u Turskoj carevini«, 269. — Jedna epizoda iz Aimeri de Narbonne u hrvatskoj usmenoj književnosti, 403.
UREDNIŠTVO I PRIPOSLANO, Šenoina proslava, 77. — 60. godišnjica F. Lukasa, 77. — Glavna skupština Matice Hrvatske, 77. — Neukusna prodika »Nove Evrope«, 141. — Rezultat II. natječaja MHKD za pučku glumu, 144. — Natječaj za književne nagrade, 208.

S L I K E

CLARKE HARRY, Sedam crteža iz »Fausta«, 218; 219; 220; 221; 222; 223; 227.
CORNELIUS PETER, Martin vrt (crtež), 217. — Valpurgina noć, 256—257.
COROT CAMILLE, Autoportret (umj. prilog), 344—345. — Mali pastir, 360—361. — Firentinska katedrala, 364—365. — Toranj u Douai-u, 372—373. — Otok Sv. Bartolomeja u Rimu, 372—373. — Tvrđava, 376—377. — Autoportret (crtež), 387. — Na ladanju (crtež), 389. — Moja Agar, 392—393. — Crtež, 393.

ČIKOŠ SESIJA BELA, Judita i Holoferno (umj. prilog), 144—145. — Oplakivanje Isusa, 160—161. — Autoportret, 164—165. — Oplakivanje Isusa, 172—173. — Pred grobom, 172—173.
ČIRIKOV iz god. 1928., 319.
DELACROIX EUGEN, Faust s Mefistom poslije dvoboja, 228—229. — Faustov prvi susretaj s Margaretom, 236—237. — Margareta u katedrali, 240—241.
GOETHE (umj. prilog), 208—209.
GOETHE, Bakrorez, 224—225.
GROSZ GEORG, Prolaznici, 308—309. — Crteži: 289; 318; 321.
HABERLE MARKO, Regulacija uspinjače, 296—297.
KIRIN VLADIMIR, Ilustracija »Seljačke bune«: Matija Gubec na lomači (umj. prilog), 0—1; Tahi u grobu, 8; Tahi i Drmačić, 9; Navala na Susedgrad, 13; Arlandova Dora, 17; Šime Drmačić, 21.
KOVAČEVIĆ MILOVAN, Zgrada sokola Zagreb (umj. prilog), 280—281.
ORIJENTALNE MINIJATURE, Borba Timura s lavom u lovu, 176—177; Boj Timurove vojske s neprijateljima, 192—193.
PIČMAN JOSIP I SEISSEL JOSIP, Projekt za izgradnju zemljišta zakladne bolnice, 300—301.
PLANČIĆ JURAJ, Periferija Pariza (umj. prilog), 80—81. — Nedjelja na selu, 96—97. — Ribari, 100—101. — Počinak, 100—101. — Mrtva priroda, 108—109. — Tri para u prirodi, 116—117. — Akvarel, 123. — Mrtva priroda, 124—125. — Crteži: 90; 103; 116.
QUIQUEREZ FERDO, Autoportret, 33. — Zadar, 49. — Kotor, 49. — Crtež, 55. — Venecija, 65. — Cetinje, stari dvor, 65.
ŠENOA AUGUST, Rukopis, 76.
ŠENOA BRANKO, August Šenoa (crtež), 1.
ZEMLJAK IVO, Škola na Jordanovcu (umj. prilog), 280—281.

HRVATSKA REVIJA

UREDNIK: DR. BLAŽ JURIŠIĆ
UMJETNIČKI UREĐUJE: VLADIMIR KIRIN

SADRŽAJ 6. BROJA

LUKAS F., SMJERNICE I ELEMENTI U RAZVOJU HRVATSKOGA NARODA 345
UJEVIĆ TIN, POGLEDI U PRASKOZORJA 359
KRLEŽA MIROSLAV, ČEKANJE 361
TRONTL STJEPKO, ČETIRI PJESME 370
NAZOR VLADIMIR, AVE, O RIMA! 372
DELORKO OLINKO, ČETIRI PJESME 385
B. LJ., CAMILLE COROT 387

FEUILLETON

LIVADIĆ B., KAZALIŠTE 394
JONKE LJUDEVIT, SJEPAN MIHALIĆ: NOVELE 395
NAMETAK ALIJA, DVIJE MONOGRAFIJE O HUSEIN KAPETANU GRADAŠČEVIĆU 396
NAGY J., STUDIJA O STAROJ HRVATSKOJ ZADUŽBINI 397
D. M., IZDANJA RADIĆEVE SLAVENSKE KNJIŽARE 399
Š. K., O PODRIJETLU HRVATA 400
BERKOVIĆ JOSIP, IZDANJA TISKOVNE ZADRUGE U LJUBLJANI ZA 1931. GODINU 401
ŠIMČIK ANTE, JEDNA EPIZODA IZ AIMERI DE NARBONNE U HRVATSKOJ USMENOJ KNJIŽEVNOSTI 403
IVAKIĆ BRANIMIR DR., OSVRT NA KONCERTE 406
JURIŠIĆ B., O G. MILANU ĆURČINU 407
JURIŠIĆ B., OBRANA G. MATE UJEVIĆA 408

SLIKE

COROT CAMILLE, AUTOPORTRET (UMJ. PRILOG), 344—345. — MALI PASTIR, 360—361. — FIRENTINSKA KATEDRALA, 364—365. — TORANJ U DOUAI-U, 372—373. — OTOK SV. BARTOLOMEJA U RIMU, 372—373. — TVRĐAVA, 376—377. — AUTOPORTRET (CRTEŽ), 387. — NA LADANJU (CRTEŽ), 389. — MOJA AGAR, 392—393. — CRTEŽ, 393.

CIJENE ZA PRETPLATU:

NA GODINU D 200, NA PO GODINE D 100, NA ČETVRT GODINE D 50.
ZA ČLANOVE MATICE HRVATSKE I ĐAKE NA GODINU D 180 I RAZMJERNO.

ADMINISTRACIJA: ZAGREB, MATIČINA ULICA 2. TELEFON 33-82

CIJENA JE OVOME BROJU DIN 20·—

„HRVATSKA REVIJA" IZLAZI POMOĆU MATICE HRVATSKE. — VLASNIK, IZDAVAČ I ODGOVORNI UREDNIK: DR. BLAŽ JURIŠIĆ, ZAGREB, JUKIĆEVA UL. 36. — TISAK ZAKLADE TISKARE „NARODNIH NOVINA" FRANKOPANSKA UL. 26. — ZA TISKARU ODGOVARA: VLADIMIR KIRIN, DEŽELIĆEVA UL. 2.

UREDNIŠTVO JE PRIMILO OVE KNJIGE:

Dukić Ante, Pages from the diary of a jackass (roman Iz dnevnika jednog magarca). Preveo na engleski Vincent Georges. Naklada izdavačke tvrtke Progress Press u New-Yorku. Cijena 1 dolar.

Gjalski Ks. Š., Đurđica Agićeva. Naklada St. Kugli, Zagreb 1932. Ilustr., kartonirano pučko izdanje 30 d.; isto na finom papiru u cijelo platno vezano 50 d.

Vučo Aleksandar, Humor zaspalo. Nadrealistička izdanja, Beograd 1932.

Ristić Marko, Koje su pobude i kakvi su uspjesi školske filozofije. Povodom jedne kritike na Nacrt za jednu fenomenologiju iracionalnog. Nadrealistička izdanja, Beograd 1932.

Krleža Miroslav, Glembajevi. Sabrana djela 1. Minerva, Zagreb 1932.

Tokin Boško, Terazije. Roman posleratnog Beograda. Geca Kon, Beograd 1932.

Štedimlija S. M., Skidanje maske, I. Zagreb, 1932.

Pekić Petar, Novi ljudi. Roman. Subotica 1932.

Babić Jovan, Književni ogledi, II. Beograd 1932.

Hitrec Josip, Jurčić Vladimir, Kovačić Ivan, Lirika 1932, s predgovorom Mate Hanžekovića. Zagreb 1932.

Ujević Tin, Auto na korzu. Nikšić 1932. Cijena 12 d.

Tijan Pavao, Senj. Kulturno-historijska šetnja gradom po priloženom tlocrtu. Izdao „Senjski klub", Zagreb 1931. Cijena 15 d.

Lucerna Camilla, I. Proteus - Goethe, II. Studien zu Goethes Rätseldichtung: „Das Märchen". Izdanje Udruženja univerzitetski obrazovanih žena, prigodom Goetheove proslave. Zagreb 1932.

Kuničić Petar, Biševska Modra spila. Vodič po viškom arhipelagu. Naklada knjižare „Jadran", Dubrovnik 1932.

Badalić Josip Dr., Dostojevski u hrvatskoj književnosti. Tri eseja. Zagreb 1932.

Gorjan Zlatko, Lirika žutog istoka. Binoza, Zagreb 1932. Cijena 30 d, za pretplatnike Binoze 15 d.

TVORNICA PAPIRA

BRATJE PIATNIK

U RADEČAMA KRAJ ZIDANOG MOSTA

IZRAĐUJE:

FINI LISTOVNI I BEZDRVNI
PISAĆI PAPIR, BIJELI DOKUMENTNI I
DOKUMENTNI KONCEPT, RISAĆI PAPIR, PAPIR
ZA TRGOVAČKE KNJIGE, PISAĆI PAPIR,
FINI OVOJNI PAPIR I KARTON

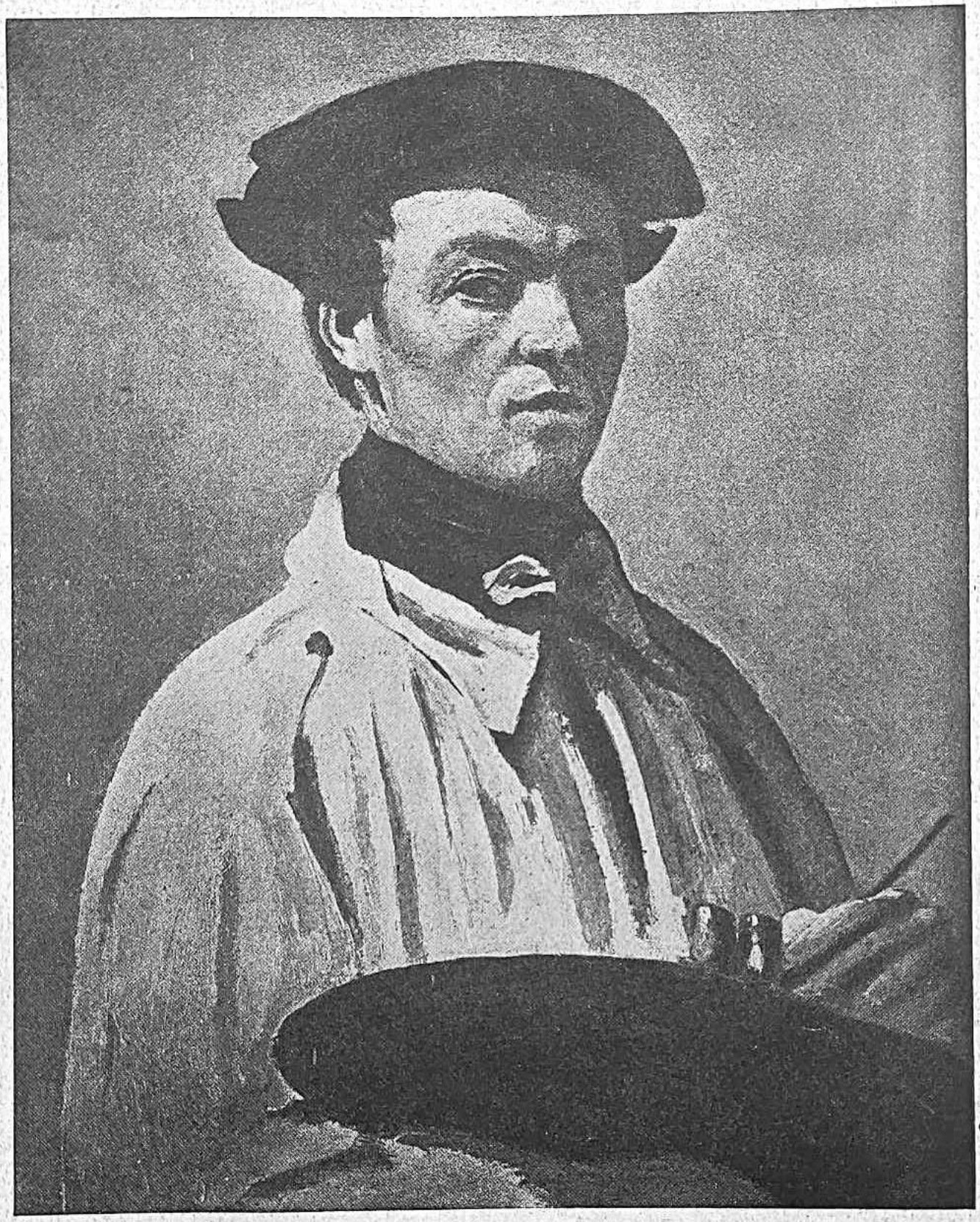

C. COROT
Autoportret

HRVATSKA REVIJA
GODINA V BROJ 6 MCMXXXII

SMJERNICE I ELEMENTI U RAZVOJU HRVATSKOGA NARODA

Kako je svaki teritorij komad zemaljske površine, tako je i svaki narod posebna individualnost u sklopu čovječanstva. Iz međusobnih veza i razlika razvija se individualnost i universalnost, ili da se sintetičkije to izrazi, svaki je mikrokozam upleten u većem makrokozmu. Narodni duh je jedna cjelina za sebe, ali ipak narodni duh nije drugo, nego jedna strana svjetskoga duha, koji istom kroz narode postaje stvarnošću. U težnji za očuvanjem posebno-narodnoga, a u vezi i okviru universalnoga, stvara se produktivna snaga, kultura i napredak čovječanstva. Relijefno izvući za svaki narod komad one površine, na kojoj on stanuje, uvući je geopolitički u sredinu susjednih i daljih zemalja, znači već unaprijed preodrediti i uzreti u udese, koji se tu izvršiti mogu, a često i moraju. Baš ova strana, geopolitička, hrvatskih zemalja će se prikazati, da se može shvatiti razvoj hrvatskoga naroda, ocijeniti njegova dinamička snaga, prednosti i slabosti njegove zemlje, a konačno da se može uzreti i u njegovu budućnost.

Hrvatske zemlje se nalaze u presudnom dijelu Evrope, a one obuhvaćaju južni dio one prelazne zone, što se sa Jadrana kod Rijeke pruža na Beč—Krakov—Königsberg. Ta linija dijeli Evropu u dvije prostorom nejednake polovine, istočnu i zapadnu, a značajna je baš najviše zbog toga, što ona u glavnome dijeli zapadni svijet, zajedničku kulturnu tvorevinu Germana i Romana, od istočnoga duha, predstavljena najviše u Slavenima. Bilo bi posve neispravno misliti, da sa duhovnim razvojem Slavenstva raste jednoličnost i jedinstvena slavenska kulturna cjelina; obrnuto, razlikosti između slavenskih naroda rastu postepeno, pa se u okviru slavenskog jezičnog kruga razvijaju različiti narodi sa svojim duhom i kulturama. Iz slavenskog bloka, na osnovi razlikosti, izgradili su se i individualni članovi i stvorili nezavisni duhovni tipovi, no to diferensiranje je među Slavenima i danas slabije no među germanskim narodima. Posve je jasno, da je nemoguće ta

duhovna gibanja ugušiti političkim nasilnim sredstvima i brutalnošću, jer narodni duh je nevidljiv i neotuđiv, a najbrže se baš onda očituje, kad dolazi pritisak izvana, pa sila i nasilje ne samo da ga ne ubijaju, već mu razvitak pospješuju.

Treba pripomenuti, da pomenuta linija ne dijeli samo narode drugačijih psihičnih osebina, već ona predstavlja nešto veće i drugačije od toga; ona je kulturnosocijalna pregrada u reljefu evropskog čovječanstva. Toj liniji na zapadu nalaze se uglavnome narodi germansko-romanske skupine, istina jezično podvojeni i svaki sa svojim posebnim narodnim duhom, ali stopljeni u više jedinstvo zajedničkim razvojem, izvršenim u nekoliko stepenica za gotovo više od dva tisućljeća.

Na istoku se nalazi čovječanstvo na ranijoj primitivnoj osnovici, vezano jače srodnošću krvi i jezika, ali još slabo opredijeljeno i zato u mogućnosti nepredviđenog razvoja. Prevladavaju tu još nagoni i sile gomila.

Iako pomenuta osovina posve ne dijeli jedinstveni svijet slavenskog bloka od neslavenskoga, a ono su se svakako oko nje vršila pomijeranja i transgresije obostranih utjecaja; jedna činjenica je značajna, da su na toj liniji ustavljene invazije Istoka spram Zapada, izvršene u nekoliko valova. Hunima, Avarima, Mongolima, Madžarima, a konačno Turcima, najpogibeljnijima od svih azijskih invazija, tu se, na toj prelaznoj liniji, razbila provalna snaga, i tu je Zapad bio obranjen, a da smo mi Hrvati uzimali u tom odbijanju istočnih prepada udjela, poznata je činjenica, pače povijesno dokumentirana izjavom Lava X. Svaki narod vrši svoju misiju povijesnu, koja odgovara njegovoj organizaciji, duhu i volji, te kozmičkoj snazi one zemlje, u kojoj je ukorijenjen, a mi smo taj teret nosili bez prekida, jer zapadna kultura se mora obraniti na bilo kojoj liniji. U Evropi ima analogija s našim položajem; prva se ističe na Visli, a druga — unutarnja linija — ili linija užega zapadnog pojasa, nalazi se na Rajni. Ali obje analogije izrazuju s nama samo zajedničke napetosti između dviju evropskih polarnosti Zapad—Istok, a one su sintetizirane u dva posebna kulturna tipa, dva socijalna organizma i dva psihična tipa. Na Rajni, kao i kod nas, naseljeni su narodi istočnoga instinkta, jezika i rase, ali su oni tamo, baš kao i mi ovdje, urasli u zapadnoj evropskoj osnovici, iz koje su nicale i razvijale se snage, koje su uporno tražile bezuvjetno samoodržanje svoje simbiozom sa zapadnim svijetom stvorene individualnosti. Ali, iako postoje neke sličnosti s Elsasom, ipak hrvatske zemlje čine drugačiju antitezu s ističnim svijetom. Onamo, sa obje strane Rajne, izvršeno je vjersko, a u mnogom pogledu i kulturno pomirenje između latinskoga i ger-

manskoga duha; ovdje, preko istočne granice hrvatskih zemalja, ustupila je universalna zapadna crkva, humanizam nije prošao kroz narodnu psihu, sloboda individua bila je za duge vjekove iščezla, antika, pomlađena talijanskom renesansom jedva se pojavila, pa su mnoge faze razvoja bile utjecajem Bizanta i Turaka preokrenute i zatrpane, zato je i polarnost Istok—Zapad ovdje znatno veća. Ali ne odlučuju samo te kategorije povijesnih razvoja i doživljaja, već čitav život i način, kako čovjek misli i osjeća; pojam, koji on ima o velikim i malim stvarima, o čovječjim pravima, o slobodi ljudskoj, o pravdi i zakonitosti, kao što o instinktivnom kontaktu ili nekontaktu sa svim psihologijskim pojavama svoje sredine i velikog svijeta — sve je to presudnije i važnije nego sva teoretska razlaganja o zajedničkom jeziku i rasi. Ovdje, kod nas, nije samo stepen razvoja drukčiji, već su u samom razvoju ubačene drugačije sile i elementi, pa su se mogla izgraditi dva posebna duševna tipa. Jezik, veli njemački filozof E. Barthel za Nijemce na Rajni (Elsässische Geistesschicksale), samo je forma, dok je za Nijemce na Rajni životna snaga zapadnočovječanska, zato se oni bune protiv istočne kolektivne tiranije, pa i pored istoga jezika s njima, počinje Rajni na istoku drugačije čovječanstvo, a i pored tuđega, francuskog jezika, elsaški čovjek se u dubini svojih životnih struja osjeća vezan sa zapadom. Da je ovdje jedan Nijemac, privatni docent u Kölnu, imao smjelosti svoje uvjerenje ovako otvoreno kazati, služi mu na čast. Ali te razlike na Rajni, ma koliko one predstavljale dvije polarne napetosti različitih psiha, nijesu tako presudne prirode, uzev u ozbir zajedničke tvorevine latinsko-germanskog duha, koje među njima postoje.

Nerijetko se čuje prigovor, a taj ne dolazi samo od naših protivnika, već i od dobromislećih neutralaca, da Hrvati nikada nijesu zadovoljni sa svojim udesom i da ih ništa i nitko ne može zadovoljiti. Taj prigovor je shvatljiv samo kod površnog gledanja naših prilika i naših pojava, inače uoči li se različni povijesni razvoj, različite kulture, te različite geopsihe, koje se u unutrašnjosti hrvatske kolektivnosti sukobljuju, onda je to nezadovoljstvo shvatljivo. Ovdje se ukrštava tisućljetna tradicija — uvijek živa u narodnoj podsvijesti — sa novim stvaranjima i rješavanjima, koja se s tim tradicijama ne poklapaju, pa dok narod hoće da se razvija po svojem unutarnjem instinktu i samoniklosti, sa strane se ubacuju različiti utjecaji i nameću doživljaji, koji razdiru volju u suprotne pravce. Svako rješavanje zadovoljava samo jednu skupinu, a često ni tu potpuno. Hrvatski narod je prvenstveno zapadno-istočni u svojoj punoj kompliciranosti, ali u svojoj psihičnoj

dubini i rasnoj građi ima više istočnih osebina. S prijemom pak zapadne kulture i utjecajem okolnih zemalja, postao je više zapadnim narodom. Ta dominantna geopsiha, stvorena simbiozom tradicije i kulture, imala je, a i danas ima, svoje tragične posljedice, koliko za kolektivnost toliko za pojedince. Narod je bio duševno pocijepan u svom htijenju i osjećanju, pa se koleba između samonikle svoje individualnosti i kulturne universalnosti. Na individualnost ga upućuje onaj nedokučivi karakter, koji Kant meće u jezgru duše kao njezin neizbrisivi i nevidljivi pečat, po kojem se vrši mišljenje, osjećanje i htijenje i po kojem se narod kao cjelina od drugih naroda luči; na universalnost ga pak upućuju strane geopsihe. Iz tih međusobnih opreka stvaraju se stapanja i odbijanja, sinteza i antiteza, a sve to ne dopušta pomirenja, pa pravog rješenja, barem u ovo posljednje doba, naš narod nije našao, premda je nekoliko sinteza pokušao da stvori.

Iako hrvatske zemlje uzimaju udjela u četiri geopsihe, po kojima su pocjepkane, ipak je najveća protivnost postojala u pravcu Zapad—Istok i najpresudniji su se događaji u našem životu u tim pravcima izvršili. Čini se, da se u oprekama između istoka i zapada očituje tajnovita podjela zemaljske površine u dvije polustanice, iz čega se po zakonu polarnosti stvaraju napetosti, na kojima se odvija čitava svjetska povijest. Značajno je, da mi, istočni narod, nijesmo dobili sa istoka nakakve kulturne trajne tekovine, jer ono, što je bilo učinjeno, nije se dalje razvijalo, znak, da nije odgovaralo našoj psihi, pa se naša kultura posvema izgradila na zapadnoj osnovici. Tako smo postali istočna točka zapadne evropske kulturne zajednice. No treba, da se može dobro razumjeti naš položaj, analizirati sve četiri geopsihe, koje su uslijed geopolitičkih prilika u povijesnom presjeku našem došle do izražaja, pa su se izmjenjivale, a često i popunjavale. Mek i živ je bio utjecaj, što je sa kršćanstvom i humanizmom dolazio sa zapada, a bio je trajan i aktivan, te se ponavljao u nekoliko valova, pa se na tom utjecaju poglavito izgradila naša psiha i s novim strujama postepeno modificirala. Ne mogu se ovdje precizirati zapadne kulturne energije, ali uglavnom se zapad ističe individualističkim, aktivnim i realnim snagama, dok se istočne energije narodnopsihološki očituju u kolektivističkim, fatalističkim i metafizičkim osebinama. Premda pod zapadom mi shvaćamo sve tvorevine, što su iz latinsko-germanske simbioze stvorene, to su ipak između germanskog i romanskog duha postojale razlike; romanski duh, gibljiviji, stvorio je forme, apstraktna pravila i red, zato u romanski kulturni pojas idu ne samo stvaranja prava, već i opća pravna nauka s pravnom filozofijom. Njemački duh se očituje u individuali-

stičko-realnom pravcu. On gleda faustovski u daleke, gotovo vječne ciljeve, zato je universalan.

»Nijemac stvara ličnost i slobodu, a iz toga izviru istina, otvorenost, snaga i vjernost. Na socijalno-praktičnom području ostvara se na osnovi takvoga kulturnog djelovanja osnovica za zajednicu svih naroda. Tako je i idealistička filozofija, stvorena od Nijemaca, dala pobudu i poticaj svim narodima« (Sauer).

Treća geopsiha hrvatskih zemalja se nalazi u ravnom Podunavlju, koje čini jedinstvenu geopolitičku cjelinu, a u kojoj Hrvati uzimaju udjela s onim dijelom svojim zemalja, što ostaju između Drave i Save, kamo se selila i konačno uselila pod pritiskom spoljašnjih sila hrvatska država. Ta, nama susjedna strana, iako je politički bila vrlo jaka zbog cjelovitosti Panonskog bazena, nije kulturno na nas djelovala, jer su Madžari sve svoje kulturne ideale uzimali sa zapada, sa istoga izvora kao i mi.

Četvrtu stranu hrvatskih zemalja predstavlja balkanski blok, gdje se hrvatski narod najprije formirao i stvorio svoju državu, ali u vezi s romanizmom na moru. Taj blok nije sav našim narodom naseljen, već se prema istoku susreću drugačiji duh i tradicije, koje su sa drugog balkanskog središta, najprije iz grčkog Bizanta, a kasnije iz turskog Carigrada, tamo dolazile i s nama se ukrštavale. To su druge sile i drugi principi, koji se ne poklapaju s tendencijama universalnog zapada, niti s idealizmom germanskim, već imaju svoju kozmičku snagu u samoj zemlji, punoj energija, sa malo ideja, neformiranih u sisteme i u nazore o svijetu. Sve ono, što je zapad u sisteme sproveo te stvorio nazor o svijetu, izvršila je na istoku crkva, kao depozitor svih narodnih instinkta i ideala, kao što i svih utjecaja, što ih je Bizant, ondašnja Evropa, a konačno i Turstvo stvorilo i u narod ubacilo. Nijesu tu razlike samo vjerske između ovih dviju geopsiha, čitav život je tu drugačiji, neposredan, i impulzivan, a jedva ima i jedne ideje, koja bi se potpuno u dinamici i težnjama sa zapadom poklapala. Sama nacionalna ideja je tu drugačija, nego što je na zapadu, pa dok je nacionalna ideja na zapadu, kod nas, prošla kroz universalizam vjerski i humanizam kulturni, tamo se nacionalna ideja poklapa s biološkim pojmom i razvija se u nacionalizam, koji sa svoje strane podstrekava imperijalizam, pa sva narodna djela, koja mogu imati trenutne i relativne vrijednosti, postaju ovako apsolutna i ekskluzivna. Naročito se u pitanju slobode čovjekove zapažaju posljedice bizantinskog utjecaja — gdje se bila izgradila azijska politička despocija, — kao što i gospodstva turskoga, — pod kojim je još jače bio obespravljen čovjek i prevladali materijalistički interesi.

Tako je sa četiri pravca napadana naša samoniklost, pa se i ličnosti jakih crta nijesu mogle razviti, ili u malom broju. Previše su vukle naše ljude spoljašnje sile i previše se razviše centrifugalna odbijanja, a to je bilo još lakše moguće, što jednoga središnjeg teritorija, opasanog prirodnim granicama, nijesmo imali, pa su pokrajni dijelovi uvijek težili spram susjednih kulturnih pojasâ. Očito je i prirodno, da je spojna snaga Jadrana vukla dalmatinske Hrvate romanskom kulturnom pojasu, dok su alpski i podunavski krajevi bili izloženi njemačkim utjecajima. To diferenciranje su pomagale, barem u jadranskim i podunavskim zemljama, i klimske prilike, jer se ne da zanijekati, premda se mora vrlo oprezno postupati, da je svaki kraj sa svojom klimom simbol u stvaranju narodnog karaktera. Bez sumnje su kod nas pocjepkanost krajeva i priroda zemlje, i kad ne bi bilo kulturnih utjecaja, pocjepkale donekle naše ljude, pa se u njima razvijala borba između njihove vlastite psihe i tih prirodnih utjecaja, a pridodaju li se ovdje strani kulturni utjecaji, u čitavom narodu je stvoreno tako bojište u vlastitoj duši. Može se kazati, da se najveća tragika Hrvata ogledava u borbi između vlastitoga duha, i simpatija, stvorenih stranim utjecajem. Polaritet je i napetost ključ hrvatskoga duševnog problema, pa su gotovo u svakom pojedincu usađene sile, koje rade s oprečnim principima.

U tim smjernicama se vrši povijesni i kulturni razvoj Hrvata, i premda su zacijelo narod zapadne kulturne orijentacije, jer ono što je istočnoga u njima bilo, vremenom je kulturno usahlo, pa nije služilo kao osnovica daljem razvoju, uza sve to su rasne i biološke veze, kao što i iskonske psihične osebine sa istokom ostale neprekinute. To unutarnje preobražavanje i sprovađanje zapadnoga u samoniklost narodnu, bitna je oznaka našega narodnog duha, koji je u svim formama bio put i proces sama sebe. Da nijesu Hrvati imali jake samoniklosti, bili bi se bez dvojbe izgubili u zapadu poput Slovenaca, a da se nijesu stapali sa zapadom, vjekovi bi bili prošli preko njih, dok bi bili postali svijesni svoje kulturne osebitosti. Tako su na obje strane riješili svoj narodni i kulturni problem, da su bili i ostali sinteza i most dvaju svjetova. Sa romanske strane su primili vjeru i vjerske uređaje, pojam lijepa i nauku, a iznad svega kulturu forme, pravne uređaje, crkvene i građanske, dok su sa strane germanskog svijeta primili još od Franaka uneseno amo feudalno pravo, sredovječne socijalne uređaje, osim municipalnog prava, universalnost zapadnu i individualnost germansku u vezi sa slobodom čovjeka, a kasnije njemačku idealnu filozofiju. Jednakost i demokracija su praslavensko obilježje, ali i ovdje treba naglasiti, da je feudalnu nejednakost razbila kod nas, ne istočna demokracija, već fran-

cuska revolucija i potom nije taj demokratsko-nacionalni princip istočnoga, već zapadnog podrijetla kod nas.

Ipak u našem narodnom razvoju bila je i peta skupina ljudi, koja nije podlegla stranim utjecajima i privlačenju — premda je pridržala zapadnu kulturnu orijentaciju — već je izgradila svoj Ja i narodni program na čisto samoniklim osebinama i narodnim težnjama. To su stvorili Starčević i Kvaternik. Prvi, daleko od same svoje sredine, usamljen poput pustinjaka, gazi teoretski forme i ljude, za koje je mislio, da stoje na putu njegovoj ideji i ostvarenju državnog i narodnog prava. Drugi je to isto nastojao postignuti u vezi s drugim faktorima u kongenijalnom spoju i identičnim težnjama drugih naroda, založivši za tu ideju čitav svoj životni elan, a radeći sa dinamičkom mistikom, ne prežući ni od same revolucije. Tako se dao zanijeti na pothvate, pune zanosa i patriotizma, ali ne odmjerivši prije jaz, što je postojao između veličine njegove ideje i sitnih mogućnosti ostvarenja, te između svoga samoprijegora i slabosti svojih pomagača, u čemu leži njegov slom i tragika.

Značajno je, da je ideje obojice prihvatila u zanosu hrvatska omladina, u kojoj ključaju tajne neistrošene narodne snage i koja je neuplivisana od tuđih kultura, a to je najbolji dokaz, da su Starčevićeve i Kvaternikove ideje bile imanentno narodne i da su formulirane prema narodnim instinktima i željama. Liberalni dio omladine je u njima gledao ostvarenje demokratskih ideja, prava samoodređenja i nacionalnog principa, već proglašena francuskom revolucijom (Matoš, Kumičić, Harambašić, Kovačić), dok su konservativni svećenički krugovi po svojim najboljim narodnim predstavnicima Pavlinoviću, Prodanu i Buliću te drugima, u ostvarenju hrvatske narodne ideje vidjeli utvrdene principe svoga patriotizma, koji je nicao na osnovi ljubavi za narod, njegovu kulturu, njegovu prošlost i njegovu budućnost. Ovdje se, kod njih, poklapala vjerska mistika s mistikom narodnom, jer obje ideje u stvari imadu religiozni značaj, a kako narod nosi u sebi svijest svoje vječnosti, tako se izgrađivanje naroda na etičkoj bazi vršilo u istom pravcu u kome se odvijala i druga strana svećeničkog zvanja, pa su tako nalazili psihološko opravdanje svoga rada.

Ovom centripetalnom strujom, iako na drugoj osnovici, krenula su braća Radići te izgradili program seljačke stranke, koju su poistovetovali s hrvatskim narodom. U koliko su imali u vidu labave i pokolebljive gornje slojeve, vučene vlastitim interesima ili utjecajima stranih geopsiha, njihova ideologija bila je ispravna, jer u seljačkoj stranci, odnosno na toj širokoj osnovici naše kolektivnosti počivaju naj-

čišće, najsamoniklije i najbolje očuvane psihične snage našega naroda, po kozmičkom zakonu u vječnom samostvaranju i preobražavanju. Seljaci, netaknuti tuđim kulturnim utjecajem, čuvaju i imanentno obnavljaju svoju samoniklost, pa takva ideologija, naročito kod nas, ima svoje puno opravdanje; stoga i naziv »pokvarena gospoda« od Radića, pridavan višim staležima — kada ne bi bio općeno uziman — ima svoje opravdanje. Poznata je činjenica, koja se ponavlja u svim narodima pod tuđom vlasti, da gornji slojevi najprije uče tuđe jezike, da najprije zabacuju svoje urođene osebine i primaju tuđe običaje i kulturu, i tako se u njima i nehotice formira dvostruka psiha. Tome pridolazi i to, da oni najprije primaju od tuđih gospodara ponuđene časti i službe i tako psihološki padaju pod tuđu zavisnost, koja je najpresudnija ondje, gdje narod nije gospodar svoje sudbine, već mu tuđinac vlada, pa se tu redovno događa, da takva gospoda postaju »inventar« svih vlada i da su oni otupili za sve narodne želje i ideale.

Između Starčevića i braće Radića nema u tom pravcu bitne razlike, iako tu opreku između seljaka i gospode Starčević nije formulirao, ali je živio gotovo kao seljak, — pače i odredio, da ga mrtva pokopaju među seljacima na selu, — dok je Radić spoznaju seljačke kolektivnosti formulirao i služio se njom u svom političkom djelovanju.

No s druge je strane poznata i utvrđena činjenica, da narod ne predstavlja kakav socijalni red ili klasu, već je narod socijalna i moralna kolektivnost s narodnim duhom kao jezgrom, a jezikom kao sredstvom, pa nitko ne može ispasti iz naroda, ako se slučajno ne nalazi u jednoj klasi, jer nitko ne može ispasti iz sama sebe. Zajednički doživljaji vrše konstitutivnu funkciju u stvaranju solidarnosti između svih staleža, pa se tako stvara zajednički psihološki sadržaj. Narod se zapravo sastoji iz dva dijela, i to ne od gospode i seljaka, već od onih koji samo narodu spadaju, i od onih koji su svijesni te pripadnosti i svih dužnosti, patnja i sreće, što ih sa narodom vežu. Jedan dio je nosilac nacionalne svijesti, a drugi je samo na osnovi rođenja član naroda. Jedan dio je samo refleksni, a drugi stvarajući dio, a u ovome dijelu, pa bio on i malen brojem, ostvaruju se imanentne narodne sile, pače može u jednom samom čovjeku kao u minijaturi biti sadržana čitava ideologija jednoga naroda. U drugom je redu poznato, da ideje ne niču iz gomila već iz pojedinaca, pa je jasno, da isključiti progresivne elemente i oživotvoritelje narodnih ideala, znači i donjim slojevima oteti antenu, kroz koju mogu njihove mutne dispozicije strujiti i dobivati jasni i konkretni oblik te ostvarivu dinamičku snagu. Ali kod toga treba imati na umu, što je Bismarck za sebe kazao, da pojedinci ne mogu,

ako hoće imati uspjeha, izvesti apstraktno svoje misli, već samo ako postaju oživotvoritelji još nejasnih i neformuliranih narodnih želja i dispozicija, pa zato nijesu oni ostvarači samo svojih, već i narodnih ideala i težnja.

Četiri geopsihe, kao izraz četiriju geopolitičkih smjernica naših zemalja, izvele su i izvode djelomično determiniranje naših ljudi i skupina, pa sprečavaju udubljivanje u petu psihu i cijepaju ljude i karaktere, ubacujući sa strane tuđe doživljaje, kidajući veze s narodom i praveći smetnje vertikalnoj istovetnosti narodnih naraštaja. Ali svi ti utjecaji mogu dolaziti od dobre vjere, neznanja ili zabasalosti, pa prije osude treba dobro proučiti svaki slučaj i sve poticaje, koji su ih pri tome vodili. No pored ideja, koje sa strane dolaze, k nama se useljuju u većem broju, zbog otvorenosti naših granica, i strani ljudi, rasno, psihično i kulturno od nas drugačiji. U većem narodu to može biti dobro, pače i kod nas miješanje s tuđim narodima povećava snagu stvaranja, pruža mogućnost različitog gledanja, otvara po tom mnoge i široke horizonte, ali u drugom pogledu to može biti pogibeljno, u koliko nijesmo nacionalno homogeni, a psihično jedinstveni. Da tuđi narodni elementi, useljeni ovdje, mogu slabiti našu otpornu snagu, posve je jasno, jer unose smetnje u naš vertikalni razvoj, u koliko ga oni nijesu proživjeli, pa kod njih prevladavaju horizontalni spojevi, zato su od takvih stranaca i došli svi oni pokreti, koji se s narodnim duhom i imenom ne poklapaju. Kada bi se taj rad analizirao i sveo na podrijetlo rasno i narodno, onda bi se vidjelo, da su oni u svim kritičnim trenutcima narodnoga života stajali ili pasivno, ili spremni na sve kompromise, jer ih se ta borba na osnovi ostvarenja vertikalnih težnja malo ticala. Izuzetaka ima vrlo malo, ali ti potvrđuju samo postavljeno pravilo. Jedino na horizontalnoj bazi stvorene veze, a naročito kulturna simbioza s njima, njih osvaja, ali i to nam sprečava, možda i nehotice, puno očitovanje naših latentnih i samoniklih težnja. Takvih stranaca, jezično pretopljenih, ima u svim dijelovima našega naroda, a naročito u Dalmaciji i Hrvatskoj. A kako oni ne gube svoje iskonske osebine, tako svaki od njih ubacuje u naše zemlje doživljaje, koji nam ometaju razvoj i unutarnju borbenost te koče naše odluke.

Ovdje se ne misli, da bi trebalo tuđe kulturne utjecaje posve odstraniti, jer prvo to je nemoguće, kao što je nemoguće spriječiti na otvorenom mjestu infuziju svjetlosti, a drugo, kada bi i bilo to moguće, time bi iz našega kulturnog kozmosa odstranili mnoge, možda najljepše crte našega stvaranja, jer i tuđim uzorima u našem stvaranju mi smo dali svoje značajke, pa i sa pogreškama i nedostacima toga stvara-

nja. Nikada nije bilo, a najmanje danas, usamljenih kultura, kao što nema usamljenih gospodarskih jedinica, već su u svaku kulturu upleteni strani elementi, zato je svaki narod posebna sredina, koja se mora za sebe proučavati, a ostvarljivi, dopušteni i jedino mogući internacionalizam samo je onaj, koji svakomu narodu dopušta autonomiju, nepovredljivost i pravo, da on dade svoju notu u harmoniji universalne kulture.

Ali što se s pravom može i mora našim piscima i umjetnicima prigovoriti i što čini, da ne ulaze u okvir hrvatskoga narodnog stvaranja, jest to što u njima prevladavaju strani utjecaji i neki internacionalni duh, bez obzira na naš narodni karakter, našu psihu i naše potrebe. Previše je tu apstraktnoga i tuđega u njima; previše oponašanja tuđih uzora, stvorenih u drugim sredinama za druge ljude i za drugu psihu, pa nije bez opravdanosti nabačena misao, da mi odavna nemamo naših hrvatskih pisaca. To je razlog, da njihova djela ne nalaze pravoga odziva u narodu, za koji su pisana. Pisci, ako hoće da njihova djela budu trajne vrijednosti, moraju raditi za sredinu iz koje su nikli i za koju su namijenjena, jer ako ne nađu refleksa u narodu, postaju štura, pa mogu imati neumrlost, ako hoće, ali samo jednoga dana. Goetheu nitko ne može poreći najšire veze sa kulturom antike, humanizmom i renesansom, te sa svim poznijim tvorevinama zapada, pa je bez dvojbe bio universalan duh, ali je njegov Faust sazdan na nordijskim, germanskim osebinama, jer Goethe nije mogao iz sebe Germana stvoriti Negermana. I sami pisci oponašanjem stranoga, bez obzira na svoju hrvatsku sredinu, dokazuju, da oni sami ne proživljuju pravo ta svoja stvaranja, već prosto oponašaju tuđa, jer proživjeti pravo mogu samo ono, što je prošlo kroz tkivo njihove vlastite duše i što stoji u vezi sa narodnom kolektivnošću, kojoj su oni samo jedan atom. U drugom redu u oponašanju stranoga njihova vrijednost ne može biti prvorazredna, jer onako velikih djela kakva daju strane, velike literature, oni i onako dati ne mogu, pa onda je lakše i bolje posegnuti za originalima u tuđim jezicima i lakše se duševno obogatiti sa prvih izvora, nego iz djela oponašatelja. Stvaranjem pak u okviru narodnome naši pisci očituju svoju samoniklost i postaju put i proces samih sebe, te konkretna trenutna težnja vlastitoga naroda, a samo s tim stvaranjem oni obogaćuju universalnu literaturu, jer joj daju svoje i naše posebne crte.

Do čega dovodi oponašanje tuđega, ili još bolje primanje tuđih doživljaja, a ne očitovanje svojih, najbolje dokazuje nedavno pisanje g. Jovana Dučića o Meštroviću. Puštamo po strani one nastranosti, što ih tu piše o nama Hrvatima iz Dalmacije, da smo mi neka nova etnička

tvorevina bez veze sa starim Hrvatima, jer da su stare hrvatske mase iščezle, a ne kaže, kada, kako i zašto, pa da smo mi useljenici Srbi, koji smo se odrekli svoje pravoslavne vjere i tako postali vještački Hrvati. G. Dučić i ne zna, koliko on tim useljenicima nanosi krivice tvrdnjom, da bi oni tako lake ruke pustili pradjedovsku vjeru i narodnost, dok sam g. J. Cvijić tvrdi, da Srbi od svih južnih Slavena, »najteže menjaju svoju veru i narodnost.« No sa promjenom vjere, koju g. Dučić začudo tako lakom predstavlja, nije se sjetio i drugoga važnog pitanja: kako su ti njegovi doseljenici i zašto promijenili i narječje u kraju, ispražnjenom od starinika. Trebalo je kazati, kako je moguće, da su ti prekršteni ci postali ikavci, a sam profesor Belić veli, da je ikavština podrijetla čakavskoga, odnosno hrvatskoga. Tako su ikavci gotovo svi muslimani i katolici, premda su različite vjere, dok su pravoslavni u dalmatinskoj Zagori svi od reda ijekavci. Ima sela i krajeva, gdje su jedni i drugi u blizini, pače stanuju u istim selima, a svaki čuva svoje narječje i govor. To su primitivni krajevi, gdje nije bilo škola, a jedva ih i danas ima, pa se jezik ne mijenja i s promjenom vjere, jer on raste sa organizmom odozdo. Otavice, rodeno selo Meštrovićevo, može se ubrojiti u najprimitivnije i najsamoniklije krajeve dalmatinske Zagore, a tu su katolici svi od reda ikavci, kao što su i roditelji Meštrovićevi bili. Nabacivati se tvrdnjama bez dokaza, lagan je posao, ali i bez svake vrijednosti za nauku. Jednako kao prva, i druga je tvrdnja g. Dučića, da može na osnovu mistike Meštrovića i sve druge stvarajuće Hrvate ubrajati među Srbe, posve neispravna. Što se u narodnim tvorevinama, bilo u ciklusu o Kraljeviću Marku, o Musi Kesedžiji i drugima nalazi, materijalna je mistika, jer se tu najviše govori o osveti, o bojnom koplju, o sablji i buzdovanu, sve samo o stvarima nemetafizičkim i nemističkim, dok je cijela dalmatinska i dubrovačka literatura, i pored Marulića, Gundulića i Vetranića, prepuna mističkih, transcendentalnih i metafizičkih aluzija i zasada, a to isto se nalazi i kod pisaca u Hrvatskoj, pa ako će se po djelima zaključivati, a to je jedino ispravno, onda ne samo da mistika kod nas nije sandžačkog podrijetla, već joj je izvor u čisto hrvatskim zemljama. No g. Dučić ovoga puta nije kazao, a valjda će ubrzo otkriti, kakve su etike bili doseljenici iz srpskih krajeva, jer se mistika bez prave etike ne da ni zamisliti.

Premda je Meštrović isklesao Kraljevića Marka, predstavnika feudalno-ratničkog tipa, ipak to nije pravi adekvatan izraz njegove psihe, jer je on sam izjavio, da je njemu apostol Pavao daleko bliži, nego osvajač Cezar, a u ovoj izjavi spontano kroza nj progovara hrvatska psiha, pa svi ratnički tipovi od njega modelirani, posljedica su uba-

čenih tuđih doživljaja, a ne spontana emanacija njegove duševnosti. Ipak smo nešto nova čuli od g. Dučića, da bi Meštrović bio potomak nekog plemićskog roda iz Novog Pazara, no trebalo bi sačekati i Meštrovićevu izjavu o tome, jer je teško vjerovati, da bi se čedni, skromni i demokratski Meštrović najedamput zaželio plemićskog lista i kraljevskog rodbinstva. Slučaj je htio, da g. Dučić Meštroviću sugerira, da su njegovi pređi bili u rodbinstvu s Urošem, a baš o tom vladaru piše Dante u svojoj »Božanskoj Komediji« riječi: »E quel di Rascia, che male aggiusta 'l conio di Vinegia«. No u ovim riječima nema ništa mističnoga, pa zacijelo Meštrović ne bi htio takovih osebina baštiniti.

I o Hrvatima pjeva Dante u 21. pj. »Raja«, ali tu je pjesnik njih utkao u jednu od ljepših vizija svoga stvaranja. Značajno je da i Dante zapaža kod Hrvata mistično nastrojenje. Meštrović je mogao sebe, a to bi kod nas njegovo ime daleko većim učinilo, postaviti u temelje naroda hrvatskoga, na kome bi se dalje gradila naša kolektivnost, a ovako je za nas ostao samo veliki umjetnik. Njegovoj psihi bolje bi odgovarao »Patnik«, nego »Pobjednik«, jer s takovim kipom bi on ovjekovječio svoj narod i pokazao svoje saučešće s njime, onako isto, kako je Michelangelo u svojim »Robovima« i u kipu »Noći« simbolički prikazao svoju Italiju.

No narod se ne iscrpljuje ni u pjesmama niti u povijesnim događajima, niti u stvaranju kipova, niti u gradnji najljepših katedrala, jer narod je živi osjećaj pripadnosti vezan s voljom narodnoj cjelini pridonijeti nešto svoga, i tu cjelinu pomoći izgrađivati u nešto bolje i savršenije. Narod je korak bezbrojnih, velikih i malih, koji bez zapovijedi istim korakom kroče i na isti način i za istu svrhu svoje želje ostvaruju. Narod je u najvećoj blizini, ali i u najvećoj daljini, nedostiživ kao svaka velika ideja; on je trenutna stvarnost i idejna nestvarnost, vječan i prolazan. Naroda nije nitko stvorio, već on sam, i nitko ga ne može uništiti, već on sam, a to, kada u njemu nestane volje, energije i osjećaja za sama sebe.

No privlačenje tuđih psiha, kao što i ubacivanje i sugeriranje tuđih doživljaja u stvaranje naših pisaca i umjetnika, iako je zlo, jer se tako ubija njihova duševnost i samoniklost, ali to još nije najveće zlo, jer sve to može biti samo posljedica tuđega odgoja, slabosti volje i svijesti, a da se etički defekti time još ne očituju. Gore je od toga, kada naši pisci i umjetnici to svijesno čine, i tako sami sebe isključuju iz okvira hrvatskoga naroda, a takovih primjera nažalost ima kod nas dosta. S njima treba povezati sve one, koji zbog interesa ostavljaju narodnu kolektivnost, uvijek spremni da služe strancima i ugnjetavačima. Bilo

je toga i drugdje, posebice u Italiji, u doba austrijskog gospodstva, kao što u posljednje doba u Njemačkoj na Rajni, ali te pojave kod nas su vidne u takovoj mjeri, da su naškodile našem dobrom glasu u svijetu. To je veliko zlo, a veće je zlo od toga, što ne nalaze u društvu one osude, koja je potrebna, pa se tako kod nas selekcija vrši na gore, a ne na bolje.

Veliki njemački patriota i pjesnik Arndt, koji je uložio sve svoje tjelesne i duševne napore, da pridigne svoj narod na otpor protiv vlasti tuđinca, držao je, da je za ojačanje narodnoga duha potrebit pored pozitivnih vrlina i negativni stav, pa da treba i mržnju upotrijebiti protiv svih spoljašnjih i unutarnjih neprijatelja i renegata. »Ja hoću mržnju«, veli on u jednom pismu, »protiv tuđinaca i renegata; mržnja neka bude kao religija, kao sveta iluzija u svim našim srcima, da nam očuva vjernost, poštenje i hrabrost.« Arndt ide i dalje, pa dokazuje, da se mržnja posvuda u prirodi očituje u borbi za život i u težnji za selekcijom, pače da se ona i u bibliji preporučuje.

Mržnja je ipak negativna osobina, pa je se u načelu treba čuvati, no svaki pravi patriota ne može i ne smije se oteti preziru spram ljudi, koji iz egoističkih motiva ostavljaju svoj narod i rade protiv njega. Shvatljivo je posve, da se u ogorčenju ne može zatajiti i taj negativni osjećaj, pa da se događa, da se ne mrzi samo zlo, već i oni, koji su to zlo učinili. I zaista, kada bi pozitivne i negativne osjećaje ugušili, a samo se ograničili da ocijenimo ideju, a ne i ljude, koji su s idejom vezani, onda bi u povijesti nestalo kulta za velike ljude i heroje, pa bi Leonida i Efialte imali istu vrijednost, a samo bi se o dobroj i lošoj ideji kod njih govorilo. Da se taj negativni osjećaj spram renegata ne protivi ni samom kršćanskom shvaćanju, najbolji nam dokaz pružaju stari kršćani u doba progonstva, kojima zacijelo nitko ne može poreći ispravno shvaćanje vjere, a ipak su izišli sa idejom, da otpadnike treba izbjegavati: »Vitandi sunt«, jer da ne spadaju u zajednicu vjernika i čestitih ljudi.

Postoji među nama još jedna skupina, koja nam je rasno i duševno strana, pa se psihično ne poklapa ni sa vertikalnim ni sa horizontalnim našim razvojem, ali rasnim razlikama ne bismo smjeli pridavati naročitu važnost, kada bi ta skupina na drugoj strani pomagala naše narodne težnje, ali baš to, uz časne izuzetke, ne čini. Ne samo što ta skupina nema ništa zajedničko sa našom prošlošću, pa nije mogla ni baštiniti psihične dispozicije naše kolektivnosti, već je pretežni dio i danas očuvao iskonske nomadske osobine, a tek se manji dio prilagodio našoj sredini i solidarno s nama osjeća. Iako toj skupini fali nagon za

fizički rad, obdarena je na drugoj strani duševnim silama u takovoj mjeri, da može svoja spekulativna stvaranja i poslove vršiti s najvećom lakoćom i s najvećim entuzijazmom, često i logičnim. U njoj je koncentriran smisao za materijalne interese u takovoj mjeri, da u njima pretežna većina nalazi smisao i cilj života. Dok se kod nas po principu diferensiranja — svojstvenom svim arijskim narodima — vrši kretanje života i napretka, kod te skupine je jedinstvenost i jednakost trajna i nepromijenjena, pa se i s napretkom ne mijenja identitet čovjeka već samo spoljašnjeg svijeta, a on ostaje u prostoru i vremenu uvijek isti. U toj skupini nema diferensiranja individualnoga. staleškoga, religioznog, socijalnog i juridičkoga, a gotovo ni političkog, pa joj je, na osnovi jednakosti i međusobne povezanosti, bio lak prodor u našu hrvatsku kolektivnost, većinom seljačku. Uzme li se u obzir naša politička, socijalna i ekonomska razgrađenost, ulazak u naše narodne redove, bilo pod kojim vidom, nije bio težak, i tako je svaka naša narodna politička i socijalna skupina gubila i prepustila drugome vršenje onih ekonomskih funkcija, koje su nam u gospodarskom organizmu nužne, da budemo gospodari u svom domu. Pače naše međusobne borbe, kako je već Dante opazio, toj skupini nerijetko dobro dolaze, jer baš tada mogu najlakše da izrabe sve slabosti našega položaja. Kao najbolje sredstvo uspjeha pri tome nastoje, da se uvuku između klase koja vlada i one, koja je vladana, pa zadovoljavajući ekonomski i politički klasu koja vlada, postizavaju na drugoj strani sve moguće povlastice. No to je veliko pitanje, a ovdje je samo natuknuto, da se prikažu sile u našem narodnom razvoju, no da se to može razumjeti, trebalo bi ne samo novo poglavlje, već čitava knjiga.

F. LUKAS

POGLEDI U PRASKOZORJA

Povedi me, glasu dobroga vrača, iz ovih mračnih zabiti
prama širini svijeta
da na dohvatu zlatnih ruđenja daljine sačekam dane,
kada će život biti sreća, a glavno zadovoljstvo bitisati.

Još se nisu rodili svi dobri koji moraju, niti je sva trava nikla.
Mnoge još oči neprobuđene spavaju kao obećana ljubav,
ni pružena ruka grčevito pokretom nije izvukla iz čovjeka
njegovo najbolje blago djelatne moći.
U svojoj zipci još spava mnogoglava vojska čovječanstva
sa zadatkom da krči i gradi, i da blagosilje.
Cijele su bašte cvijeća što se ne smiješi danu,
najdraže ptice još nisu ni zapjevale.
Biti će radosno sutra, kao jučer što nije bilo sveto.

Moja grud udiše miris iz grudi budućnosti,
moje oči zure u obrise, još dalje od granice stvari.
Oh, znade nada da me podraga i da me poljubi tiho,
neko sunce od lijepe slutnje čak ovamo utješno žari.

Neku svjetliju kob smo zaslužili kad smo lomili koplja
za lozinke vrline, časti, duha i prava,
i da zašume vrela i poraste šuma i trava.
Naš će usud da u meso čina pređe iz prediva misli,
iz kosti, iz krvi i plama zdušnih nerava.

Svijet nije na rubu propasti, u bdijenje sudnjega dana.
Jedna se zvijezda rađa kao znak novoga reda.
Put svjetlosti je, pravilno, melem najtežih rana,
zemlja je sasvim mlada, a pravednici čeda.

Upirem pogled u kazaljku budnoga sata,
jer znadem da ćeš, Novosti, s dobrim pogledom majke
i prije reda, na vrijeme, i neznana ući na vrata
u čudotvorne bajke.

Ne budi škrta s ljubavi,
ne vagaj strogo na tezulji sva dobrotvorna djela!

Ona moraju biti obilna: neizmjerna,
ja ću dug pošteno otkupiti
dok imam na srcu vatre i zahvalnost usred čela,
a čvrsto se ufam da ličnost toliko bogatija biva
koliko više prima da bi vratila dalje.

Povijest je ljudska duga sablasna mora
u zadahu grobnica i truleži antikvarijata.
Prava će povijest nadoći istom za druge naraštaje,
povijest od ljudske sreće, zanata i alata,
povijest od ljudskih i historijskih data,
a ne od mrtvih palata.
Kad vidim te ruke bezbrojne sve napregnute poslu,
kad vidim tu volju napetu da se mravinjak preuredi,
ja predviđam kraj svoj bijedi:
ja živim tu buduću povijest i bivam slovo na strani
nenapisane knjige što se tek danas slaže.

Vodi nas, dobri vraču, iz ovih vlažnih zabiti
prama prostranstvu zbilje
da na dohvatu zlatnih ruđenja daljine objeručke primimo dane,
kada će raskoš preplaviti žile i bitisati Biće.

TIN UJEVIĆ

ČEKANJE

Kod Turčinovca, tamo gdje Blatnja teče ispod željezničkog mosta, našli su pastiri jednog jutra truplo. Bilo je tako izmrcvareno i raskrvareno, da ga nije nitko mogao prepoznati. Papira kod sebe mrtvac nije imao nikakvih i jedino se na unutrašnjoj strani crnog pustenog šešira moglo pročitati, da je taj šešir kupljen kod firme Metropolis Ltd u Londonu. Dok je glas stigao do Kostanjevca, da je na turčinovečkoj pruzi pregazio vlak čovjeka, prošla su tri dana; kad je Bobočka dospjela do turčinovečke oblasti, već je neznanac bio pokopan. Lula i šešir, i havelok i kravata, kao posljednje pokojnikove stvari, prepoznala je: to su bile stvari Sergija Kirilovića Kyrialesa. Dala je otvoriti grob. To je bio mučan posao, jer je zadnjih dana neprekidno padala kiša, te se gnojna ilovača natopila vodom, a po kiši kopati bilo je teško. Stajala je tako na groblju na kiši čitavo prijepodne, a jedan grobar, golobradi mladić, neobično lijepe, plave, kovrčave kose, a oči su mu bile vlažne i sjajno tople, gledao je u nju pobožno kao u svetu sliku. Dao joj je da pije tople juhe iz modre caklene posudice, koja je imala isto tako svijetlomodro emajlirani poklopac: posudica je bila masna, neoprana, sa sirovim vonjem mlijeka, te je sasvim slabo mirisala po dimu. Kad je mladi grobar pio za njom, čulo se kako caklina njegovih zuba tucka o emajl. Ta blatna škrinja, te krvave krpe, to je bio odvratan prizor! Da! Tu iz žuta blata, pod tankom slomljenom jelovom daskom provirivala je Kyrialesova ruka, a oko gnjilog zgloba manšete Baločanskove plave, svilene košulje. Tu je košulju kupila Baločanskome ljetos od Korngoldova novca, a Kyriales ostavio je sve svoje stvari kod nje, s time, da će se za nekoliko dana vratiti, samo se presvukao onog jutra prije polaska. Dala je vlastima podatke o identitetu doktora philosophiae et universae medicinae S. K. Kyrialesa, bivšeg izvanrednog profesora carigradske univerze, imena, po kome je međunarodna nauka na njegovu vječnu uspomenu krstila mikroskopski prerez jedne dlake, izgnjavila se prilično kod dosadnog i pedantnog ispitivanja prigodom sastavljanja zapisnika, te se vratila u Kostanjevec sva mokra i umorna. Pokucala je kod Filipa. To je bilo vrijeme njihovih uobičajenih sastanaka, u sobi pod krovom njegove majke, sada, u posljednje doba, kad su šume bile mokre, te se više nisu sastajali na proplanku ili pod starom bukvom, gdje su se bili sklonuli one burne noći, poslije Rokovog proštenja, na povratku, kad ih je stigao prodor oblaka. (»Suche die Buche, weiche die Eiche!«)

Zamolila je Filipa, da joj oprosti, što ga molestira svojim brigama, ali da ima jednu molbu. Da je odlučila da otputuje, i to najkasnije večeras, i da joj treba novaca do Hamburga.

Filipa je ta vijest o Grkovoj smrti na pruzi i o tom prekopavanju groba tako impresionirala, da je izgubio dah. Steglo ga je u dijafragmi i osjećao je srce, kako mu bije u koljenima i u laktovima. Prihvativši se za glavu, na rubu nesvijesti, on je trepereći sav kao u groznici rekao Bobi, da nema kod sebe toliko, ali da može da otputuje s njom sjutra do grada, da je isprati, i tamo joj naravno bez daljnjega stavlja na raspoloženje sve, što ima.

Potpuno siva u licu, ali savršeno hladnokrvna, Boba je odbila njegovu pratnju odlučno.

— Zahvaljuje mu na ljubaznosti, ali ona putuje sama. Nju ne treba da prati nitko. Ona treba taj novac večeras, najkasnije do sedam!

Blagajnik općinski (drug Filipov iz biskupskog sirotišta) obavljao je za njega u posljednje vrijeme njegove novčane poslove, putujući često do kaptolskih kreditnih zavoda, on je bio upućen u Filipove materijalne prilike i kod njega je Filip imao otvoreni kredit. Filip joj je predložio tu varijantu: on će otići k tom svom znancu i donijeti joj sve, što će mu biti moguće da realizira još večeras.

I to je otklonila.

Ne treba on da se trudi do nje. Ona sada ide za Steinerovu kasu, tamo će ostati do sedam, a u sedam doći će ovamo po novac sama. Tako su se i rastali. Blagajnika naravno nije bilo u mjestu: bio je na općinskoj komisiji, a vratit će se tek kasno u noć. Filipove veze s tim Kostanjevčanima bile su vrlo slabe, on gotovo nikoga nije ni poznavao. Kombinaciju s majkom odbacio je odmah, u principu, i tako mu je preostao još jedini geometar. Kod geometra u blagajni bilo je samo devet hiljada, a od toga četiri trebao je predati u polog oblastima. Uzeo je tako od geometra pet hiljada, a sam je imao oko dvije, i tako se vratio kući, složio tih sedam hiljadarki u jednu kuvertu i počeo je svoje bjesomučno kretanje od ormara do ovalnoga stola i natrag do ormara, jaguarski, suludo. Čađavi tramovi nad njegovom glavom, pozlaćena petrolejska viseća svjetiljka iznad stola, onaj glupi ban Jelačić prijeko nad plavom plišgarniturom u drugoj sobi, sve ga je to počelo u tolikoj mjeri smetati, te je osjećao potrebu da razbije oko sebe sve nogom. A vrijeme je nepomično stajalo na jednom mjestu, padao je prvi sumrak. Stara Regina dolje u svojoj sobi osjetila je po koracima svoga sina, da se gore nešto događa. Odzvanja čitava drvena klijet od njegovih koraka, a on hoda gore nad njenom glavom, odjekuju njegovi koraci u drvenom zdanju, njiše se njena vlastita hengelampa na stropu, i maslinova grančica s macicama od ovogodišnje Cvjetnice ispala je iz okvira Prečiste Djevice, i škropionica se zanjihala, i žbuka se lijepi od drvenih

dasaka na plafonu i sipi kao prašina, a taj čovjek gore pod krovom neprekidno bjesomučno hoda. Sjedi stara u naslonjaču, pritajila se od strave, a nema snage da se popne uz drvene stepenice i da ga zapita, što se to zbiva s njim. A Filip se kreće pognute glave od ormara do stola i od stola do ormara i gleda već trideseti put na svoju uru; vrijeme se zaustavilo i ne miče se s mjesta: još je uvijek frtalj sedam. Već se Miško vratio s kravama i Karolina je kokoši zatvorila u kokošinjac, i vodu su dugo vukli na zdencu, i on je sjeo u naslonjač i tu s glavom u dlanovima ostao jednu čitavu vječnost, a još je uvijek frtalj sedam i ni minutu više.

Zagnjurio je obraz duboko u dlanove, stisnuo je oči, zaronio u neku neshvatljivo mračnu tminu, i tamo između zelenih i crvenih koluta u apsolutnoj tmini, gdje nema ničeg, samo jedan modar jezik gorućeg punča skakuće na rubu staklene posude, tamo Grkov glas progovara iz tmine, da u onaj momenat ne bi mislio na ništa! Ako bi uopće mislio, sigurno je, da bi mu bilo glupo, što se sve to već nije dogodilo prije!

A sve to, to je bilo ono blatno kišno jutro, sa starom, čađavom lokomotivom na maglenoj pruzi i žice su telefonske svirale na vjetru! Boba putuje još večeras, sedam hiljada leži tamo u modroj kuverti na onom pliš stolnjaku, i krave su se vratile i kokoši su legle spavati, a još je uvijek frtalj sedam i jedna minuta. Filip ima potrebu da oslijepi, da ogluši, da se pretvori sav u gluhonijemu zrakopraznu tminu, a ovdje je tako mračno, tako zagušljivo, tako sitno kao u kakvoj kutiji, sve je zalijepljeno s tim kretenskim slikama, s tim hengelampama, tako nisko da bi čovjek mogao glavom da probije krov, tu nema zraka, tu se ne može disati, tu samo čovjeku srce bije u laktovima, pa to je sve nesnosno, hermetično zalijepljeno!

Ustao je i pošao do malog četverouglatog okna i rastvorio ga širom. Tiha, jesenja kiša klizila je po mahovinom obraslim daščicama kao po starom oguljenom krznu, staklo se zarosilo, vani je plakala siva, žalosna jesen. Po blatnoj cesti vukao se kao sjena u starom austrijskom oficirskom mantlu jedan slijepac. Imao je harmoniku prebačenu preko leđa i prosjačku platnenu torbu preko vrata, tapao je batinom po mlakama, bos, po blatu, njuškajući kao pseto za mirisom topla dima i prisluškujući žamoru ljudskih glasova pod toplim krovovima. Dugo je tako tupo gledao za slijepcem, ona hladna vlaga prijala je njegovim upaljenim bronhijama, gutao je taj kišni sumrak, osjećajući vlagu kako mu kulja po tjemenu niz vrat i kako ga osvježuje kao hladna kupelj. Čuli su se koraci po drvenim stepenicama. To mu Miško sigurno nosi kakvu staru frulu ili staklovinu. Korumpirao je Miška novcem, kad mu

je donio onu malu brončanu Evropu, te taj gluhonijemi kravar misli, da je svaka stara stvar kao starina vrijedna da se sačuva.

Na malim jednokrilnim vratima netko je pokucao.

— Čudno! Frtalj sedam i sedam minuta! To ne može biti Boba, to su bili teški koraci, a Miško ne kuca nikada.

Pristupio je k vratima i otvorio ih radoznalo, nervozno.

U onom polutamnom prostoru, obijenom daskama stajao je čovjek u crnome, s polucilindrom; bilo je sasvim škuro, nije se moglo razabrati, tko je.

— Molim, što želite?

— Klanjam se, moj naklon! Oprostite mi, ako vas smetam! Došao sam, da vas vidim! Nema vas već tri dana u kavanu, te smo mislili, da niste možda bolestan?

Bio je Baločanski. Kratkovidan, bez cvikera, sa svojim bujnim brkovima natopljenima vlagom, krezub, izgledao je kao slijep. Zapeo je o prag i pao mu je polucilindar, i kako se ta pustena polutka skotrljala, u onom polumraku, kod otvorenih vratiju sve je ispalo nezgodno.

— Klanjam se! Izvolite! Ništa me ne smetate! Samo izvolite!

Filip je zapalio svijeću, Baločanski je sjeo u kaputu za stol i ogledavao se po toj maloj niskoj sobici, sa starim tramovima: on još nije bio nikada kod Filipa.

— Ovdje izgleda sve vrlo prijatno, tako nekako intimno. Već dugo nisam bio u intimnoj sobi!

— Pa tako, starinski! Malograđanski, već kako to izgleda obično! Izvolite, zapalite!

— Hvala!

Zapalili su cigarete. Dimovi oko svijeće. Tišina. Na stolu mokar halbcilindar Baločanskoga i Filipova ura, te je svaki otkucaj mehanizma odjekivao od politure glasno, metalno. Tu su minute počele proticati bjesomučno brzo: bilo je pola sedam za dvije minute.

Na stolu, obasjana sjajem voštanice stajala je mala brončana Evropa na jurećem biku. Baločanski je uzeo u ruke tu malu figurinu, i kod svijetla približio se očima sasvim do tog kipa na nekoliko milimetara, tako da je izgledalo, kao da on tu malu Evropu njuška kao pas. Izgledao je izmučeno, posve sivo.

— Lijepa mala stvar! Neobična! Mi smo u gimnaziji imali sadrene antične odlive u hodniku pred razredima. Na jednoj konzoli stajao je Scipio Afrikanski. Meni je najviše imponirao taj Scipio Afrikanski! Imao je glavu savršenog provalnika. Ja sam poslije imao prilike da dođem u svojoj advokatskoj praksi u kontakt s provalnicima (a poslije sam s tom gospodom jeo i prežganu juhu), ali nigdje nisam našao više

tako dobro modelirane delikventske lubanje, kao što je bila lubanja Scipija Afrikanskog! Netko, tko pokolje kao provalnik čitave svjetove, postaje uzorom gimnazijalcima! A netko, tko ubije samo jednog čovjeka, dolazi na vješala. Apartno pravno shvaćanje! Znate, gospodine profesore, svima nama humanistima bio je Rim idealom! Ovaj isti Rim, koji je stvarao ovakve divne stvari kao što je ova mala Evropa! Ali kad je netko došao u životu u priliku, da na svom vlastitom mesu osjeti svu barbarsku, inkvizitornu, kretensku upravo podlost tih rimskih pravnih uređaja, taj je izgubio svaki respekt spram takvih kulturnohistorijskih igračaka! Rim nije bio to, Rim je bio to!

Kod prvoga dijela svoje rečenice, da Rim nije bio to, on je pokazao Filipu malu Evropu, držeći je na svom dlanu, i odloživši je zatim na polituru, on je upro u sebe kažiprstom lijeve ruke, i tako se počeo tuckati po svom mokrom ibercieru: to je bio Rim, to, što sam ja danas: mnogo zgaženog i popljuvanog mesa! Ja sam gledao te cezaromane, te naše patricije, ja sam jeo kod njihovih stolova! Koliko ovakvih subjekata mora postati to, što sam postao danas ja, ovakva krpa, ovakav bivši čovjek, da jedan Scipius Africanus može ostati na konsoli! Moj gospodine! Die Kunst ist schön, aber das Leben ist ernst.

Filip je gledao u ovo tupo, kokainizirano lice, u ove duguljaste prste s modrikastim, prljavim noktima, kako podrhtavaju i trepere na rubu pepeonika, kako nervozno stresavaju gorući duhan, kako čupkaju po dlačicama izlizane svile na poderanom okovratniku izlizanog masnog kaputa, i nije shvaćao, što je ovaj zapravo imao namjeru da kaže s tim svojim Scipionom Afrikanskim, i zašto je došao do njega, i to upravo večeras, i to upravo u ovo doba, kad kazalo na uri tako nervozno odmiče, te je već prebacilo polovinu sedme i sada se primiče trećoj četvrtini. Počeo je tako govoriti o davnim, pokopanim panonskim vremenima, kad su po ovim močvarama jurile rimske pošte po kamenitim cestama, a ljudi su iz Rima putovali u tople panonske kupke za četiri dana ! danas, da sve to kojim katastrofalnim slučajem propadne, te naše slabe, končane niti telefonskih žica i papendekl katastralnih knjiga, pak ako netko bude prekapao ovo blato u dalekoj historijskoj budućnosti, jedino što će ostati u rukama slijedećih pokoljenja od trajne vrijednosti, bit će ovo iskopano rimsko kamenje: ovakve male brončane Evrope, male grobne igračke i vrčevi i dragocjene igle. Izmjerena tom estetskom mjerom sveukupna naša civilizacija ne znači savršeno ništa spram ovih rimskih umjetnina!

Filipovim riječima Baločanski nije poklonio ni najmanje, upravo naglašeno, potpuno nikakve pažnje. On se pokrenuo ovamo spontano, iz krčme, u jakom impulsu, da ovdje s ovim čovjekom pročisti neke

osnovne stvari, a sada sjedi tu, sabran je u jednom dijelu svoje pameti i sav zaokupljen mislima o glavnoj svrsi svoga dolaska, a ovaj mu tu nešto govori o »rukama slijedećih pokoljenja« i vidi se po svemu, da hoće da ga ekskomplimentira na vrata nekakvim glupim frazama.

— Nije sada riječ o rukama slijedećih pokoljenja, gospodine profesore, — nego —

To je povukao oštro, kao nožem, zarezao je u tu svoju rečenicu upravo divlje, a onda je iznenada osjetio, da je preslab da je dovrši, i tako je zapeo.

Filip ga je pogledao s namještenim i rezerviranim pogledom iznenađenja.

Iza toga prilično su dugo šutjeli i samo se čula ura na polituri kako kuca glasno i brzo.

— Vi ste izvoljeli da nešto kažete, gospodine doktore?

— Da, ja sam imao nešto da vam kažem: a tiče se mene u prvome redu lično! Ja sam došao da vas zamolim za jednu stvar!

— Molim!

— Ja sam došao da vas zamolim da mi učinite jednu uslugu, i to lično meni!

— Molim, izvolite, ako mogu, vrlo rado, gospodine doktore!

— Naime, kako da se izrazim? Radi se o Bobi!

— Gospodine doktore, molim —

— Stvar je u ovome: ima situacija u životu, kada čovjek —

Baločanski je ućutao ponovno. On nije gledao u Filipa, nego u onu narančastu krunu oko svijećine kružnice svijetlozelenkastog sjaja, što je prskala u crvenim odrazima, kao kolut čudne rakete. Taj obruč svjetlosti privukao ga je k sebi, i on je znao, da tu treba da govori o nekim svojim sudbonosnim stvarima, a ta je svjetlost tako savršeno odvojena od svega, i kao iznad svega izgara glasno i miče se u kaplji rastopljena loja kao živa. To je potrajalo prilično dugo, a zatim, kao da se probudio i stupio u neke novootvorene prostore, rekao je neobično tiho, moglo bi se reći intimno: ja znam sve, što se događa između vas i Bobe!

— Oprostite, to što se događa između mene i gospođe Bobe, to se događa između nas! To na vas ne spada! Vi ste rekli, da ćete govoriti sa mnom o vašoj ličnoj stvari.

— Pa da, između mene i Bobe ima da se riješi jedna moja lična stvar!

— To riješite onda vi lično između sebe i nje, ako mislite da je potrebno! To mene ne zanima!

— Da? To vas ne zanima? Dobro! Onda dobro! E, molim vas, ja sam došao da vam kažem, da ja nikako i ni u jednom slučaju ne ću dozvoliti, da me baci preko palube!

— Kakva paluba? Kakvo bacanje preko palube! Kakve su to šimere?

— Gospodine profesore! Boba je odlučila još večeras da me ostavi! Ona hoće da me ostavi i da pobjegne!

— Ali molim vas, vi sanjate!

Baločanski se tiho nasmijao, razvukavši usne u kutu tek jedva primjetljivo i stao je da gladi svoje brkove sa svih pet prstiju lijeve ruke. Preglupo! On je bio u kavani i tamo je geometar kod stola glasno pripovijedao svima, da je malo prije bio kod njega Reginin sin, i da je posudio od njega pet hiljada. Taj novac leži tu pred njim na stolu u kuverti, a to, što mu je Boba rekla, da treba da otputuje u grad, na dva dana u stvari ostavštine onog ruskog hohštaplera, to je laž! Ona se uopće ne će više vratiti! A sada mu ovaj tip ovdje nešto bunca o tome, da su to šimere i on da sanja!

— Gospodine profesore, dozvolite mi da vam kažem, da to nisu nikakve šimere, nego to tako stoji! I to sam došao da vas zamolim, da objasnite Bobi, da uzme na znanje, da ni pod kojim uvjetom ne ću dozvoliti da me baci preko palube! To da joj kažete, da to nisu šimere! Zbog te žene ja sam osramotio moje ime, zbog nje sam ja ostavio svoju djecu na ulici, zbog nje sam ja sjedio u zatvoru —

— Oprostite mi, gospodine doktore, uza sav respekt, što ga osjećam spram vašeg ličnog slučaja, ja ipak mislim, da vi niste bili maloljetni i da ste znali, što činite —

— Molim vas, to su sada samo nijanse! Uostalom uzmite, molim, do znanja i vi lično, da sam ja odlučio da u ovoj igri postanem subjekt!

— U kojoj igri?

— U kojoj igri, smiješno pitanje! Zar vi mislite, da sam ja postao ovo, što sam danas, da sam svoju vlastitu ženu bacio kroz prozor, da sam se kretenski upropastio za to, da još večeras ili eventualno sjutra pođem niz ove blatne ceste, kao onaj prosjak s harmonikom malo prije? Ja ne znam ni to, što zna jedan slijepac: svirati u harmoniku! I tako mene, ovakvog, kakav sam, istjerati na cestu, zar je to ljudski? Zar je to kršćanski? I sada, kad sam došao k vama, prvi put otkada se znamo, da vas zamolim, da mi učinite uslugu, sada vi tu meni lažete, je li to ljudski?

— Pardon, oprostite —

— Ali, molim vas! Poslije sveg ovog bordela tu između nas, sada ću još valjda paziti na svoje riječi? Vi ste večeras posudili od geometra pet hiljada i novac je tu u ovoj kuverti!

Usplahirenošću smrtno ugrožena čovjeka Baločanski je ustao i kao u nekoj višoj intuiciji počeo je kucati kažiprstom svoje lijeve ruke po

kuverti s novcem, što je ležala pokraj svijećnjaka: to nisu nikakve šimere, to je sve tako! Boba putuje u Hamburg! Ona ima tamo nekakvu svoju prijateljicu, koja drži takozvani bridge-room! I ja sam došao da vas zamolim, da vi Bobi objasnite —

— Ja mislim, gospodine doktore, da je poslije svega ovoga svaka riječ između nas suvišna! Ja nemam savršeno nikakve namjere ništa da objasnim, ni gospođi Bobi, ni vama. -- Izvolite, molim —

Filip je ustao i pošao spram vratiju, da ih otvori. Iza dulje tišine Baločanski je uzeo sa stola svoj polucilindar i tako nekako lagano, bez ikakve smetnje, kao da je skinuo sa sebe neobično težak teret, on se neobično učtivo poklonio: Molim! Ja sam vam objasnio moje stanovište: ja sam odlučio da postanem subjekt! Staro je fizičko pravilo, da se u životu sve giba po liniji otpora! Ja sam vas zamolio da upozorite Bobu, da je u njenom interesu —

Netko je uto na vratima pokucao vrlo diskretno. Držeći svoju ruku već otprije na kvaki, Filip je otvorio vrata. Bila je Boba. Nastala je neugodna, neodlučna stanka i vrata su se za njom tiho zatvorila. S njenog kišobrana čulo se kako kaplje voda: vani je počelo lijevati. Dodirnuvši nemirnim pogledom ove dvije sjene pod niskim stropom, ona nije znala, što da kaže. To je potrajalo dosta dugo, a pod strmim stepenicama otvorila su se vrata u prizemlju. Netko se popeo tim drvenim trulim stubama pred Filipova vrata, tu je objesio svjetiljku na čavao o stup od ograde, i opet se vratio glasnim koracima natrag. Baločanski je vrtio svoj polucilindar među prstima, a onda zamahnuvši tim crnim predmetom kao kakvom žlicom, on je Bobočki pokazao na vrata: molim, izvoli, idemo!

— Ja ne idem!

— Ali ovaj čovjek pokazao mi je vrata! Idemo!

— Idi ti! Ja ću doći za tobom!

— Mi idemo zajedno! Ti nemaš ovdje što tražiti! Taj je čovjek mene uvrijedio, idemo —

— Ja ne idem!

— Ti ne ideš?

— Ne, ja ne ću da idem! Nemoj biti dosadan! Čekaj me dolje, za minutu —

— Ni za kakvu minutu, jesi li čula? Momentano —

— Ne ću —

— Ti ne-ćeš? Ova tri sloga Baločanski je zaurlao tako, da su se potresla stakla na oknima. To je bio krik nekoga, tko više smrtno ranjen, zajauknuvši u onoj tišini iznenada, kao karteča, koja pada.

Dolje u prizemlju otvorila su se vrata. Netko je došao k staroj Regini i ona je glasno zvala Karolinu. Filip je stajao uz stol, držeći se de-

snom rukom daske i nije znao, što da radi? Da baci ovog luđaka kroz vrata, niz stepenice, to je nemoguće, to bi ispalo skandalozno: svi stanari te proklete kuće prisluškuju, što se tu gore zbiva, a kroz ove trule daske čuje se svaka i najtiša riječ. A osim toga i stari Liepach je dolje u viziti. Da uđe u bilo kakvo objašnjavanje s tim uzrujanim čovjekom, to bi bilo suvišno: taj tip i onako nije priseban. Sastao se s nervoznim pogledom Bobinim. Ona je stajala nepomično, griskajući donju usnu do krvi, poniknuvši pokorno, pokunjena i bespomoćna. Tu, momentano, nije se moglo ništa. Svinuvši se u pasu i zabacivši glavu, ona je pristupila do Baločanskoga i izjavila mu odlučno: dobro, idemo! Zatim se okrenula spram Filipa, mahnula mu rukom i rekla, da će se vratiti još prije večere.

— Ako ne, do viđenja u kavani kao obično!

I primivši Baločanskog ispod ruke, nestala je s njim za vratima. Čuli su se još njeni i njegovi koraci, kako silaze po drvenim daskama sve niže, a onda je sve ostalo tiho. Kiša po staklu i tišina. Filip se dovukao do divana i tamo je klonuo. Osjećao je hladno platno na obrazima. Bio je tup. Dotučen.

(Ulomak iz romana »Povratak Filiba Latinovicza«)

MIROSLAV KRLEŽA

ČETIRI PJESME

GRAD

Izdiše život i grči se, trza
U prahu i strahu, u paklenoj buci.
Je l' krvnik tu mahnit, te hrli i brza
I ganja ljude mačem u ruci?!

Il goni to sebe zvjerka luda
Vrišteći bijesno u času slijepom:
Dalje, sve dalje i brže!
A kuda?
I zubima hvata za svojim repom...

PRIGUŠENA PJESMA

Ne ničì, javore! Tvoje zadrhtat će grane,
Kad bude noćca za mjesecom žudila
Krvav u krilu da crnom joj plane.

I tebe zora bi plamena budila,
I ti bi velike mladovao dane —
Tajnom bi strepnjom tvoje se prožele grane.

Na stijeni pustoj tada, javore, iznenada
Bura zaurlav propast bi nosila,
Zvala bi oblačje crnoga jada;

Utrnuv sunce mrakom bi kosila.
Tebe bi srvala vita i mlada
Na stijeni pustoj, javore, iznenada!

Od tvoga drva gusle čujući djevojče malo
Sitnom bi ručicom burnu grud stisnulo,
Dalko bi nekud se zagledalo...

Iz žica u grču srce bi vrisnulo,
Dane bi davne na povrate zvalo
Spominjuć sjetno plavojče, milo i malo.

POD JABUKOM

Noć pjeva u sjaju drhtavih zvijezda.
Gorje se ispelo ko avet živa.
Mi smo pod jabukom u vrt sjeli,
Slušamo: vrijeme ukočeno sniva.

U mir taj nijemi šušnjava, lomot
Granja nad našim glavama stade.
Skačemo na noge. Šta li se zbilo?!
Jabuka gnjila tek sa stabla pade...

SVETI DAN

U plavom miru predvečerja kameno gorje šuti.
Pod njime proplankom se našim pšenično polje žuti.

Za nama šume smrekove su crne se buditi stale,
Po polju sjene im plave plaze, već su i po nama pale.

Žuborac srebrni tu bije. Mi smo se zagledali,
Gdje blistav vri i ključajući okreće mlin naš mali;

Tu digli smo ga jutros sami, rašlje utakli lako,
Usadili u os lopare — pa se okreće tako.

Sad kući krećemo. I u tom prošo dan za čas tili.
Moj sijedi drug ko za se reče: Danas smo... dobri bili.

STJEPKO TRONTL

AVE, O RIMA!

I. »JUDITA«

Dike ter hvaljenja presvetoj Juditi,
Smina nje stvorenja hoću govoriti;
Zato ću moliti, Bože, tvoju svitlost
Ne htij mi kratiti u tom punu milost.
Ti s'on, ki da kripost svakomu dilu nje
I nje kipu lipost s počtenjem čistinje;
i t. d.

Tako počinje naša prva štampana knjiga — »libar Marka Marula Splićanina u kom se uzdarži istoria svete udovice Judit u versih hrvacki složena«, a spjevan »od rojenja Isukrstova u puti godišće prvo nakon pet sat«, t. j. 1501., »u Splitu gradu« —; a njome je, slučajno, počelo, i moje prvo — izvanškolsko — čitanje umjetnih stihova u našem jeziku. Našao sam knjigu (Izdanje Akademije?) u maloj biblioteci svoga oca, na pretincu gdje su ležale stare talijanske i latinske knjige o svecima, pokraj debelih svezaka nekoga čuvenog Cavalche koji je naširoko pričao o životu pustinjaka i drugih ugodnika božjih.

Čitao sam te stare »verse hrvacke« naglas, svečano — tä, bio je govor o jednoj »presvetoj«—; a, naravno, čakavski, na svoj način. Ponajviše ovako:

Dikȅ ter | hvaljénja | presvétoj | Judȉti,
Sminȁ nje | stvorénja | hoćȕ go|vorȉti;
Zatô ću | molȉti, | Bože, | tvoju | svȉtlost
Ne htȋj mi | kratȉti | u tôm pu|nu mȉlost.
— — — — — — — — — —
S urȅha|mi tȅzmi, | ča mí je | vidȉti,
Dostójna | bi s knézmi | na sâgu | sidȉti;
I jȍšće | hodȉti | na pîr s kra|ljicȁmi
I čtȍva|na bȉti | meju banicȁmi.

Gdje sam god mogao nisam, dakle, čitao po teškom trohejskom (_⏑|_⏑|_⏑|_⏑|_⏑|_⏑) no po đipajućem anfibraškom (⏑_⏑|_⏑⏑||_⏑⏑|_⏑) ritmu dvanaesterca. Često sam zapinjao i osjećao kako taj (Marulićev ili moj?) anfibraški stih nailazi na kamenje pa i na jarke nasred puta; ali je zamah bio već dat, te se moralo koješta preskočiti jureći uvijek naprijed.

Ti pȍni | sad mene | takȏ jur | naprȁvi,
Jazȉk da | poméne | ča mîsal | pripȓavi!

Da sam onda znao što sada znadem, bio bih viknuo Freiligrathov čuveni aleksandrinac:

Spring an, mein Wüstenross aus Alexandria!

Sve je to bilo zbog Marulićevih srokova. — Hvaljénja-stvorénja; Judîti-govorîti — molîti-kratiti. — Iako čakavac veli obično samo govorît, molît, i t. d., te su rime — po naglasku — čakavske, dok su anfibraške riječi posijane punim pregrštima po ovoj »istoriji«.

A rimâ pak svagdje.

Samo dva prva stiha svakog pjevanja imadu — pred odmorom u sredini dvanaesterca — po jedan par srokova; inače je srok uvijek četverostruk: zazveči na kraju dvaju stihova da nađe odjek — u strofi koja slijedi — u sredini dvaju idućih versa; i taj lanac četverostrukih rima vijuga se kroz čitavu dugu pređu kiticâ dok na koncu pjevanja ne svrši jeknuvši još jednom u akordu dvostrukih srokova u sredini i na kraju triju posljednjih stihova. — Reći će kogod: »Pa to znači okovati stih, vezati ga tolikim uzlovima da se od njih ni najdlakaviji Samson ne bi mogao više maknuti, a kamo li pak naš, još golobradi i kratkokosi, dvanaesterac što ga je trohej već ukočio i umrtvio!« Ali mi pravo ne znamo kako su Marulić i njegovi sugrađani, za koje je »Judita« spjevana, čitali u čakavskome Splitu te »verse hrvacke« a »u godišća nakon tisuću pet sat od rojenja Isukrstova«. Filolozi mogu reći i dokazivati što god hoće; kakva stara splitska varošanka iz Manuša ili iz Lučca — ako joj škola i okolica nisu ništa sugerirale — čitat će i sada

Dikȇ ter | hvaljénja || presvétoj | Judîti,

i sve će one puste Marulićeve rime oživjeti i propjevati, i ritam će od njih zazvečiti, i stih će zatreptati. Marulić je dobro znao zašto unaša u svoje strofe još veći broj rimâ no je to bio običaj kod naših najstarijih »začinjavac«. Trohejski dvanaesterac — koji se bio, u posljednje vrijeme, kod nas, kao surogat francuskoga, jampskog, aleksandrinca, toliko razmahao — trom je, težak i u štokavskoj pjesmi: ostaje bez sape prije no stigne do kraja dužeg pjevanja; a Marulić pjeva čakavštinom, pa nikakovo čudo ako mu se i prečesto nameće laganiji i življi stih ili barem polustih. Moraš biti tvrda sluha da ne osjetiš kako se u stihovima kao što su — na primjer — ovi:

Biti će t' od nas hâr i prva čast u dvór,
I tâj će t' dati dâr Nabukodonosór,
Da ti ne bûde pâr u mnozih gospoj hór —

probija — pomoću jednosložnih rima — sve jači jampski ritam. A u jambima govori, zacijelo, i Ozija uplašenim stanovnicima Betulije u trećem pjevanju »Judite«:

To bit ne mȍre, vim; da ôn ki stvori svit,
To vazda reći smim, pomȍć, nam more bit;
Zatô nitkor zgubȉt ne htîj čȅljad i stân,
I sam sebe ubȉt; počkájmo još pet dân,
Jeda s' odrène van Bog sržbu tu od nâs,
Ter svoj podstàvi dlan, uzdržeć ov puk vas.

Ma i koliko stručnjak nadopunio i ispravio naglase što sam ih, laički, ovdje — pa i svuda drugdje — naznačio, ostat će uvijek ono što je sada za nas najglavnije, a to je raznovrsni ritam po kojem bi se ovaj »libar« morao svakako čitati.

Lijepa i još mlada Judita, ta junakinja prve hrvatske epske pjesme, nije dakle došla k nama vukući uvijek noge teškim trohejskim hodom i biblijskom dostojanstvenošću.

Marko Marulić, ozbiljni patricij splitski, čuveni latinista i kršćanski mislilac, bio je ipak — u mladosti — vragolan i humanista; pa kad je — devet godina prije no se skloni u manastir na otoku Šolti da živi kao pustinjak — pisao Juditu, nije se još mogao sasvim oteti trubadurskim utjecajima. Jedva mu vjerujemo kada se pozivlje na Bibliju, veleći da priča samo onako »kako Pismo pravi«. On se — na primjer — rado i s nekim uživanjem zadržaje na pričanju kako mlada udovica kiti — prije odlaska ka Holofernu — svoju ljepotu »ka biše kako klas iz trave resteći«, pa vidi i čuje bolje no židovski veliki svećenik Eliacim, koji — vele — sastavi knjigu o Juditi, kako zlato sja u njenim pletenicama, i zveckaju trepetljike u njenim uvojcima, biserci na rubovima njenih skutova:

Zlatȉmi žicȁmi sjahu se poplíci,
A trepetljicȁmi zvonjáhu uvíci;
Stahu zlati cvíci po svioni svȉti,
Razlíci, | ne ríci | po skútih | pirlȉti;[1])

a u šatoru Holofernovu kao da Marul sluša, uz glas gusalâ, diplî i nakarâ, i svirku trubadurskih leutâ:

Tuj ti mu zvonjáhu gusle s leutáši,
Dipli privrtáhu, s njimi nakaráši.

[1] poplici — pletenice; uvici — uvojci; cvici — cvjetići; rici — rijetki; pirliti — biserak (perlette).

Kada Judita — sva gizdava i lagana — ide sa svojom ropkinjom Abrom k strašnome Holofernu, Marko Marul, koji dobro znade »knjige latinske aliti dijačke«, umije — kao spretan pjesnik — izmisliti način da betulijskoj junakinji dade kao pratnju najljepše žene, ne samo iz biblijskog no također iz starogrčkoga svijeta: Betsabeju, »ku kraj svet — Vidiv u pohitu dvimi grisi bi spet«; Dinu, zbog koje bi rasut grad Salem; Suzanu, zbog koje dva pohotna starca poginuše pobijena kamenjem; Tamaru, koja bi povod da pade bratska krv u domu Davidovu; Dalilu, »cić kê obilstvö od filistínskih njîv — Požda, pustív mnoštvö lisíc, Sansónov gnjîv«; pa Apolonovu Dafnu, Panovu Siringu, Herkulovu Dejaniru i Parisovu Helenu od koje nevjera upropasti Troju i toliko junakâ. Čitav niz lijepih ali kobnih žena prati — u Marulićevim strofama — Juditu ka Holofernu. Meni je kao da na kraju te povorke — nalik na fantoma iz idućih dana — vidim i onu za koju Marul nije mogao znati a možda je ne samo po ljepoti no i po srcu najbliža Juditina sestra: mladu, i čistu Žirondenku Šarlotu Corday od čijeg noža Marat pade i uguši se u lokvi vlastite krvi.

A što se sve nije kazalo i pisalo o toj našoj prvoj knjizi! Nakon pretjerana hvaljenja doživjela je Marulićeva Judita i nezasluženo podcjenjivanje. Reklo se da se ne može čitati, a moralo se kazati da se ne zna čitati.[1] Čitajte je »starosplitski« i ne dirajte u čakavski naglas rimâ, pustite da vas ti česti srokovi — u kojih je ključ za način čitanja — za sobom povuku pa da se — nesamo u pojedinom čitavom stihu no, veoma često, i u jednom samom polustihu — čuje sada anfibraški, sada trohejski, a katkada čak i jampski, pa i daktilski ritam, i ti će stari »versi

[1] Doznajem od g. dr. J. Torbarine da se nešto slično desilo i s engleskim pjesnikom Geoffrey Chaucerom (1340.—1434.) koji je dugo bio zanemaren i potcjenjivan jer su se njegovi stihovi krivo čitali. Od velike je važnosti za čitanje njegove poezije krajnje »e« koje je danas muklo a u XIV. vijeku se izgovaralo, i tvorilo je slog. Tako na pr., već u prvom stihu »Canterbury Tales« od 4 vokala »e«, od kojih se danas ni jedan ne izgovara, u Chaucerovo su doba 3 bila zvučna:

»Whan that Aprille with hise shoures soote« . . .

Kad se stih čita pravilno — t. j. po staroj fonetici — daje savršen jampski jedanaesterac, inače ne ide ni u koju metričku shemu.

U XVII. vijeku, čuveni pjesnik i kritičar John Dryden (1631.—1700.), čitajući krivo Chaucera, kaže za njegov stih da je još »u povojima«, i pretpostavlja tome pjesniku stihotvorce trećeg reda koji su sada posve zaboravljeni. Međutim danas, kad su mnogi naučnici (Ellis, Sweet, Skeat, Hempl, Ten Brink) rekonstruirali Chaucerov jezik s fonetičke strane, on se s pravom smatra kao jedan od najvećih majstora stiha, i tvori, sa Shakespeareom i s Miltonom, najviši triumvirat u engleskoj književnosti.

hrvacki« otvoriti pred vama svoja tajna vrata i zabrujiti, kao drevne orgulje, mnogim glasovima i registrima.

Reklo se jošte za »Juditu« da joj »pjesnička vrijednost ne stoji baš visoko iznad ništice«. Ne vrijedi joj dakle ni forma ni sadržaj. Bit će tako; ali — ako se vrijednost sadržaja neke lektire mjeri dojmom što ga ostavlja kod čitaoca i po svemu što ona može u njemu potaći — ja ne bih kazao da je taj sud tačan; moram ga pače sasvim odbiti. Vele da je »libar o Judîti« bio od Marulića sastavljen da tješi i jača splitske građane i građanke kad je Turčin bio dopro do Klisa, pa je Split strepio kao negda i Betulija, već prije dolaska Holofernova. Ja — kada sam, još dječak, čitao prvi put Marulićevu »Juditu« — nisam se bojao ni Nabukodonosorovih satrapa ni Abdulhamidovih vezira, no sam strepio od one dvoglave grdosije od koje se u čadoru nalazila onda i najjadnija između svih udovica, naša Croatia. Sjećam se da sam Marulićevu »Juditu« čitao kao rodoljubivu pjesmu drhćući nad sudbinom ideje koja je morala svladati grdnu fizičku, gotovo životinjsku, snagu. Judite i Holoferni! Vječan, neiscrpljiv predmet pjesničkih djela i junačkih trpljenja! Kasnije sam — u Splitu — napisao o tome neku pjesmu s naslovom — čini mi se — »Marulić«. Izašla je u »Vijencu«. Izgubih je sasvim iz vida, ali se i sada sjećam da Marulić silazi, u njoj, predveče, niz Marjan, sa koga je dugo gledao prema Klisu, noseći svojima u grad prve stihove pjesni u kojoj se priča da čak i slaba žena — ako je čista i prožeta vatrom nebeskom — može odsjeći glavu glomaznome silniku. A još kasnije — od rojenja Isukrstova leta 1915., va Kastvu gradu — imajući još uvijek u ušima čakavštinu, ritam i rime Marulićevih stihova sastavio sam ovu anfibrašku pjesmu:

Stomänju | tebë san | satkäla
S koncén be|nečánske | svîlî
I vâ nju | pet dûnj za|motäla,
Pet rûž, da | ti lêpo | diši.
Ma tî si ju zgäzîl. I čüla
San klêt. I stomänju mojü
Tva mät kad mi j' näzâd vrnüla,
Reklä je reč grdu, reč zlu.
A säd š čr|nemî ću | iglämi
Su näšu | ljubáv ra|kamät;
Va njôj z mrz|lemî ću | rukämi
Zavît su | tûgü. — O | mâ mät,
Va räkvu kad gröbâr me stävî,
Stomänju mi tu obûči! —
I spömenom túžnê ljubävi
Govörê da slatko se spî.

Tvrdava

C. COROT

Vrijednost Marulićeve »Judite«, za me; i s obzirom na sadržaj i s obzirom na formu; po onomu što mi je dosad pružila a ja znao od nje primiti — nije nikako negdje pokraj ništice.

II. MARULIĆEVA KVADRIGA

Rima je — s Marulićevom strofom, još 1501. — ušla dakle triumfalno, vožena četveropregom, u prvu arenu našega pjesništva.

Četverostruka, čakavska, sad žestoka, sad umiljata, daje takt ritmu trke, zamah jurenju; a — dok već doskora nastaju novi metri i nove strofe, i štokavština se sve više nameće (Lučić: »Jur ni jedna na svit vila — Lipotom se već ne slavi«; Zoranić: »Biž'te želje ljubvene — Da vam srce ne vene«; Gundulić: »Ah, sad imam pamet hitru — Sve je što sv'jet gleda i dvori«; Đorđić: »Ja sam Dedo ašik derviš«; Fr. Kr. Frankopan: »Vi loze zelene, vi polja cvatuća«; Kačić: »Gorko cvili sužanj Vladimire«) — ona, ta naša prva Rima, tjera dalje svoja kola.

I Marulićeva kvadriga, iako više ne prednjači, ipak je još neko vrijeme u prvom redu.

Uzalud joj već Hanibal Lučić (1485.—1553.):

Kad najpri ja t v o j e vidim zlate kose
I oči, g o s p o j e, ke srca zanose;

pa Hektorović (1487.—1572.):

Pehár m u | š k a t̂ i l a, | znaj, dá ćeš | dobîti,
Slatkȁ i | s a z r î l a, | kim ćú te | služîti;

i Vetranić (1482.—1576.):

O slavni H r v á t i, i vas li ognjen zmaj
Do traga p o m l á t i i dâ vam plačni vaj;

a zatim i Automedon između takvih auriga, autor »Dubravke«, Ivan Gundulić (1588.—1638.):

Objavi, d a n i c e, jasni dan objavi;
Čuj tihe v j e t r i c e u ovoj Dubravi!,

skinuo dvije daske i odveo od nje — kako se po tim primjerima odmah vidi — dva ata: Zoranić je, još 1536., opet raširi i veza za nju čitav krd kónjâ iz svoje konjušnice, a sve omad od jedne kobile:

Mira ne n a h o d i m, nit s' imam ratit s k i m,
I s u m n j í m i ž e l í m, g o r í m i k r e p e n í m
Vrhu neba l e t í m, a na zemlji l e ž í m,
Vas svit zauhitit m n i m, a ništa ne d r ž í m.
Volnjo v uzi s t o j í m iz ke 'zit ne u m í m,
Niti uzu k r u t í m, niti ju o s l a b i m;
itd. itd.

Petar Zrinski († 1671. u Bečkom Novom Mjestu), osjećajući — valjda — da bi ti Zoranićevi konji mogli lako raznijeti i najčvršća kola, potrudio se da uspostavi ravnotežu dajući istoj strofi — dvije vrste četverostrukih rima:

Kad silni n e m r e m o oganj izmagati
Z Božjom voljom ć e m o zoru dočekati,
Z grada pak h o ć e m o onda izhajati,
Ki smo i po č g r e m o dat ćemo se znati.

Ali deceniji i vjekovi prolaze; nastaju nove prilike; gospari, patriciji i vlasteli, dosad bez briga i dokoni, nemaju više ni volje ni vremena igrati se rimâ prisluškujući glasovima trubadurâ, petrarkistâ i arkadâ s onkraj mora, dok pjesma naših pastirâ i naših seljakâ sve jače prodire kroz trošne zidine njihovih gradova i njihovih zamaka.

Kola zapinju.

Uzalud se Isusovac i »praefectus scholarum« Antun Kanižlić (1700. do 1777.) kasnije muči da — izbacivši najteži balast — četveropreg prometne opet u dvopreg i staru strofu tako udesi da bi mogla izraziti čak i pjevanje slavujevo:

Kad ujutro r a n o žuberi, g r l j u č e,
Cvrči, glasom k a n o trči, vije, v u č e.
— — — — — — — — —
Kao pomoć da v i č e, žalosno se t u ž i,
Fi-fi milo f i č e i tužno p r o d u ž i.
Opet digne g r l o ptica kano l j u t a,
Ćok-ćok tira v r l o po trideset p u t a.

Kola su škripala, točkovi klamitali, paoci se rasipali. Ona nisu mogla više nositi ni lagane žene kao što bijahu Barakovićeva Vila Slovinka i Gundulićeva Dubravka, a kamoli muškarce glomazne poput vojskovođe Nabukodonosorova i branitelja grada Sigeta. — Poslije Kačićeva »Razgovora ugodnoga« (1756.) i Relkovićeva »Satira« (1762.) stara se Marulićeva kvadriga morala doskora sasvim rasuti negdje na prvim granicama nova vijeka.

III. SROKOVSKI TURNIR NA LAĐI

Nije moj zadatak pisati o našoj Rimi prateći sve njene zgode i nezgode, prodiranja i uzmicanja, tvorbe i pretvorbe, tamo od naših prvih trubadura do sadanjih verlibrista; naći će se — jednom i napokon — ipak neki koji će se dati na taj ustrpljivi ali i zanimljivi rad. Pričat ću samo — na mahove i na skokove — o svojim ličnim utiscima; govorit ću jedino o onim srokovima s kojima sam se sâm hvatao u koštac, pa i o tuđima, ponajviše talijanskim, koji su katkad znali da me čak i — omame. Sâm ne znam hoću li time — u ovo doba obaranja vrednotâ i mijenjanja ukusa — sastaviti Rimi slavopjev ili... nekrolog.

I nastavljam sjećajući se opet nečega iz svojih mladih dana.

Ispričao sam u pripovijetki »Prodika na moru« kako sam se barem jedan put na godinu, polovicom jula, vraćao paron Markovom ladom iz Splita, sa školovanja, u svoju luku na otoku. Brod uvijek krcat ljudi, sitne trgovine a, katkad, i ovaca. Vožnja duga, troma, uz jedra bez vjetra i uz ritmičko pljuštanje vesala. Na palubi, koja vonja suncem ugrijanim katranom ili ovčjim runom, nasred kanala, razgovor ili smijeh, jer čudaka i šalidžija bilo je uvijek i previše između dalmatinskih »bodula«.[1])

Tog nam puta kratio dugo vrijeme kumpar Luka, poluseljak i polutrgovčić iz nekog sela na gornjemu Braču. Bio je stigao na obalu i skočio u ladu, u posljednji čas, noseći na sebi čitav dućančić i vičući još iz daleka:

Pus'te, judi, vesla ta!
Paron Marko, t u sam ja.

Kad je skinuo sa sebe sve one vrećice i omote i objesio o kukice na jarbolu u gradu kupljene džigerice, dogegao se — onako trom, debeo, crvena lica, splosnuta nosa i sitnih očiju — do poklopca na »bokaporti«, sjeo kao na prijestolje i od šale uzdahnuo:

Lip je brod, još lipši dân;
Ma mi fali — maravân.[2])

Paron Marko donese vrč »maravana«; Luka gutnu i započe odmah zabavljati društvo. — Desilo se tome nepismenom čovjeku što i mnogim učenim stihotvorcima: obolio već davno od rimomanije: Govorio je uvijek — čak i na sudu gdje je, kao lihvar, imao često posla — si-

[1] bodul — otočanin
[2] maravan — pokvareno vino

pljući kao iz rukava po dva kratka stiha od kojih su rime — nalik na dvije ose — nosile i prečesto oštar žalac. Nije štedio njima nikoga osim svoje žene, koja se i tako nije bojala ničega do njegovih šaka. Ni najjače batine nisu mogle odučiti ga od toga rimovanog zadirkivanja u mirne ljude. Bio samo jedan način kojim se mogao ušutkati: smijati se, takmičiti se s njime sve dok mu kakvom uspjelom »pismicom« ne začepiš usta.

Takav »srokovski turnir« otvori kumpar Luka i toga ljetnog dana, na paron Markovoj »braceri«, dok je lađa plovila preko kanala. Luka je bio jogunaste volje i kao još nikada domišljat i hitar. Bockao je u svakoga, a niko mu nije znao valjano odgovoriti. Ljudi se okolo njega smijali ne priznavajući odgovora bez prava ritma i dobre rime. Šalidžija bijaše već umorio i ušutkao sve svoje prisiljene takmace, i njegova se pažnja svrnu na ženu koja je sjedjela malo podalje. Bila to neka već matora, debeloguza i dugonosa udovica obučena kao djevojka, uvijek kod nekoga u pohodima ili negdje na putovanju da ulovi — ženika. Ljudi se na lađi uzradovaše netom Luka baci na nju oko: bit će okršaja i — smijeha! A Luka se zagledao u šarene suknje i u sitne čipke te stare namiguše pa gotovo zapjevao:

Pandìli koloráni,[1])
Merlìći rekamáni!

Udovica se lecnu; nije u prvi mah znala bi li se veselila ili namrgodila. Da je Luka kazao te riječi praveći drugo lice i drukčijim glasom, bila bi ga pogledala kojim od svojih najslađih pogleda; ovako — okrenu glavu i sva se ukoči. A to je baš bio najhitriji način da se Luka naljuti. On kihnu pa pokaza lulicom na njenu šarenu maramu i na njezin profil te reče:

Mahráma ka pitár,[2])
A nôs ka bakalár.

Gomila udari u hihotanje. Žena se tresla od ljutnje, ali se i silila da ne progovori; okrenu svoju stražnju stranu napasniku i digne ruku — na kojoj se blistao prsten — da prihvati otraga maramu kao da se boji e će kogod u nju dirnuti.

— Ne ćeš ti s njom kako s nama — javi se neko da raspali još više lihvarčića.

[1] pandil — suknja; kolor — boja; merlić — vez; rekaman — vezen
[2] pitar — lonac za cvijeće; ka — kao

A Luka:

Križ zlátni na ručïci,
Vrag črni u guzïci!

Udovica đipne, okrenu se. Ustade i Luka, jer je njeno lice bilo kao u lavice. Očekivalo se, da će iz nje provaliti pljusak riječi, kiša uvreda što ih je samo ona znala izreći.

Ali ne bi tako. Pažnja se gomile još većma napne. Debelo lice kumpar Lukino postade crvenije; oči mu se još više usitniše, i on pođe svojim tromim korakom prema njoj, spreman da je novom »pismicom« još grđe uštine.

No ga ona pretekne. Lice joj se razvedri, osmijeh joj niknu na ustima, pruži prema njemu kažiprst i reče izgovarajući glasno i polako, gotovo svečano:

— Judi![1] Gledajte ga samo. Na, kakav je!

Debél ka bäk,
Crvén ka räk;
A kad grê, parî[2]) čimäk.

Nastade hohotanje i graja.

— Bäk! Räk! Čimäk!

Ljudi su skakali od veselja. Napokon je onaj, koji se svima rugao, bio potučen i ušutkan. Našle se i za nj prave rime. Da samo pisne, viknut će mu te tri riječi, i on će ušutjeti. Udovičin je epigram bio sada na svačijim ustima, dok je Luka sjedio namrgođen kod svojih vrećica, a lađa se približavala kraju.

To čudno natjecanje, nasred mora, na palubi paron Markove »bracere«, pod žarkim južnim suncem, i toliko nalik na »pjesničke turnire« u kojima zavađeni Eskimi, pa — vele — i Laponci, i Finci, tamo na ledu i snijegu sjevera, pred sakupljenim znancima, obračunavaju porugljivim pjesmicama svoje svađe; ta — velju — borba rimama između trgovčića i udovice nije ostala bez nekih posljedica. Od onog dana ne čuh više spominjati »kumpar Luku« no samo »Čimkä«. I taj čovjek kao da je istom tada postao pravi Bračanin: dobio je, napokon, i on — a time i čitav njegov porod — svoj nadimak.

A nije ostala bez posljedica i za me.

Naučih se da mi ne treba tražiti rime po pjesmama u čitankama i u drugim knjigama kad šaram kiticama drvene ograde na tavanu naše stare kuće; one su uvijek već gotove u onome o čemu bismo htjeli sasta-

[1] judi — ljudi
[2] pari — nalik je na; čimak — stjenica

viti stihove. Osjetih — nesvijesno — da rime moraju ne samo dati akord uhu, no i sliku očima. »Bäk-räk-čimäk!« U tim je riječima čitavi kumpar Luka, taj sangvinički debeljko i bezobzirni trgovčić-lihvar: njegov volujski vrat, njegovo crvenilo nalik na ono u kuhana raka, njegove kretnje kao u stjenice što se napila ljudske krvi. Nisu dvije riječi ista glasa odmah i rime; mora biti nešto treće, što je — vidljivo, pa i nevidljivo — između njih ili čak u njima, da ih veže pa od dvoga napravi jedno, i stvori pun dvozvuk. Sad mi se više nisu sviđali mnogi srokovi u mome »Kačiću«; čak ni ovi:

Ja sam, seko, roda gospodskoga,
Al sam sužanj kralja bugarskoga;

a tek sada znam i zašto. Valjalo je rimovati »mladića roda gospodskoga« sa »sužnjem«, nikako s »kraljem bugarskim«, koji je — u ovom primjeru — samo ono treće, jer on pravi slovinskog vladara robom.

Velik je majstor u tome Dante, već u prvim strofama svoga remek djela.

Nel mezzo del cammin di nostra vita
Mi ritrovai in una selva o s c u r a,
Chè la diritta via era smarrita.
Eh, quanto a dir qual era è cosa d u r a
Quella selva selvaggia ed aspra e forte
Che nel pensier rinnova la p a u r a!

Smisao je ovaj:

Nasrĕd sam puta našega života
U nekoj šumi našao se m r a č n o j,
Jer s prave staze bio sam zaluto.
Reć kakva bješe t v r d a li je stvar
Ta šuma divlja, oštra, neprohodna
Što sjećanjem mi zna obnovit s t r a h!

Nek mi se oprosti raspored riječî u četvrtom stihu i još koješta, ali sam htio učiniti smisao originala što pristupačniji i onima koji ne znadu dobro talijanski. Pazite na rime što sam ih podcrtao. »Selva oscûra. Cosa dûra. Paûra«. (Šuma mračna. Stvar tvrda. Strah.) U nekoliko riječi, zapravo u tri rime ili u tri zvuka teška i mukla, sadržaj i »štimung« obiju strofa. Sva se ta tri sroka slažu u nešto četvrto, u mraku i u strahu usred šume. U prijevodu ostalo je samo to četvrto, difuzno ali i razrijeđeno, gotovo nijemo kao prazno tijelo instrumenta na kome žice nisu zatreptale. Prijevod bi — gospodo prevodioci! — progovorio tek onda kada bi i on imao tri onakove rime.

I prijeći ću na nov primjer, na 3. strofu IV. pjevanja Tassove »Gerusalemme liberate«, u kojoj kralj Pakla zove trubom na okup stanovnike svoga mračnog podzemnog kraljevstva.

Chiama gli abitator dell'ombre eterne
Il rauco suon della tartarea t r o m b a:
Treman le spaziose atre caverne,
E l'aer cieco a quel rumor r i m b o m b a;
Nè stridendo così dalle superne
Regioni del cielo il folgor p i o m b a,
Nè sì scossa giammai trema la t e r r a,
Quando i vapori in sen gravida s e r r a.

Prijevod:

Na okup zove rulju vječnih tmina,
Mukao i grub, glas tartarske trube;
Trus ljulja svod i temelje pećina
Gdje jeke mračnim prostorim se gube;
Uz takav lom se s oblačnih visina
Ne ruši munja niz nebeske stube,
Ni zemljom tako trese ljuta sila
Kad na hlap u njoj hlap se nov gomila.

Prijevod — na prvi pogled — ne izgleda loš. Tartarska truba izbacuje u njemu — kao i u originalu — svoja hrapava i mukla »r« sijući ih barem po nekim stihovima strofe, i u prvom se dijelu kitice prilično tresu mračne podzemne spilje odjekujući sve muklije, dok se zemlja — u posljednjim versima — trza od hlapova što se u njoj gomilaju. Al nešto bitno ipak nedostaje: »nutarnje suzvučje« rimâ i njihovo suvremeno stapanje u ono što bi se moglo prozvati temeljnim tonom čitave stance. I ovdje se može — u originalu — izraziti bît — pa i sadržaj — cijele kitice trima njenim glavnim srokovima: »Tromba (Truba). Rimbomba (Odjekuje). Piomba (Ruši se)«; a — u prijevodu — riječi »Trube. Gube. Stube« rime su, dä, — ali jedino po njihovu zvuku: ne traže se ni po zakonima srodnosti ni po onima suprotne polaritete.

Takvo, ne samo vanjsko no i nutarnje, suzvučje rimâ nameće se i pravim srokovima drugih jezika. Navest ću kao primjer terzine čuvenog soneta De Heredia »Antoine et Cleopâtre«:

— — — — — — — — — — —

Tournant sa tête pâle entre ses cheveux bruns
Vers celui qu'enivraient d'invincibles parfums
Elle tendit sa bouche et ses prunelles c l a i r e s;
Et sur elle courbé, l'ardent I m p e r a t o r
Vit dans ses larges yeux étoilés de points d'o r
Toute une mer immerse où fuyaient des g a l è r e s.

Zapravo, što više čitam te stihove, uza zvuk rimâ kao da sve jasnije razabirem i njihovu — »boju«. Slika plamtećeg Antonija, toga »ardent Imperator«, rasparčala se u zrcalu Kleopatrinih očiju u sijaset zlatnih točaka, u »points d'or«; zveknula je rima notom zvonkom, visokom, ali je i bljesnula kao zlato, kao vatra zemaljska, kao zraka sunčana. A na dnu toga trepetljiva sjaja, jasnomodrim zjenama kobne žene (prunelles claires), kao po plavetnilu široka mora, bježe galije (galères), koje — već zbog onoga što će donijeti omamljenu Triumviru — moraju u taj čas biti ne samo teške no i sve — crne.

Ave, o Rima!

(Svršit će se)

VLADIMIR NAZOR

ČETIRI PJESME

POD PROZOROM

Kako je teško gledati u prozor,
koji nam blizinu dragog bića priječi
djevojke, koja o našoj samoći
tek zna iz blago natuknutih riječi.

Mi smo za nju vrlo dragi znanci,
pa ipak nam ne zna da u dušu zađe,
kada smo tužni nje uza nas nema,
al blizu nas uvijek nasmiješene nađe.

Zvonjava raste. Život gradom teče.
Nas njeno odsustvo teškom tugom peče,
i kako se zastor za prozorom miče,
tako nam u duši nova sumnja niče.

STREPNJA

Željezna je kvaka drhtnula u ruci,
na prstima sam ušao u hodnik,
u predsoblju sam zastao bez daha
pred vratima njenim neodlučni svodnik.

Kako da uđem? Moje ruke drhte.
Popravljam kravatu, srce ludo bije,
ali snage nemam, da otvorim vrata,
ovladala me slabost kao prije.

Čekam da ona moj dolazak čuje,
zanosa ludog proklijali plod,
ali iza vrata onijemio slušam
samo njene žudnje uzbuđeni hod.

MOTIV O TRPNJI

Bolesna sivoća jeseni je pala
u susjednu sobu, što je netom sjala.
Oblak je sunce za leđima skrio
i papagaju tužno glavu svio.

Taj papagaj je susjed moga stana
i njegov glas se čuje preko dana,
kako u kriku naučenih riječi
dosadu svoju ispraznošću liječi.

No tamni pokrivač bolesnoga svoda
svu težinu stanja najednom mu oda
i tugu i čemer srca koje strada
u samoći sivog i dosadnog grada.

Njegova je žudnja satkana od milja,
on čezne za šumom punom tropskog bilja
i za vrućim suncem južnjačkoga sjaja,
on osjeća tugu bez konca i kraja.

Sklopio je oči da više ne žeđa
za šumom u stanu, što ga bijedom vrijeđa,
i savite noge zarobljene ptice
stadoše odjednom da drhte vrh žice.

VJETAR

Često se kasno u noći probudi vjetar ko dijete,
poigra se u trku preko tananih grana,
ko usamljenim drvoredima šarene sagove plete,
od listova što mu slijeću u susret sa svih strana.

I tako se kroz noć igra sa lišćem i sa granjem,
da se pred zoru skrije u grm pod starim panjem.

OLINKO DELORKO

CAMILLE COROT

(1796 — 1875)

I.

Sur le monde assoupi, les heures taciturnes
Tordent leurs cheveux bruns, mouillés des pleurs nocturnes
A peine reste-t-il assez de jour pour voir,
Corot, ton nom modeste écrit dans un coin noir.
Th. Gautier

Na srednjem evropskom plateau-u između Oceana i Mediteranea, gdje se stoljećima sukobljuju jug i sjever, gdje se stoljećima miješaju dva suprotna poimanja ljepote i miješajući se tvore u likovnom osebujnu i sretnu sintezu, tamo na obalama Seine uspjelo je novoj građanskoj klasi poslije pobjede nad feudumom, da pronese cijelim XIX. vijekom

svoj originalni i snažni likovni izraz. Ne samo da ga pronese svojom zemljom, već da ga učini predvodnikom gotovo čitavoj Evropi. Boje i sklad toga velikog slikarstva postaju kao neko veliko trajno svijetlo, kao trajni žižak, na kojem će se paliti likovni izrazi drugih zemalja i drugih naroda kroz cijeli XIX. vijek. Od Davida do Cézannea teče neprekinuta linija toga likovnog izraza; značajni slikari redaju se jedan za drugim i čitavi taj veliki razvitak mogao bi se prikazati grafički krivuljom. Početak čine klasicizam i romantika, linija je uzlazna; zatim se taj tok uravnjava te polagano bilježi silaz spram konca vijeka. Razvoj je cjelovit, početno ubrzan, zatim sve polaganiji, da opet pod kraj impresionizma pojača svoj tempo spram svojeg neminovnog svršetka.

Upravo negdje usred sredine tog gibanja nalazi se pojava Camille Corota, na točki ili bolje u fazi kad je to veliko slikarstvo, taj bujni likovni tok našao možda najsretnije ravnovjesje u sebi, između razbuktale dinamike romantike s jedne strane i hladnog realizma i impresionizma s druge strane. U fazi kad je razvoj nakon romantike značio smirenje, predstavljaju slike C. Corota onaj momenat u kojem se spašavao san romantike u realne krute i stvarne oblike.

Pa ako se uzme kao najizrazitija a i najvažnija značajka Francuza upravo spomenuto ravnovjesje, to se može slikarski opus C. Corota shvatiti kao neke ruke zenit cjelokupnog slikarskog razvoja XIX. stoljeća, a ujedno C. Corot kao ponajviše francuski slikar među cijelom tom neprekinutom povorkom slavnih imena.

Osnovica cijelog toga likovnog gibanja bilo je građanstvo, i zato je naravno, da i slike Corotove imadu sve značajke toga građanskog društva. Već po svojem rođenju bio je C. Corot predestiniran za predstavnika toga staleža. Nikao je iz malograđanske sredine, obitelj mu je posjedovala mali modni magazin na lijevoj obali Seine na uglu Rue du Bac suprot pročelja Louvrea. Kao mališ i pučkoškolac živi u toj pariskoj sredini, poslije ga daju u gimnaziju u Rouenu. »Bio sam u koležu, priča sam, u Rouenu do osamnaeste godine, nakon tog vremena proživio sam osam godina kao trgovački pomoćnik a poslije namještenik. Kad više nisam mogao obastati, postao sam slikar pejzaža. Ponajprije sam bio učenik Michallona, pa kad je on umro, prešao sam u atelier njegovu učitelju Victoru Bertinu. A poslije uputio sam se, potpuno sam, uputio sam se u prirodu, i evo me!«

Od trgovine ga spasila baština, a od Bertina, kod kojeg je bio tri godine, priroda. Bertin je bio satelit Davidov, prisizao je na antiku i bio priznat akademičar. On i njegovi drugovi maljali su tada mnogo cijenjene historijske pejzaže. U tim izmišljenim krajinama šetali se junaci

Na ladanju

C. COROT

Ilijade i Odiseje i pozirali u namještenim hitonima Vergilovi pastiri. Bila je to onda moda i akademska dogma. Protiv toga i takovog shvaćanja u slikarstvu ustaju poslije mladi slikari, poznati pod imenom Barbizonske škole. Ma da Corot pripada u taj krug među Rousseau-a, Huet-a, Dupré-a i Diaz-a, to je on od njih i pokretniji a i izvorniji. Mnogo putuje, mijenja kraj. U početku već slika vani u prirodi, kud putuje slika. Tri puta boravi u Italiji, prolazi Švajcarsku, Holandiju. Bio je i u Engleskoj. A ponajviše slika svoju Francusku. Ville d' Avray je njegovo omiljelo mjesto, gdje mu otac ima mali posjed. Pikardija, Normandija i Burgundija mu naizmjence daju svoje motive. Male francuske varošice, katedrale usred takvih mjesta, osamljeni putovi, okrajci šuma, proljetne livade, doline, uvale, mostovi, potoci, mlinovi i vrbici, čistine i melanholične jesenje magle nad seoskim zvonicima; jezera i u njima odrazi kuća, odrazi čitavih zaselaka; tajanstveni drhtaj jablana u sivilu ranog jutra ili kasnog popodneva; tkanje granja i daleke perspektive u srebru poljana, oranica, zemlje; sve je to viđeno i proćućeno, sve izvedeno jednom predanošću — istina i pjesma. Učinjeno gotovo s najvećom naivnošću, sve je stvarnost i ta njegova Campagna i te njegove obale Marne i Oise i ti njegovi Koloseji, Fora, Pincio i Arras; Ti-

voli i Chartres, Boboli i Sevres, Douai i Mantes. Jest stvarnost, a opet san! Kad su pitali Corota za tajnu njegova slikarstva, rekao je: »Sva je tajna u tome: treba vazda vidjeti najprije velike mase s poluotvorenim očima«. — A ako hoćete detalje vidjeti? — »Sklopim potpuno oči«, odgovorio je Corot.

Ovaj fantastični naturalizam, ovaj lirski prijevod na Corotovim čudesnim i majstorskim platnima još bolje ilustrira značajna i istinita anegdota, koju je zabilježio njegov učenik Guillemet. S njim je Corot slikao zajedno na jezeru kod Avray-a i upućivao ga: »Sine moj, slikaj uvijek samo ono što vidiš«. Nakon nekog vremena pogleda učenik Corotovu sliku i začuđeno će: »Čas prije ste mi kazali, da moram slikati samo ono što vidim?« »Sigurno!« »A ove nimfe?« »Ja ih vidim, šta ih ti uistinu ne vidiš?« odvratio je Corot. Na to nadodaje Guillemet: »Ja nisam vidio nimfa, i zato sam ostao učenik; a on je međutim bio majstor«.

Istina, Corot je kopirao ono što je vidio, ali njegova je vizija rasla paralelno s viđenim u vlastite originalne realizacije, u suptilne asocijacije i u otkrića najčišća i najdublja, što ih može osjećajnost pružiti. (F. Faure). Tako su razumljive njegove drijade, njegove nimfe, što lebde kao dašak šume pod gustim stablima ili se zrcale u jezerima ili vode kolo kraj šumskih izvora. Intimni pejzaž rastao je u Corotovim slikama u harmonije zaokružene; smirenje i ravnovjesje gospodari u njima kao da je u tom čednom geniju građanske klase oživjelo nešto helensko. Ton antikne idile je udaren u realističkom pejzažu. I sinteza je uspjela između romanskog, južnog, heroičkog i sjevernog holandskog realističkog shvatanja, isto tako kao što je takva sinteza u XVIII. vijeku bila uspjela, samo naravno u drugim oblicima, kod Watteau-a. Upravo ovo sretno stapanje kod Corota veže ga uz tradiciju. Vile sa jezera Avrayskog su legitimne unuke vila i gospoda »Sa puta u Cytheru«. Veže ga i njegov kolor uz tradiciju, njegova srebrom protkana paleta bliza je, u pojedinim platnima gotovo istovetna s paletom Chardina. Iz sivila se grade njegove mase, tek tu i tamo proviri koja jača šara, koja svijetla mrlja, koja točka. Zasvijetli kao krijesnica, kao da se pomiče, sve su forme kao u pokretu, u nekom lebdenju, u tim njegovim sivim slikama sakrivena je iluzija prostora i živog gibanja. Glavno mu je ton. Svoj način rada objašnjava sam Corot ovako:

»Počinjem uvijek sa sjenom. To je logično, jer je sjena ono, što se najviše ističe i zato se mora njom početi. U svakoj slici postoji jedna svijetla točka. Ova mora ostati i jedina. Može se staviti, kud se hoće, bilo na oblak, bilo na odraz vode, bilo na kapu male figure. Važno je

naime, da se ta jakost svijetla ne ponovi na nijednom drugom mjestu slike. Ja bih postavljao od najtamnijeg do najsvjetlijeg kojih dvadesetak nijansa. Tako biva naša studija ili slika u redu sagrađena. Ono što ja tražim, to je forma, cjelina, cjelokupni ton. Boja dolazi tek poslije. Svakako, ne smije se izgubiti nikada prvi živi dojam!«

Isto tako, kako je Corot vezan s tradicijom, tako isto je u njegovim stvarima već naviješten cijeli kasniji razvitak, u neku ruku Corot je prvi impresionista. Njegova fluidna atmosfera, koja obavija oblike, u stvari je impresionistička. I ma da se Corot protivio pod kraj života tim novotarijama, što su ih impresionisti iznijeli, on je bio njihov i učitelj i majstor. To najbolje dokazuje njegovo vlastito pričanje Théophilu Silvestru (Artistes vivants):

»Dvoje ljudi se zaustavilo i razgovaraju se, počinjem ih crtati, počinjem jednim dijelom, kod glava na primjer. Oni se raziđu, a ja na mojem papiru dospio sam tek da nacrtam komade glava. Djeca su posjedala na crkvene stepenice, opet počinjem: zove ih mati. I tako se moj blok napunio krajevima nosa, čela, uvojaka od kosa. Odlučio sam, da ne dolazim kući bez cjelovitog rezultata i pokušao sam po prvi put crtež u masama, crtež hitar, jedini mogući. Nastojao sam dakle u trenu označiti i okružiti linijom prvu nadošlu grupu; pa ako je ostala malo vremena na mjestu, to sam bar uhvatio karakter, cjelokupni glavni pokret; a ako je ostala dulje vremena ista grupa na mjestu, mogao sam dodati pojedinosti. Takvih vježba učinio sam mnogo, i to mi je omogućilo u hipu sa nekoliko crta nacrtati ballet i dekor u operi na komadiću papira u dnu moga šešira«.

Ova metoda omogućila je Corotu uhvatiti pokret, uhvatiti tok, zaustaviti na svojem platnu momenat života, svu čarobnost promjena. Ova metoda nije bila samo primijenjena na pejzaž, već i na njegove klasične figure. »Žena u modrom«, koja je u Louvreu, tako je živo uhvaćena, pa Gioconda (gospođa s biserom), žena u atelijeru, vjerenica, Mon Agar, Aleksina Legoux, figura njegova jedinog romana. Mala modistica Mlle Rose iz posla njegove majke bila je heroina tog običnog i tihog ali trajnog prijateljstva. Neženja, skromni i čedni gorostas, dobričina Corot ispjevao je himne ženskoj ljepoti, kao rijetko koji slikar. I kako se stvarnost, najgrublji naturalistički motiv pod njegovim prstima pretvarao u melodični tonski sklad, tako su njegovi modeli ženski pretvoreni u istom tom slikarskom skladu u oplemenjene i velike figure. Taj povučeni slikar, bez strasti izdiže te svoje obične modele u neku višu stvarnost. Nigdje nije Corot u običnim i banalnim kalupima nekog idealizovanja, nije ni puten, razvrat mu je stran. U njegovu karakterističnom

sivilu žive ti likovi, sama put ženska dana je na najjednostavniji način. I najveća imena prošlih perioda nisu umjela ni više ni bolje tu put izraziti. I nehotična sjećanja se nameću kod tih melanholičnih a zadovoljnih, gotovo sretnih glava: Vermeer, pa Velasquez. Nešto čisto sakralno ima u tim likovima, a opet svi su ti likovi tako jednostavni i tako svakidašnji. Jest, to je idealizam francuski u svoj svojoj biti. Čudna sposobnost realno pretvarati bez afektacije i bilo kakva napora u veliku slikarsku umjetnost. Slikali su Corotovi učitelji i drugovi direktno namještene bogove, a naslikali su jadne figurante; a Corot je slikao figurante a naslikao bogove i božice. Rijetka sposobnost, možda najrjeđa, bila je to sposobnost genija!

Corot je mnogo slikao, i kako je naravno, nisu sve slike bile na istoj razini. Najlošije su one, s kojima je osvojio najprije publiku. To su oni sutoni sa vilama, naslikani u serijama i u raznim veličinama. Njegovi formati su bili ponajviše maleni, rijetke su slike velikog formata. Ima i dekorativnih, ima i sladunjavih, gotovo banalnih, ali u svima, i u onim beznačajnima, nalazi se pečat njegove sretne prirode, skromne i čedne, zaokružene u sebi. Kasno je došao do priznanja, a zarade i koristi od svojeg posla dijelio je punom šakom i svojim drugovima i siromasima. Da nije bilo njega, izbacili bi bili njegova starog druga Daumiera, koji je oslijepio, na ulicu. On mu je kupio kuću i tako ovog velikana spasio od krajnje bijede. Od kritike nije bio voljen i nije bio odmah prepoznan, tek kasnije Gautier korigira svoje prvo mišljenje o Corotu. Baudelaire ga točno ocjenjuje, u antitezi spram Rousseaua ističe, da se Rousseau pati s đavlom, a Corot da ima premalo đavla u sebi. Donekle je to istina, Corot je bio veliko, skromno i čedno dijete, koje se nije ni čudilo, kad nisu za nj marili ni kritičari, ni publika, a ni država. Volio je glazbu nada sve.

Kao što je mirno živio, tako je spokojno i umro, zaokružen i smiren sam u sebi. Leži na Pere-Lachaise-u kraj Daumiera: dva druga i dvije slave nesamo Francuske već cijeloga svijeta.

Kasnije su ga zaboravili, kao što se sve slave brzo zaboravljaju, koje uđu u grobnicu povijesti umjetnosti. No njegov opus je ostao živ i utjecajan. Kao kod svih velikih vrijednosti, tako se i kod Corotove vrijednosti dogodilo, da se njegov utjecaj u kasnijim periodama još snažnije pojavio. Interes oko Corota je porastao, pa kad je 1928. otvorena njegova izložba u Parizu, i oni najmlađi i oni najljeviji otkrili su ponovo za sebe Corota. U općem kaosu Corot je značio mirnu i svijetlu točku. A taj je interes više ili manje značio priznanje poraza i vraćanje, i zato André Lhote pita tada s pravom: »Da li Corot otvara vrata spram

novih horizonata ili on ta vrata zatvara iza sebe?« Na ovako postavljeno pitanje svakako je potrebno odgovoriti. Lhote odgovara ovako: »Corot znači režim; režim čudesan za sve velike bolesnike, koji su griješili revolucijom i metežom. Samo oni, koji su pokrenuli ili prošli sa strašću kakvi ekstremni pokret, tražeći bez rezultata formulu zasićenu ludošću; samo takvi mogu se plodno koristiti lekcijom mudrosti jednoga Corota.

No mladost (četrdeset godina znače drugu mladost) neka se čuva te lekcije kao smrti«.

Ova opomena je svakako opravdana, ali ona ne odgovara potpuno na gornje pitanje. Corot ne zatvara vrata ispred novih horizonata, već naprotiv, smisao njegove lekcije i njegova saznanja, što još uvijek struji sa njegovih delikatnih platna, jest taj, da su najveća sloboda i najveći red istovetni pojmovi u likovnom svijetu i za mladost i za starost, jer sloboda bez reda rađa kaos, a red bez slobode smrt.

LJ. B.

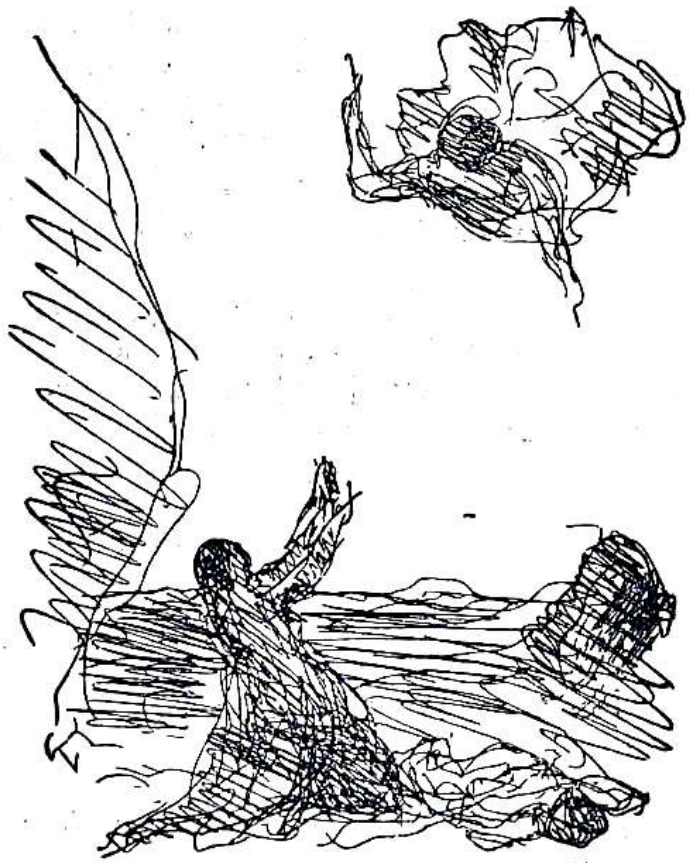

FEUILLETON

KAZALIŠTE

Kako su ti ljudi iz života isječeni, kako oni dišu svaki svojom dušom, ostaju sebi vjerni do kraja i u sitnici svake riječi i u svakoj situaciji, a satuacije su zapravo njihovo djelo, to se već i u Sremčevu romanu gleda i vidi kao na pozornici. Tu nema do dasaka ni korak. Pa ipak, kako je sve to ovdje drugi svijet, drugi i drugačiji od onoga u Sremčevoj priči. U Sremcu oni su tako srasli za svoj ambijenat, tako su s njime jedno, da nam u večernjem osvjetljenju fali sve, fali sve ća onamo do mirisa banatske gozbe i večernjeg povjetarca, što struji vrh vječno plodovite one zemlje. Baš oni, koji su ondje toliko ukorijenjeni, ovdje kao da su iskorijenjeni. Za Nušićeva čovjeka dostaju četiri zida i purgarski amenblement i komedija se odigrava veselo do kraja. Sremčevi se ljudi iživljavaju samo na svojim rođenim pragovima. Širina i veličina njihove pojave kao da se ne da stisnuti među dvije kulise.

Od onoga, što daje Sremčev roman, preostaje u šaki dramatizatora tek malo, pa ipak još dosta od tolikog obilja. Veseli nas, da smo se sreli jedared i s pop Ćirom i s pop Spirom, i s njihovim popadijama, i s gospođicama kćerkama, Melanijom i Julom, i s učiteljem Petrovićem i s bricom Šacom, sa Žužom i s Eržom, i s frau-Gabrijelom, tek nam je žao da se nismo bolje upoznali s lukavim Arkadijem i s Perom Tocilovim, a nikako ne možemo pregorjeti Niću boktera, to lice nad licima. Ugodno se slušaju i poznati razgovori, ako im i ne dostaje boje i draži neusiljenog izraza, te duše njihovih sadržaja. Upaljuje i Sremčeva šala, onaj vrutak dobroga duha, koji neumorno teče kao medovina iz Sremčeve duše.

Svega ima ipak pomalo u komediji, kako to teatar rado i svima daje, veselimo se i smijemo svaki na svoj način, i od prepunog srca i od one nazlobne radosti, kako su svi ovi mali, a mi gordi i veliki: kako se oni biju o male stvari, žive male sudbine i sitne radosti, a mi se zbrinjavamo velikim stvarima, u krutim udesima i golemim mukama. U pustopašnosti komedije tu se ipak gubi posljednja Sremčeva riječ iz njegove velike knjige: ono udiljno pouzdanje u život i neustrašivo vedro gledanje u svijet. To iznad svega.

Dramatizacija romana »Pop Ćira i pop Spira« djelo B. Kosara nije neuspjela. Spor iz romana ostao je u središtu interesa. Mjestimice se ipak ne poklapa tempo dijaloga u romanu s pozorničkim, kuda je vjerno prenesen. Predstava u režiji g. Biničkoga sačuvala je sretno gdjekoju značajku milieua. On sam kao pop Ćira podao se je lako mekoći njegove naravi. G. Predrag Milanov kao pop Spira bio je — i po maski — više dekorativan. Kao popadije gđe Gjermanović i Jovanović uživljavale su se s ozbiljnom brigom za detalje u svoje uloge. U karakteristici, za koju je toliko učinio Sremac, nisu mu se iznevjerile ni Melanija ni Jula gđâ Ebrić i Hercberger, pa ni učitelj g. Štimac, ni Šaca g. Jovanović. G. Zvonimir Tkalec, jedan od najspremnijih naših epizodista, proslavio je kao Arkadije svoj dvadesetpetgodišnji umjetnički jubilej. Za svoj rad, koji je publika vazda priznavala, primio je srdačne ovacije.

Prviput je izišao na našu pozornicu Zlatko Gorjan, poznati liričar i žurnalist, sa »satiričkom reportažom u 8 slika« »Fortunatove afere ili Skandal u afričkoj koloniji«. Gorjanove simpatije za kinesku i japansku liriku, koje je dokumentirao dobrim prijevodima, njegove slikarske ambicije i rafinirani racionalizam u lirici istakli su njegovu ličnost u našoj javnosti. Dramski se njegov pokus priklanja mo-

dernističkom genru reportaške drame. U tom genru još su teže zamjetljive osebine njegova dramatskog talenta. Niti u sujetu niti u licima drame nema izrazitih tragova invencije.

Fortunato je novinar, kome zvanje pomalo nagrduje karakter. Dugo se je u najnepodesnijim prilikama borio za istinu. Jedna slučajnost, pometnja u broju na lutriji, kad se je radilo o milijunskom zgoditku, tjera ga u drugu skrajnost, on se udružuje s lopovima i osniva dioničko društvo za eksploataciju srebra u afričkom rudniku, koga uistinu i nema. Njegova stramputica završava na kraju s debaklom i revolverskim hitcem.

U ovoj malo zanimljivoj akciji ima samo jedan svijetao momenat: kako fikcija o rudniku postaje pomalo uvjerenjem sviju, napokon i faktičnom istinom, da kao takova najzbiljskije ubije njezina začetnika. To je, moglo bi se reći, jedna kateksohen žurnalistička domisao. U njoj se krije nešto Einsteinsko, nešto od relativiteta svega, što preko žurnalizma ide pod kožu i u dušu milijuna dnevnih čitača novina. Svjetovi, koji se izgrađuju od tako maglovitog materijala, pomalo se ukrućuju i obaraju kao nove realne sile na ljudstvo. Drama g. Gorjana ne pruža ni osobitih glumačkih pobuda. G. Petrović kao Fortunato nije nam mogao dati ništa novo. Tako ne preostaje drugo, nego da g. Gorjan u dogledno vrijeme iznese bolju dramu.

B. Livadić

STJEPAN MIHALIĆ: NOVELE

Tisak M. Fogina, Karlovac 1932.

Na početku godine izdao je Stjepan Mihalić o svom trošku tanku knjigu novela, o kojima treba ozbiljno progovoriti.

Mihalićeve novele, i ako su prva njegova zbirka novela, ne pokazuju negativnih znakova prvih radnja. Ali zato, na svoju korist, imaju mladenačku borbenost, s kojom je tako usko vezana vjera u uspjeh protesta, premda se na prvi pogled nepozornom čitaocu može učiniti, da autor rezignira prateći borbu, koja je daleko nad sile njegovih junaka. Sa svoje četiri novele autor nam se predstavlja kao zreo književnik, koji ozbiljno shvaća zadaću umjetnosti i koji jasno znade, što hoće i zašto to hoće.

Mihalić promatra život maloga grada, njegove periferije, ljudi odbačenih, izoliranih, nepriznatih, bez ičega. Ne prikazuje degeneriranu aristokraciju ni građansku plutokraciju. Silazi petoj, šestoj, kojoj li, klasi društva, koja se zadovoljava, ako joj se pruži, iz milosti, i najsitnija mrvica. Jer ona još ništa ne zna, ništa ne razumije, dok napokon ne bukne protestom protiv svoga mizernog položaja, protestom osvetnim, iskonskim, ali osamljenim i zato bezuspješnim. Grbava majka i krivonosi Joso na jednoj strani, a na drugoj sav moral malograđanski. »Balada o krivonosom Josi«, »Grad ubija grbavu majku« ujedaju u srce razotkrivanjem pozlaćenoga naličja.

U »Smrti Vojka Babonića« Mihalić se dotiče vrlo osjetljivog i važnog pitanja. Vojko Babonić, seljačko zdravo, bistro dijete, najbolji đak u razredu, kraj sve bijede u svojoj obitelji, svršava i pravo i uz najveće samozataje nalazi se pred ciljem svojih nastojanja, ali sa groznom sušicom, od koje mu nema spasa. Sva tragičnost položaja mogla se je ukloniti, u postojećim prilikama, jedva i onako kako misli Babonić i moguće autor, ostajanjem na zemlji. Problem neobično živ, aktualan, ali rješiv.

»Junakinja bez spomenika« je ratna novela iz života u pozadini. Osjećamo težinu, koja leži na ljudima i odlučuje njihovim postupcima, bezvoljnim, nemoćnim.

Ali iznad svega upozorava Mihalić na sebe izražajem, snažnim zgusnutim, prodirnim. Onomu, što vidi, daje umjetnički, mramorno izražajni stil, koji postavlja nje-

gove novele visoko u hrvatskoj književnosti. Bez artizovanosti, bez smućenosti, bez nerazumljivosti, koja tako često prati one, što traže svoj izraz, umjesto da on iz njih izraste. Koncentriran na svoj predmet Mihalić vidi više nego drugi i pretvara to u nov život, viši, potenciran, život umjetničkog djela. Život jači, intenzivniji i zato prirodno djelujući na onaj prvotni, kojim je potaknut. Tajna i smisao umjetničkog djela, tako jednostavna i tako kompliciranа!

S trideset godina doći sa četiri novele znak je jakog autokriticizma i ozbiljnosti. Ujedno znak da autor ne će zašutjeti. Kvalitet ovih novela daje mu na to puno pravo.

Šteta da je ušao u knjigu priličan broj štamparskih pogrešaka.

Lj. J.

DVIJE MONOGRAFIJE O HUSEJN-KAPETANU GRADAŠČEVIĆU

Hamdija Kreševljaković, Husein kapetan Gradaščević, Zmaj od Bosne (Uz stogodišnjicu njegova pokreta), Sarajevo 1931. — Prof. Slavko Kaluđerčić, Husein kapetan Gradaščević, Zmaj od Bosne, Sarajevo 1932.

Nepunih 50 godina prije pada Herceg-Bosne pod Austro-Ugarsku monarhiju, zavitlao se jedan pokret na smrt i život bosanskog visokog plemstva, kojemu je Carigrad pokušao ukinuti i umanjiti prava, koja je preko 3 i po vijeka pridržavalo. Stalnim slabljenjem centralne vlasti nakon bečkoga poraza 1683., popustila je stega nad pokrajinama, osobito onima na periferiji, kao što je bila i Bosna, u kojoj je tada nastalo novo vojničko-političko plemstvo. U 36 gradova i gradića na granicama Bosne vladalo je 36 kapetana, koji su nasljeđivali čast i vlast od svojih očeva, a bili su faktički gospodari okolnoga područja, dok je vlast bosanskog vezira (namjesnika) sa sjedištem u Travniku bila skoro sasvim propala. Uvođenjem reforama za vlade Mahmuda II. u vojničkom i upravno-političkom području pogođena je naročito Bosna u svom iznimnom položaju, što ga je uživala od stupanja u sklop Turske carevine, i njeni predstavnici nakon krvoprolića Abdurahman-pašina grupiraše se još čvršće u cilju samoobrane. 20. siječnja 1831. sastaše se bosanski prvaci u Tuzli, gdje zaključiše, da se odupru uvođenju reforama i ustupanju kotareva s desnu stranu Drine u njenu donjem toku Srbiji. Za vođu pokreta izabraše Husejn-kapetana iz Gradačca, valjda najmlađeg od svih, ali bogata i učena. Bosanski revolucionarci su zahtijevali promjenu kursa Turske prema Srbiji, kojoj je Porta ustupila neke kotareve zvorničkog okružja, kao i obustavu uvađanja nove vojske, te uvođenje republikanske vladavine u Bosni, koja će birati sebi poglavicu. Ovaj pokret, koji je trajao od 20. siječnja 1831. do 4. lipnja 1832. na čelu s Husejn kapetanom, jest labuđi pjev moći bosanskoga plemstva, koje u borbama s redovnom turskom vojskom izvojšti i pobjedu, doživi poraz i potpuni slom, da je i sam voda pokreta Husejn kapetan Gradaščević morao ostaviti Bosnu i prebjeći u Austriju, da se poslije opet vrati u Tursku, nikad nepokoren, i da umre u Carigradu godinu kasnije čvrsto uvjeren da se borio za Islam a protiv reforama »daur-sultana« Mahmuda II.

O ovom tragičnom licu, najizrazitijem tipu bosanskog prkosnika, napisane su ovih jubilarnih dviju godina dvije monografije, od kojih se može samo o prvoj, Kreševljakovićevoj govoriti kao o vrijednoj naučnoj prinovi, dok je druga samo kompilacija iz djelâ Novakovića, Kuniberta, Bašagića, a ponajviše iz djela Miljenka Vukićevića »Znameniti Srbi Muhamedanci«, Beograd 1901. (str. 157—191.). Ni Vukićevićevo djelo se ne odlikuje kritičnošću, a kad napomenem da je od 30 strana Kaluđerčićeve »studije« dobra trećina prijepis iz Vukićevića, a da to nije nigdje naznačeno, onda je skoro dovoljno o njoj govora. Kaluđerčić nije ništa ispitivao, nego je pristajao

tragom Vukićevića, pa na str. 5. i 6. veli, ponavljajući i pogreške Vukićevića, da je otac Husejn kapetanov Osman kapetan posiječen 1821. u Travniku, a nije nego brat Husejnov Murat kapetan. Na str. 8. veli, da je spomenuti revolucionarni zbor, na kojem je izabran vođom pokreta Husejn kapetan, održan u Travniku, a nije nego u Tuzli. Na strani 11. donosi neku nemoguću sliku, valjda preradenu kakovu razglednicu, pod koju je napisao »Husejn kapetan Gradaščević«, a ta je slika slična Husejn kapetanu koliko je postao Kaluđerčić sličan ozbiljnu historiku izdavši ovu »studiju«. Kad na str. 18. veli, da se Fidahić Mahmud paša odvojio od Husejn kapetana ne priznajući ga za velikog vezira, pitamo se, da li on uopće zna tko je i šta je bio veliki vezir. Na 27. strani veli da je Husejn iz Beograda poslao prije sebe u Carigrad ženu i sina, kojeg Husejn nije nikad ni imao. I slijedeća strana donosi također više netočnosti, od kojih je jedna progon Husejnov u Trapezunt i smrt njegova u tom gradu, što ne odgovara istini. Na istoj strani piše Kaluđerčić, da su o Husejn kapetanu pisali Vukićević, Bašagić, Gavrilović, Ranke i Kunibert, ali nigdje nije naznačio ni koliko je od kojega uzeo, iako bi se to dalo lako ustanoviti i pobrojiti retci, koje je doslovce prepisao, a koje preradio.

Kaluđerčićeva je radnja najprije tiskana u dnevniku »Jugoslavenskom listu« u Sarajevu, gdje je mogla i ostati vječno pokopana u zaborav.

U međuvremenu izišla je odlična radnja Hamdije Kreševljanovića najprije u »Novom Beharu« i »Napretkovu kalendaru« za 1932. godinu, iz kojeg je poslije pretiskano 200 separata. Tiskana na istom broju strana na kojem i Kaluđerčićeva. Pored obilja literature, koju je savjesno proučio i još savjesnije citirao u 75 bilježaka, Kreševljaković je išao i u Gradačac, gdje je proučavao povijest porodice Gradaščevića »na licu mjesta« i gdje se sačuvala usmena predaja o Husejn kapetanu i njegovu pokretu.

Za ilustraciju abnormalnih kulturnih prilika kod nas ne će biti zgorega ako navedem da Kreševljaković nije dobio ni potpore ni honorara, da je imao znatnih troškova, dok je Slavko Kaluđerčić svoju radnju najprije tiskao u »Jugosl. listu«, kasnije ju je tiskao u 2000 primjeraka, kojoj je cijena 6.— din. po komadu (10% u korist srpsko-muslimanskog društva »Gajreta«), a prosvjetno odjeljenje Drinske banovine i Sarajevska općina otkupile su veći dio naklade, kojim će se knjigama nagrađivati dobri učenici na kraju škol. godine za odgoj u nacionalnom duhu.

Alija Nametak

STUDIJA O STAROJ HRVATSKOJ ZADUŽBINI

Crkva i samostan Sv. Krševana u Zadru. Hrvatska zadužbina iz X. stoljeća. Napisao prof. arh. Ćiril M. Iveković. Izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. (Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti knj. XXX.). U Zagrebu 1931.

S crkvom i samostanom Sv. Krševana u Zadru često se susrećemo u hrvatskoj prošlosti. Pomoću isprava, u kojima se samostan javlja kao primalac ili njegovi opati kao izdavači, razjašnjena su mnoga pitanja iz svijetlog doba narodne dinastije. Otkad ih izdaše najprije Kukuljević, a zatim Rački, svi su se naši a i neki tuđi historici na njih navraćali. Na red su došle i same isprave, da se pour soi même ispitaju sa diplomatičkog stanovišta. Preko njih ne može prijeći ni pravna historija. Sv. Krševan ima svoje mjesto i u historiji dalmatinskog školstva. Konačno je došlo na red i arhitektonsko i umjetničko razmatranje same gradnje.

Iveković se tim posljednjim pitanjem ukratko pozabavio već god. 1910. u svom djelu Die Entwickelung der mittelalterlichen Baukunst in Dalmatien, a sada se,

pošto je dugo godina imao posla s rekonstrukcijom crkve, na nj vraća, da ga razmotri sa raznih strana pa da, kako ističe pri kraju, učini kraj raznim hipotezama i dade temeljitu bazu za daljnje razmatranje. Svoje je razmatranje podijelio na šest glavnih poglavlja. U prvom daje pregled općeg građevnog umijeća u dubokom srednjem vijeku, u drugom navađa i kritički razmatra stručnu literaturu, u trećem sabire povijesne bilješke o crkvi i samostanu, u četvrtom opisuje crkvu do njezine konačne pregradnje god. 1911., u petom opisuje tu samu pregradnju, a u šestom resimira čitavo pitanje. Poslije teksta slijede prilozi, koji počinju s god. 1498., a svršavaju s god. 1913. U trećem je dijelu reproducirana 101 slika.

Usporedi li se ovo prikazivanje s onim, što se o samostanu i crkvi Sv. Krševana može naći kod Eitelbergera u IV. svesku njegovih Gesammelte kunsthistorische Schriften ili kod Dudana u njegovoj La Dalmazia nell'arte italiana, lijepo se razabira, koliko je trebalo kabinetskog proučavanja i rada na licu mjesta da se fiksira ono, što se može pronaći kao gola istina. Razumije se, da je i ovdje povučena granica, jer Iveković nije pošao preko svog područja rada. Ostaje drugima, da pođu njegovim tragom i detaljno razmotre i druga pitanja, koja su u vezi sa Sv. Krševanom.

Tradicija baca postanak samostana u vrlo davnu prošlost i uzima, da su ga sagradili neki egipatski monasi. Njegova historija naprotiv postaje jasnija s desetim stoljećem, jer tada o njemu govore dvije isprave, jedna iz god. 918., a druga iz god. 986. Ova druga spominje, da je tada bila već sagrađena crkva zadarskome svecu. S ispravama se podudara jedna domaća legenda, koja priča, da je tijelo mučenika bilo na čudan način pronađeno u blizini Zadra. Po legendi je tijelo, da se spasi od lupeža, bilo pokopano duboko pod zemlju. Pod današnjom crkvom našli su se ostaci starije gradnje, koji potječu od starije crkvice Sv. Antuna Opata. Više je nego vjerojatno, da je to ono mjesto, kamo je, po legendi, bilo sahranjeno tijelo svetog mučenika. Na staroj crkvi, koja je, kako pokazuju isprave, bila sagrađena u X. stoljeću, Iveković konstatira dvije periode. U prvoj, dakle odmah iza smještenja svečeva tijela u crkvicu Sv. Antuna Opata, bili su podignuti izvanjski zidovi, a u drugoj je crkva dograđena po odredbama benediktinskog reda. Po kompoziciji dovađa auktor crkvu Sv. Krševana u vezu s crkvom Sv. Prasede u Rimu i San Miniata u Firenci. U razvoju bazilike od Sv. Prasede do San Miniata crkva sv. Krševana predstavlja prelazni oblik. Iveković vidi u zadarskoj crkvi primjer one najranije gradnje, iz koje se kasnije razviše razni smjerovi. To bi bio neki prethodni tip mnogobrojnih romanskih i gotskih stolnih crkava, koje su se u kasnijem srednjem vijeku podigle po čitavoj zapadnoj Evropi. To je podjedno i svjedočanstvo o stanju prosvjetnog razvoja u našim stranama. Pokret, koji se stao razvijati u doba Karla Velikoga, a koji je nastao iz promatranja staroklasičnih rimskih oblika, odjeknuo je i kod nas, ali je došao pod utjecaj domaćih majstora. U Dalmaciji se pod dojmom rimske prosvjete razvijala samostalna građevna djelatnost, koja nije prekinula vezu s davnim predajama i domaćim običajima.

Samostan Sv. Krševana ima svoje osobito značenje i u političkoj i u kulturnoj historiji istočne obale Jadranskoga mora sve do god. 1807., kad je bio ukinut od Francuza i pretvoren u licej. U nj je kasnije smještena gimnazija s talijanskim nastavnim jezikom. Iveković se pobliže zadržao na raznim fazama, kroz koje je prošao. Ali najveći dio crkve potječe iz X. stoljeća. Kasnije se samo dograđivalo i pregrađivalo. Veća je pregradnja izvršena u XII. stoljeću za zadarskog nadbiskupa Lampridija.

Ivekovićevo djelo zaslužuje osobito pažnju. Iz njega može čitatelj dobiti mnogo pobuda za razmatranje ne samo pitanja gradnje, nego i ostalih, koja su u vezi sa zadarskim samostanom.

J. Nagy

IZDANJA RADIĆEVE SLAVENSKE KNJIŽARE

U današnje doba književne proizvodnje bez granica, osobito u drugim zemljama, teško je odrediti točnu mjeru i u tome naći sredinu, pa kazati koje su knjige najpotrebnije i najbolje. Teško je to na prvi pogled, jer je za to potreban neki unutrašnji vodič, koji nas upozorava na ono, što nam je najbliže. Ali ako nema u životu oko nas onoga, što mi smatramo najpotrebnijim i najboljim, ako se naime knjige u tu svrhu ne izdaju ili dovoljno ne izdaju, onda je naš izbor vrlo težak, jer smo prisiljeni da odabiramo samo između onoga, što postoji i mimo naše volje i sklonosti.

To vrijedi za naše i za tuđe knjige, koje se kod nas prevađaju. To se odnosi ne samo na knjige tako zvane čiste književnosti i srodne grane, nego uopće na svu pisanu proizvodnju. Kad bi postojalo za to već priznato i određeno mjerilo, koje bi opći narodni i javni život ustalio, onda bi dolazile u obzir najprije one knjige, koje u taj krug misli, želja i potreba spadaju. Ovo bi stajalište imalo biti obligatno za svaku našu javnu djelatnost u pogledu knjige, pa bi u tome slučaju bilo daleko lakše ravnanje izdavača prema javnosti, koja njihove knjige prima, i jači položaj čitalaca, koji bi od izdavača imali pravo tražiti takve knjige.

Budući da toga nema kod nas, teško je odabirati knjige tuđeg i našeg jezika i kazati, da li one spadaju u najpotrebnije kolo knjiga za naš narodni opći i pojedinačni razvoj.

Ali zato nam je tim lakše upozoriti barem na naše domaće ili strano djelo, koje uistinu zadovoljava naše potrebe ili nam približno ispunjava onu prazninu, koju danas osjećamo u tom pogledu. Kao i sve što postoji u životu ljudi, tako i književna proizvodnja mora da ima organske veze sa životom. Ako koja knjiga taj uvjet ispunjava, onda se sama sobom nameće i postaje ne samo valjan i dobar duhovni proizvod, sam po sebi, nego ga mi i primamo posebno i zato, što odgovara tome glavnom uvjetu životne međusobne veze u punom smislu te riječi.

Poslije ovih refleksija o mjerilu za prosuđivanje naših i stranih kod nas prevedenih knjiga, želimo upozoriti na neka izdanja jedne domaće izdavačke kuće. Radićeva Slavenska Knjižara u Zagrebu (Jurišićeva 1.) izdaje nekoliko vrsta izdanja, biblioteka i posebnih knjiga, u nastojanju da našoj javnosti, osobito hrvatskom seljaštvu pruži dobar izbor duhovne hrane.

S tim željama objavljena su i ova izdanja posljednjih godina:

1. Romain Rolland: »Naš Gandhi« u prijevodu i s predgovorom dra. Josipa Vandekara (138 str.);

2. Tomislav, prvi kralj Hrvata, veliki roman iz hrvatske prošlosti — napisao Josip Banovac (I. i II. dio — dvije knjige, ukupno 745 str.);

3. H. G. Wells: Kratka povijest svijeta, u prijevodu Vilka Begića, s devetnaest zemljovida, 434 str.;

4. Božićnica, seljački prosvjetni zbornik, za god. 1932., uređuje Milica Vandekar-Radić, 100 str.

Uz posebna djela počela je Slavenska Knjižara izdavati mjesečni časopis »Evolucija« (izdavač Milica Vandekar-Radić, glavni urednik Krešimir Devčić), dosad br. 1. do 5. (prosinac 1931.—travanj 1932.). Izdavač i urednik su postavili zadatak ovome časopisu, da bude jedan opći poučni pregled, u kome se izmjenjuju misli i pogledi na savremena pitanja kao i na pojave u životu. Da nije poteškoća, s kojima se danas takova izdanja susreću, taj bi pregled u ovim prvim brojevima bio iscrpniji i svoju bi korisnu zadaću još i bolje ispunjavao.

Da se obrazloži i praktična svrha ovakvog časopisa, u napomenama uredništva stoji među ostalim: »U tome je bit i težnja »Evolucije«, da se značenje pojava u svijetu što jasnije i bolje prikaže, a tako će tome nešto pridonijeti i sami čitatelji.« Raspisan je i natječaj za najbolji članak o pitanju: Što čini čovjeka čovjekom? Osim toga si je uredništvo postavilo zadatak, da u rubrici »Pitanja i odgovori« odgovara na sva stručna pitanja, bilo gospodarska, bilo pravna, bilo pak sa područja koje druge djelatnosti.

Izdanja Radićeve Slavenske Knjižare smišljena su u smjeru, kako smo u uvodu razložili. Ona hoće u prvom redu da dadu našem seljaku i građaninu ono, što mu je najpreče.

M. D.

O PODRIJETLU HRVATA

Jože Rus: »Kralji dinastije Svevladičev, najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov 454—614.« Ljubljana MCMXXXI.

Povod ovoj raspravi dale su iskopine izvedene od kustosa sarajevskog muzeja, Čremošnika u Brezi, 22 klm na sjevero-zapadu Sarajeva, gdje se je našla starinska crkva, a među arhitektonskim komadima se je našao gotski alfabet u grafitu. Za tu crkvu veli pisac, da je bila sagrađena od Gota, te da je to dokaz, da su se Goti bili naselili i u Bosni.

Ovo otkriće ponukalo je J. Rusa, da se pobliže pozabavi gotskom epohom u Dalmaciji i u ostalom Iliriku, da raščisti najstarije izvore hrvatske povijesti: Dukljaninovu kroniku, VII. glavu Historije Salonitane Tome Arciđakona, te glave 29., 30. i 31. Porfirogenetova djela De administrando imperio, da dokaže, kako su Hrvati gotskoga podrijetla. Iz raščišćavanja i usklađivanja tih izvora pisac dolazi do zaključka, da Hrvati nisu Slaveni ili ogranak Slavena, kako se općenito misli, nego da su izvorno Goti, i to Goti Greutungi, koji su organizirali »amorfnu masu Slavena« (Šišić), te im se nametnuli za gospodare i vođe. A pošto Slaveni bijahu brojniji mnogo od Hrvata-Gota, oni jezično poslaveniše svoje vođe i organizatore, tako da u XII. vijeku nema više traga gotskom govoru u Dalmaciji. Kako se svi germanski narodi, ne samo Vizigoti i Ostrogoti, nego i Franci i Langobardi pretopiše jezično i asimiliraše s brojnijim narodom zemlje, koju osvojiše, tako su se poslavenili Bugari i Hrvati.

Gumplovic je prvi od modernih pisaca, sa sociološkog stajališta, branio gotsku teoriju, ali nije iznio dovoljno dokaza, osim Tomine VII. glave Povijesti i jednog epitafija poljskog kralja Boleslava. Rus iznosi, da je ime onoga Svevlada iz dukljanske kronike (Gothorum regum gesta) prijevod imena Teodorik. Ako to stoji, onda je bačeno jako svijetlo na Dukljaninovu kroniku. Značajno je i veoma interesantno tumačenje imena Hrvat. To ime nije slavenskoga podrijetla, niti ga je slavenska filologija mogla protumačiti. Ime je, veli pisac, germansko. Izvodi ga iz imena »Hraedas«, epiteton Greutunga, a znači »slavan narod«, od korijena »hrôths«, slava. Osnova »Hrothi« se je pisala u srednjem vijeku u ovim oblicima: Hruad, Hruat, Hruot, Hroad i Chrout. Da dokaže, kako je ime Hrvat poteklo iz korijena starogermanskoga, poziv lje se pisac i na Ivana Lucića (De regno I. str. 44), koji spominje slavenski izgovor imena Hrvat: slava dictio Hruat, slavenski izgovor Hruat. No kako je čitao Lucić ovaj »Hruat«? Je li onaj u čitao kao u ili kao v?

Ovo je široko i zahvalno polje filolozima. Najstarija hrvatska imena nisu još definitivno protumačena: Clucas, Lobelos, Kosentzes, Muchlo, Chrobatos, Tuga i Buga

još su uvijek tamna značenja za slavenske filologe. Nije protumačen ni onaj nastavak -meros u imenima Trepimeros, Krasemeros, Svinimeros, jer ga nalazimo u čisto gotskim imenima: Recimerus, Gelimerus itd. itd.

Pisac nije mogao nikako, niti jednim pasusom iz spomenutih izvora, opravdati u naslovu postavljenu tvrdnju o »skupnim« vladarima »Hrvatov in Srbov« u onim prvim vjekovima gestacije hrvatske države. Današnje isticano narodno i državno jedinstvo »Hrvatov, Srbov in Slovencev« ne može se nikako protegnuti u gotsko doba, a tim manje što i sam pisac dijeli Hrvate od Srba i Slovena.

Pisac je krivo citirao Tomin stavak: In terra Gothorum, quae nunc Servia seu Rascia nuncupatur (str. 10), jer u Tominu izvorniku, a po njemu i u akademskom izdanju, kojega pisac prepisuje: stoji: In terra Getarum itd., što nije isto. Zar pisac misli, da su Gete sinonim Gota?

Još ćemo spomenuti činjenicu, da i danas u mnogim krajevima primorske Dalmacije ime Hrvat ne znači samo etnički pojam, kao Francuz, Nijemac, Talijan, nego znači isto što i gentleman. U pripovijedanju, kad nekoga hvale i ističu mu vrline, znadu reći: »On ti je pravi hrvat«; ili: »mi znamo govoriti i hrvatski«, u takovoj vezi, koja nema veze ni s politikom ni s etnologijom. U pjesmama pak, i to najstarijima, ističe se neko gospodstvo Hrvata: »Hrvati su roda gospodskoga« u opreci s nevlastelom i rabotnicima.

Pisac je ovom raspravom postavio ponovno na dnevni red znanstvenoga rada, pitanje o podrijetlu Hrvata. Put do rješenja toga pitanja vrlo je težak, a da li će biti i dug, zavisit će o intenzivnosti interesa ljudi objektivne znanosti za to pitanje.

K. Š.

IZDANJA TISKOVNE ZADRUGE U LJUBLJANI ZA 1931. GOD.

Konstantin Fedin: Mesta in leta. Kad bismo htjeli da nađemo pendant ovomu romanu po dubini zahvata, po raznolikosti gradiva, po finoj opservaciji i majstorskom izlaganju događaja i ljudi, morali bismo posegnuti čak do »Ane Karenjine«. Tako je duboko i široko zahvatio Fedin u život, sa toliko bujnosti iznio misli i osjećaje ne mnogobrojnih ljudi nego dvaju svjetova, da se i nehotice sjećamo sveobuhvatnog pera autora »Ane Karenjine«. Paralela tu prestaje: Tolstoj je iz drugoga svijeta nego Fedin.

Od malograđanske obijesti predratne site Njemačke do crvene Moskve i Petrograda i misaoni put je veoma dalek. Od idile nemirnog gospodskog djeteta Marije Urbachove u Bischofsbergu do smrti glavnoga »junaka« romana Andreja Starcova, Fedin je na bezbroju tipova i zapažaja prikazao psihozu mase, razvitak njenog mišljenja, stranputice i zablude i polagano osvješćivanje iz narkoze Kajzera i Reicha.

Zapravo — i samo ime to kaže, roman i jesu ta »mesta in leta« (Gradovi i godine) strašna i velika, zablude ljudi i njihovo progledavanje i upadanje u nove zablude, a glavna lica romana su dosta slab šav, koji veže dijelove tragedije čovječanstva sa tragedijama ljudi. Roman Andreja Starcova je završen, ali mi osjećamo da »mesta in leta« bježe dalje prema novom zbivanju i novim patnjama. Andreja novi život nije htio da primi u sebe, ali je primio njegova prijatelja i ubojicu Kurta Wanna. Kurt Wann je bio u početku rata ponosan i oduševljen Nijemac, pošao je u rat za Kajzera i zanijekao svog najboljeg prijatelja Andreja, ali je u ruskom zarobljeništvu postao komunist i s istim žarom i ponosom kao prije za Nijemstvo, pošao je sada u borbu za komunizam. Kao što je prije prezreo Andreja jer je bio Rus, takoje sad ubio

Andreja jer je ispustio iz ruku jednog neprijatelja komunizma. Tragedija Andreja Starcova je tragedija inteligenta, koji je izgubio vjeru i mržnju i zanos. Novi život prima u sebe Kurta, kojega se srce sastoji od zanosa, mržnje i odlučnosti. Takove ljude treba novi svijet. A Andrej...

»Zaključujemo poglavlje o čovjeku, koji je sa žalošću u srcu čekao da ga život primi u sebe. Obaziremo se na put po kojem je išao za okrutnošću i ljubavlju, na put pokriven krvlju i cvijećem. Prešao ga je i nijedna kapljica krvi nije ostala na njemu i nijednoga cvijeta nije pogazio.«

»O, da je uzeo na sebe makar kaplju krvi, o, da je pogazio makar jedan cvijet! Možda bi naša samilost za njega narasla do ljubavi i ne bismo mu dali da pogine tako mučno i tako besmisleno.«

»Ali, do posljednjega trenutka nije poduzeo ništa, nego je samo čekao da ga vjetar dogna do obale koju je htio doseći.«

Tako ovo djelo dobiva neko simboličko značenje. Iz doba čekanja i neodlučnosti, meditiranja i sladunjavosti, iz doba Andreja Starcova i lažnog idealiziranja i frazerstva. prelazi se u novo doba okrutne i nemilosrdne borbe za novi život u kojem će preveliko meditiranje postati hereza, a lični interesi i naklonosti pokatkad i zločini prema kolektivu. Ono što će Novi svijet s radošću primiti od Staroga, to će biti Kurti Wanni, to će biti zanos, slijepa vjera, bezobzirnost i mržnja.

Doista ponešto čudan moral za nas, koji smo naučili misliti po pravilima stare etike i estetike, moral nov i grub, onako kao što je morao izgledati nov i grub kršćanski moral generacijama rimske gospode.

Fedin piše sjajnim stilom, raznolikim i uvjerljivim, a roman je pun potresnih momenata prave, nepatvorene tragike iz onog nezaboravnog zbivanja 1914.—1918., doba »Viribus Unitis« i slika četiriju careva u ovalu.

Ostale tri knjige izašle zajedno s gornjom u zbirci »Sodobnikov«, daleko zaostaju za njom i po savremenosti i po umjetničkom zamahu i po opsegu.

R. Tagore-a »Dom in Svet« svojim uglavnom negatorskim stavom prema indijskom nacionalističkom pokretu ne daje današnjem Evropejcu dosta problema, koji bi ga zanimali te umatoč mjestimičnom lirizmu pojedinih pričanja ostavlja nas dosta hladnima.

Josepha Conrad-a »Senčna črta« daleko je od toga da bi zadovoljila svojim mistično-sujevjernim pripovjedalaštvom. Sujet sam po sebi ne znači potpuno ništa, iako može biti i istinit i ispripovijedan najegzaktnijim realizmom. Što se nas tiče sâm po sebi doživljaj nekog kapetana, na nekom brodu, na nekom moru? Roman ne tretira ni ljude ni tipove ni ideje ni probleme, nego samo pripovijeda. Zašto je g. Župančić preveo baš tu englesku stvar?

Pio Baroja »Pot k popolnosti«. Pio Baroja je suvremeni španjolski pisac iz grupe revolucionara stvaralaca nove Španjolske. Roman bi trebao da prikazuje današnju Španjolsku, da opaža, da šiba, ali piscu očito manjka reljefnosti, plastičnosti; pripovijedanje naliči na dosta dugo, rastegnuto nabrajanje. Opažanja, premalo istaknuta, izgledaju beznačajna i nevažna.

Prijevodi su od reda pisani dobrim jezikom i stilom. Prevodioci su: Josip Vidmar (Fedin), Vladimir Levstik (Tagore), Oton Župančić (Conrad) i Stanko Leben (Baroja).

Kad bi ova četiri pisca bili odabrani kao reprezentanti svojih zemalja i literatura: ruske, indijske, engleske i španjolske, premoć ruske literature izašla bi iz toga previše očigledna i neosporna. I u ovakvom slučajnom izboru ona je karakteristična.

Sve četiri knjige su sjajno opremljene, na finom papiru, u lijepom slogu, ukusnim omotima.

Josip Berković

JEDNA EPIZODA IZ AIMERI DE NARBONNE U HRVATSKOJ USMENOJ KNJIŽEVNOSTI

U knjizi »Feniks Pokore pod kreljutmi Milosrdnoga Pelikana počivajuća, to jest Prodeke nedeljne k zdencu pokore vabeće po poštuvanom Gosponu Mihalju Šimuniću, jašprištu Goričkome i Stolne Cirkve Zagrebečke kanoniku spravljene i povedane...« (U Zagrebu 1697.)[1] na koncu prodike u dvadesetprvu nedjelju po Trojakeh autor opominje svoje poslušavce iznova na »trplivnost« ovim riječma:

»...Dokonjajmo z jednum prilikum: Simile est regnum Coelorum sagenae missae in mare. Ali naj se jeden čas ribe v nuter spravljaju, hodmo medtemtoga na jedno veliko, gizdavo goščenje vu Benetke, kade se spraviše vnoga gospoda na goščenje, koji vse iz zlata jedu, iz zlata piju, na zlateh tanjereh, ter kaj se goder sprazni, vse čez oblok vu morje hitaju. Da bi ti to gledal, rekel bi: o, kulik kvar! o, kulika ludost! o kulik rasip! Ali ne boj se, ne boj, nikaj ne pogine, ar su od zdola mreže, z kojemi vse to zdignu. Tak ravno, moj človeče, pod nevoljami, kotere ti trpiš, jesu Božje mreže, kotere tebe dobiček donesu, kotere ne puste poginuti trplivnosti tvoje. Kaj goder trpiš nevolj na ovom svetu, hiti vu morje milošće Božje i vse ti dojde na hasen, ar je istina: In patientia vestra possidebitis animas vestras.«

Ne možemo nego žaliti, što nam »poglaviti prodekator orsaga horvatskoga« nije označio izvor ovoj anegdoti, kao što je to učinio u drugim slučajevima, jer ovu istu pripovječicu nalazimo još tri puta u hrvatskoj usmenoj književnosti, i sve ove versije, kao i Šimunićeva, smještaju događaj u Mletke. Od tih triju usmenih versija jedna, zabilježena u Poljicima, nekoč autonomnoj knežini u sklopu Mletačke republike, glasi ovako:

»Išli poljiški poslanici u Mletke, da po običaju plate duždu 30 groša arača, što knežija poljiška davala Mlecin. Dužda ji lipo primija, da' jin na dar kabanicu, kapu, jačermu, gaće i pas, svu priobuku, pa ji zazva' na obid. Kad došli u dužde na obid, ne dali jin lukavi Mlečići katriga (stolica). Poljičani podmotali kabanice, seli na nje i lipo obidvali. Svršija obid, svak se diže i da će uzest svoje kabanice s tleha. — »Ne, Mlečani će, sramota je nosit katrige iz kuće!« Zasramili ji, i Poljičani izašli iz palaca brez kabanica. — Pozvali sad Poljičani Mlečane na obid, da jin vratu ljudstvo. Kakav obid, kad ne imaju na čen skuvat, ne dopustili Mlečani, da jin se proda drva. Domislili se Poljičani, kupili desetak varićaka omendula i na onin lupinan pripravili obid. Gotov je obid, eto i Mlečani iđu. Ne stavili Poljičani katrige, a oni podvili svoje lipe tabare. — »Ne, Poljičani će, i u nas je u običaj u Poljicin, da se stolac, na kojemu se sidi, ne nosi iz kuće.« Ostavili i Mlečići svoje lipe tabare.

[1] Mihalj Šimunić, iz Nedelišća, pitomac bečkog kolegija, kanonik zagrebački i rektor kolegija u Bologni, umr'o je posljednjih dana mjeseca studenoga u Zagrebu 1699. Bolonjska kronika zove ga »princeps concionator Croatiae«, sud koji će i moderni čitalac njegova djela prihvatiti.

»Neka tako, podrugivali se Poljičani, tele za tele, svaki zajam dobro stoji.« (Fr. Ivanišević, Poljica. Zbornik za nar. život i običaje Južnih Slavena X, 219. U Zagrebu, 1905.).

Ostale dvije varijante svezane su za Ivana Crnojevića, gospodara Zete, na koncu 15. vijeka, koji je jednoga svog sina Đurđa oženio kćerju mletačkog vlastelina Erizza. Po jednoj od tih pripovijedaka poručio je »ban mletački« Ivan-begu, da mu ne da kćeri, »ako mu ne posla ništa-kolač u ništa-torbi na ništa-konja po ništa-čojku.« Po savjetu svoga sluge domišljatog Vuka Zloćevića Ivan-beg pošlje banu tikvu murtobaku u torbi od lika na magarcu i po čovjeku koji je otišao na domazetstvo. Kad potom Ivan-beg dođe sa sinom i svatovima u Mletke po djevojku, kaže mu dužd mletački, u kojega je Ivan-beg bio na konaku: »... u nas je čudan adet: kad se oprijateljimo s glamnijem i požnatijem čojkom, povest ga ulicama do sred grada i onđe ostavit sama; ako se bez vođe toga dana vrati u prijateljsku kuću, oprijatelje se; ne li, trud mu je putnina. Ako se doveče sam vratiš, povedi đevojku; ne vratiš li se, i ne javljaj mi se«.

I ovu zadaću riješi Vuk, koji je puna četiri sata pratio gospodara i bana po krivim ulicama mletačkim i putem djeljao jedan štap svojom britvom. Kad ih ban ostavi, Vuk se povrati s Ivan-begom po onim »đeljotinama« u duždev dvor.

Nakon toga dužd reče gospodaru Ivanu: »Oću da mi dočekaš šjutra na đemiju onoliko moje gospode na ručak, koliko si doveo svatova«.

Kad Ivan-beg ode k đemiji, dužd oglasi po Mlecima, tko bi dao ili prodao spice ili palice ikakvoga drveta gostima u gradu, da mu se odmah glava srubi. Vuk svjetuje gospodara: »Neka svaki kupuje proz grad oraha i lješnika što više može, pa lom'te tere stavljajte na jednu gomilu, eto drva. I više će se oni začuditi, na što smo ugotovili, no što smo se začudili mi, što ni drva ne daju«.

Tako je objed bio gotov i, da bi ostali na glasu kao bogati svatovi, izmisli Vuk lukavo prosipanje: u dno đemije stavi ronce, a ispod đemije gvozdenu mrežu, koja je bila najdublja pod đemijom, a sa strane đemije izdignuta u vodi. Kad sutradan dođe dužd s pratnjom, začudi se kako su zgotovili ručak, a njegova pratnja čudila se raskošu videći da srebrne sude bacaju u vodu, koji su se ustavljali u mrežu, pa ih ronci oprane iznosili proz đemiju kao tobož nove po nekoliko puta. Sad Vuk nagovori gospodara da vrati šilo za ognjilo svojim novim prijateljima i da im na polasku kaže: »Čujte, prijatelji! U nas je čudan adet: kad ni (nam) dođe prvi put na stimu novi prijatelj, da ostavi ono na čemu sjedi; ne učini li to, tu niti je čojka ni prijatelja! Ako te zapitaju što je to, pokaži im na njihove kuntoše (kabanice), — neka golouhi idu doma!« Ivan-beg tako učini i »Mlečani se zgledaše, ostaviše kuntoše i odoše kući golouhi«. (F. Ivanišević, Vragolije Vuka Zloćevića, pripovijetke iz crnogorskog života. Mala Biblioteka, sv. 30. U Mostaru, 1902.).

Novija crnogorska verzija kazuje istu ovu pustolovinu Ivan-begovu sa manje detalja i s manje vjernosti pučkom načinu pripovijedanja:

»Ivan-beg Crnojević naredi da se njegovom pridvorniku Božini Kaluđeroviću Sarapu zbog krivice koja mu je podmetnuta bila, slomi desna ruka. Poslije toga istjerao ga iz svoje države. Nekoliko godina iza toga došao Ivan-beg u Mletke. Latini su htjeli da ga osramote. Pošto je bio ugošćen, zakazao i on duždu mletačkome ručak. Ali je tajno naređeno bilo preko vlasti, da niko ne smije prodati Ivan-begovim slugama drva. Tako da ne bi na čem imao skuvati ručak za dužda. Saznao za to Božina Sarap, koji je poslije progonstva, stalno živio tu. Dođe kod Ivan-bega i savjetuje ga:

— Zakupi sve orahe i lješnike, koje ima(?) u gradu. Na njima ćeš lako moći skuhati ručak za dužda i njegovu gospodu i na taj način onemogućiti njihovu podvalu.

Savjet je bio primljen. Dužd je sa svitom dobio carski ručak na svoje veliko iznenađenje. No za vrijeme ručka, lukavi Latini, da bi doveli Ivan-bega u nepriliku, dogovore se, da poslije jela, tanjire bace kroz prozor i zabrane prodaju drugih. Doznao Božina i za ovo, naredi da se razapne mreža pod prozor u kojoj su lovljeni izbacivani tanjiri i opet vraćani na sopru.

— Hvala ti Božina, da ne bi tebe, ja pojdo' crna obraza iz Mletaka reče mu Ivan, povede ga sobom u Crnu Goru i naseli na Ljubotinju«. (M. Pavićević, Crnogorci u pričama i anegdotama, knj. IX., 36. U Zagrebu, 1930.).

Slične pripovijetke nalaze se i u drugim literaturama, čitave kao ona prva crnogorska, ili krnje kao ona poljička i druga crnogorska. Tako se jedna njemačka pripovijetka o objedu skuhanom na orasima veže za ime cesara Fridrika III., koji se na državnom saboru u Koelnu u nestašici drva okladio s Filipom, vojvodom od Heidelberga, tko sutradan od njih prvi skuha objed, da pozove drugoga na čast. Vojvoda se dosjeti u nevolji i kupi nekoliko vagana oraha, zgotovi objed i dobije okladu od cara. (Zinkgreef, Teutsche Apophthegmata III, 12. Franckfurth und Leipzig, 1693.). Onoj poljičkoj priči slična je francuska, po kojoj su Orléanci za junačku obranu grada od Engleza, koji je oslobodila Jeanne d'Arc godine 1429., dobili od kralja povlasticu, da smiju sjedjeti u prisutnosti kraljevoj. Oholi Henri IV., kad je imao primati poslanike orleanske, naredi da se iz dvorane uklone sve stolice osim njegova prijestola. Orleanci, kad dođu pred kralja i vide njegov marifetluk, poskidaju svoje kabanice i sjednu na njih. Kad su po audijenciji odlazili, ostave plašteve i ne ogledavši se na njih. Dvorani im reku da uzmu svoje haljine, no ponositi građani odgovore, da u njih nije običaj nositi iz kuće stolice, na kojima su sjedjeli. (Izvor ne mogu navesti, nego po sjećanju).

Ima velik niz pripovijedaka, sabranih od G. Parisa, uz pomoć P. Koehlera i Storma, u kojima poslanici dolaze na dvor bogata cara i, da se ne bi osramotili, razmeću se svojim bogatstvom: kuju konje zlatom ili srebrom i navlaš gube potkove; zovu ih k carskome stolu, a oni odgovaraju da sami imaju svega dosta; hoće da ih kazne i zabranjuju da im se prodaju drva, a oni lože peći drvenom robom, koju pokupuju, starim lađama ili orasima; kad dođu u dvor prostiru poda se dragocjene plašteve i na odlasku zaboravljaju ih ponijeti; kad im to spomenu, oni govore da u njihovoj zemlji nije običaj odnositi stolica sa sobom. (A. N. Veselovski, »Djuk Stepanovič i zapadnyja paraleli o njom« u članku Južnoruskije byliny. Sbornik otdjeljenija ruskova jazyka i slovesnosti XXXVI, 230. S. Peterburg, 1885.).

Taka pripovijetka nalazi se u starom francuskom eposu Aimeri Narbonne i G. Paris pokazao je srodnost svih tih pripovijedaka s epizodom u tom versifikovanom viteškom romanu. Poznajemo izvjestan broj starih francuskih epskih djela, koja su bila u srednjem vijeku poznata kod Slavena na Balkanu: Trojanski roman, Pjesma o Rolandu, Buovo d'Antona, Tristan i Izolda (ruski prijevod načinjen, kako se u njemu izričito kaže, iz srpskoga, sadržava više hrvatskih riječi, jamačno iz čakavskog područja) i više drugih. K tim romanima, koji su k nama dolazili sa zapada preko Italije, možemo sada jamačno pribrojiti i Aimeri de Narbonne, a do zgode iznijet ću još nekoliko ovakih primjera. Šteta što ona tri zapisivača nijesu zabilježili od koga su primili te anegdote, jer valja posvetiti pažnju i nosiocima ove vrste literature u narodu.

Ante Šimčik

OSVRT NA KONCERTE

Na šestoj javnoj priredbi »Državne muzičke akademije« dne 14. travnja izvodile su se kompozicije njezinih slušača za orkestar i za zbor i orkestar. Sama djela se ne smiju prosuđivati kao đački radovi, jer imaju sva obilježja određenog muzičkog htijenja.

Miroslava Magdalenića »Elegija« i »Romarska«, Josipa Vrhovskog »Naše prošecije«, Mile Cipre »Slavenska rapsodija« djela su među sobom različna zbog raznog ličnog gledanja njihovih autora, no srodna su po jednostavnoj muzičkoj izgradnji i po neposrednom donašanju samih ideja. Ovakav je put potpuno ispravan i danas jedino moguć. Nakon zamršenih ritmova, nevjerojatno profinjenih zvukova, najneobičnijih doskočica, do kojih su dotjerali sljedbenici i oponašatelji Stravinskog po čitavoj Evropi, mora doći obrat. Mjera se napunila i sada se nijedan kompozitor ne može nadati, da će doći do uspjeha, ako zapanji općinstvo nekim novim efektom, jer je ono u tom smislu već spremno na sve i ništa ga više ne može uopće zapanjiti. Nakon trenutačnog efekta virtuozno skalupljenih kompozicija osjeća se opet potreba muzičke sadržine.

Može se reći, da su ovi kompozitori spoznali potrebe svog vremena. Već to daje njihovu stvaranju pozitivnu vrijednost. Uz to vladaju s lakoćom tehničkim sredstvima instrumentacije, pa im to omogućuje, da potpuno prikažu svaku zamisao. Tek se u izgradnji forme očituje izvjesna shematičnost. Nema smisla davati potanke sudove o svakome od njih na osnovi tog prvog koraka. Utjecaj nove ruske škole je očit, ali je i djelomičan: naročito se u melodijskom pogledu opaža nešto, svojstveno samo našoj muzici. Za početak je to svakako vrlo mnogo. Njihov je uspjeh ujedno i uspjeh Blagoja Berse, koji ih je tako savjesno uputio u tehniku kompozicije.

Izvađači bili su orkestar i zbor »Državne muzičke akademije« i Zlatko Šir. Dirigirao je Đ. Vaić, učenik Frana Lhotke.

Pariski dirigent Rhené-Baton, koji je prošle sezone kod nas s velikim uspjehom dirigirao, gostovao je na koncertu »Zagrebačke filharmonije« dne 15. travnja. On je veliki reproduktivni umjetnik, jer je u stanju, da tako reći oživi tijek duševnog procesa autorova, što je bio pobudom, da je dotično djelo nastalo. Tempi, akcenti, velika skala dinamičkih nijansa, sve su to sredstva, koja Rhené-Baton upotrebljava obilno, no uvijek na pravom mjestu.

Na rasporedu su bili zastupani francuski i ruski kompozitori. Od Berlioza su izvedena tri fragmenta iz »Faustova prokletstva«. Franckova »Sinfonija d mol« pokazuje u prvom i trećem stavku izvjesnu srodnost s Wagnerom. Stalna upotreba alteracija i kromatizama rasteže muzičku građu baš kao i Wagnerova beskrajna melodija. Drugi se stavak sastoji od melodije s jednostavnom akordičnom pratnjom. On je uza sve to od najjačeg dojma.

Ruske kompozicije nisu bile tako sretno izabrane kao francuske. Uvertira Čajkovskoga »Romeo i Julija« blijeda je stvar, a »Capriccio espagnol« Rimskog Korsakova graniči s banalnošću. Ta djela nemaju u sebi ništa naročito slavensko, pa ih je dirigent zbog toga valjda i odabrao.

Na osmom društvenom koncertu »Hrvatskog glazbenog zavoda«, koji je bio 19. travnja, izveo je »Zagrebački kvartet« prvi put Pozajićevu »Studiju o jednom motivu za gudački kvartet«. Autor je u ovoj kratkoj kompoziciji pokazao poznavanje komornog stila, a naročito je zanimljiv početak i završetak djela.

Još su bili izvedeni Mendelssohnov »Gudački kvartet op. 12« i Respighijev »Quartetto dorico«.

Poznati naš pijanista Božidar Kunc priredio je 20. travnja večer svojih kompozicija. Na rasporedu su se nalazila djela za klavir, za pjevanje uz klavirsku pratnju i za komorni ensemble.

Najodređeniju fizionomiju pokazuju bez sumnje klavirske kompozicije. U njima se može autor najlakše da izrazi, jer mu kao izvanredno vještom pijanistu stoje na raspoloženju vrlo bogata sredstva zvukovnih mogućnosti, koje on umije da obilno iskoristi. Zato Kuncove kompozicije zauzimlju jedno od prvih mjesta u našoj klavirnoj literaturi što se tiče profinjenog i biranog zvuka. Nije dakle nikakvo čudo, ako se desi, da se klavir ističe kao važan činilac i ondje, gdje bi zapravo imao igrati sasma podređenu ulogu.

Klavirni ciklus »U poljima« svakako je kompozitoru najbolje uspio. On je tu lako sažeo utiske i ugođaje, koji su sadržaj ovih stavaka, jer ovake teme same po sebi pružaju bogate mogućnosti impresionističkog zvučnog oslikavanja. To je pak autorova značajka uopće. Stavak »Blagoslov kiše« ističe se naročito između ostalih. Kompozitor je ovdje dotjerao iluziju do vrhunca: ne samo da osjećamo, nego upravo vidimo, kako padaju krupne kaplje tople kiše. Stavak »U noći« zanimljiv je stoga što nam pokazuje autorovu veliku pijanističku erudiciju, koja mu omogućuje, da u izvjesnoj stilizaciji donese Chopinov klavirni način. »Sonatina des dur« poznata je s prijašnjih izvedbi.

Kod kompozicija za glas i klavir »Prosjak Rahim« i »Tri pjesme za sopran i klavir« opaža se, da autor nastoji zamijeniti ugođajni impresionizam s određenim melodijskim i harmonijskim obrisima. Zasad mu je to tek djelomično pošlo za rukom, jer izražajna snaga melodijske linije glasa zaostaje za ugođajem klavirske pratnje, koja stvara dotični utisak, što je zapravo bila zadaća glasovne dionice. U tom je pogledu mnogo uspjeliji »Trio fis mol«, jer mu je muzička građa mnogo čvršća što se tiče linearnog vođenja dionica.

Uz autora sudjelovali su još na ovom koncertu Zinka Vilfan Kunc, Drago Hržić, Zlatko Topolski i Franjo Novak.

Dr. Branimir Ivakić

POLEMIKA

O g. Milanu Ćurčinu

G. Milan Ćurčin, urednik »Nove Evrope«, bio je nekoć pjesnik, i prikazujući se prvi put srpskoj javnosti god. 1906. u svojim »Pesmama«, on je sjeo visoko i odozgo joj doviknuo: »Ja demokrat nisam nigda bio«. I sada, u polemici s »Hrvatskom Revijom«, sjeo je g. Ćurčin na neku visoku zvijezdu, odakle ne može da nađe nas, sićušan prašak. Tko je to dr. Blaž Jurišić? To pita — pomislit ćete — kakav Platon ili Homer ili Dante ili Shakespeare ili Goethe? Ne, nego g. Milan Ćurčin, čije su pjesme vrlo originalne, po konstataciji Jovana Skerlića i A. G. Matoša. Kakve je vrste ta originalnost, vidi se po Matoševim riječima, da »glavna impresija njegove knjige bijaše pomisao, da se možda šali sa publikom«, a način izdanja da je »pomalo smiješan«. Tako tvrdi i Skerlić, da je »rijetko koji pjesnik dočekan sa toliko zle volje i podsmijeha«.

Ali Skerliću se je svidjelo Ćurčinovo »oholo preziranje ranijeg i tuđeg«, njegov »prezriv ton i borben stav«, njegovo »smjelo i prkosno« kazivanje ideja. Ovu potonju odliku zadržao je g. Ćurčin dodanas, pa ostaje kod svoga, da je autor

dužan moliti njega za dopuštenje da preštampa svoj članak iz njegova časopisa, pa čak i nakon godinu i pô danâ, premda po zakonu o autorskom pravu nema izdavač časopisa nikakva prava na tuđi članak, ni jedan jedini dan nakon objave. Po starom zakonu o štampi izdavač je postao suvlasnik članka, pa je bilo razumljivo, da je autor trebao dobiti dopuštenje od prvog izdavača, da smije preštampati svoj članak, ali sada, kad toga prava izdavač više nema po novom zakonu, neshvatljivo mi je, zašto bi autor trebao moliti izdavača i koju bi svrhu imala ta njegova molba. To valjda razumije samo g. Ćurčin. Ja nisam kriv, što se ne mogu vinuti do visine g. Ćurčina, ja sam onakav kakva me je Bog stvorio, a smatram da nije u ovom slučaju toliko važno tko sam, jer se ja, kao stari Starčevićanac, držim one Starčevićeve: »Kada se spisi pretresivaju, treba dokazati da ne stoji ovo ili ono, a pisca na kraj!«

Obrana g. Mate Ujevića

Na moj prikaz Ujevićeve knjige »Hrvatska književnost« (»Hrvatska Revija« br. 5. god. 1932.) odgovorio je g. Mate Ujević člankom »Pro domo« u »Hrvatskoj Straži« od 1. svibnja 1932.

G. Mate Ujević tvrdi, da ne ulazi rado u polemike, da je na sve negativne kritike svoje knjige dosad šutio, ali ga je kod mene revoltiralo to, što sam ja u svojoj kritici »u najblažu ruku rečeno, bio nelojalan«. Taj moj ružan postupak dokazuje g. Ujević ovako:

»G. Jurišić se nije obzirao na moje popravke, ili se možda čak toliko obzirao, da je preko njih tražio štamparske i stvarne pogreške! Svagdje je običaj, da se popravljene pogreške ne uzimlju za pogreške, a nitko razuman ne može tvrditi da popravljene pogreške čine zbrku i kaos. Ali to ipak tvrdi g. Jurišić. G. Jurišić navodi, uz nepopravljene, mnogo popravljenih pogrešaka za dokaz moje — površnosti ili neznanja. Tako iznosi »moje« pogreške o Vrazovu rođenju, iako je među popravcima naznačena prava godina; napominje kao pogrešku naziv Cesarčeve knjige »Careva Kraljevna« iako je u popravcima točno napisano Kraljevina..... Moja je površnost jal neznanje krivo, što se u tekst uvukla i nemila stavka, da Gundulić vjerojatno nije spjevao šesnaesto i sedamnaesto pjevanje. To je svakako stvarna pogreška, kojoj ništa ne može pomoći popravak straga! Šta se g. Jurišića tiče popravak!«

Ružno je to od mene, dakako, i nelojalno, ali — uz pretpostavku, da g. Mate Ujević govori istinu. Međutim g. Ujević ne govori istinu, i nijedna njegova citirana tvrdnja nije istinita.

Nije istina, da se nisam obzirao na popravke.

Nije istina, da tvrdim, da popravljene pogrješke čine zbrku i kaos.

Nije istina, da navodim mnogo popravljenih pogrješaka za dokaz Ujevićeve površnosti ili neznanja.

Nije istina da je među popravcima naznačena prava godina Vrazova rođenja.

Nije istina, da je u »popravku straga« ispravljena pogrješka o Gundulićevu šesnaestom i sedamnaestom pjevanju.

Na kraju knjige štampani su, istina, »Neki važniji ispravci«, ali tu nije ispravljena nijedna od onih pogrješaka, koje sam ja naveo u svom prikazu o Ujevićevoj knjizi.

Dakle, g. Mate Ujević hoće da na temelju svojih neistina prikaže mene pred javnošću u ružnom svijetlu, kako bi sebe opravdao.

Eto, takav je on!

Pa — šta mu ja mogu?

B. Jurišić

UTEMELJENA 1874. GOD. UTEMELJENA 1874. GOD.

ZAKLADA TISKARE NARODNIH NOVINA U ZAGREBU

✦

VLASTITA PALAČA — FRANKOPANSKA ULICA BROJ 26
POŠTA 6 — PRETINAC BR. 20 — BR. ČEKOV. RAČUNA 36.193

TISKARA
CINKOGRAFIJA
LITOGRAFIJA
KNJIGOVEŽNICA

PREPORUČA SE SVIM PRIVATNIM I DRŽAVNIM UREDIMA, INDUSTRIJALNIM I GRAĐEVNIM PODUZEĆIMA — PRVORAZREDNA IZRADBA

GRADSKA ŠTEDIONICA

OPĆINE SLOB. I KR. GLAVNOG GRADA ZAGREBA.

Obavlja najkulantnije sve burzovne i ostale bankovne poslove. Iznajmljuje sigurnosne pretince (Safe-Depot).

Za sve obveze, a napose za uloške, jamči općina slob. i kr. glavnog grada Zagreba.